

Yves MIOSSEC

**Tammou eñvorennoù
euz
eun amzer griz**

Brud Nevez

Emgleo Breiz

Embannet gand skoazell
Skol Uhel ar Vro

Embannet gand **Brud Nevez**, 6 rue Beaumarchais, 29200 Brét.
Moulet gand **Mesidou**, 40bis ru ar Republik, 29200 Brét.
Disklêriet hervez al lezenn : eil trimizad 1994
© Yves Miossec ha Brud Nevez.
I.S.B.N. : 2-86775-139-X

Ar brezel dirollet, eur pennad 'zo dija, pell duhont, e Bro ar Zav-Heol, e dezerz braz an Arabi, an hini a vez greet anezañ Brezel ar Pleg-mor (ar "Golf"), eun abardaez ma oa bet diskouezet war an tele tri pe bevar zoudard amerikan prizonieren nevez-kouezet e krabanou Saddam Hussein, diktater lorheg an Irak, e-noa skoet va spered ha digaset da zoñj din euz ar pemp bloaz hir am-oa bet me da dremen e-giz prizonier en Almagh, etre miz even 1940 ha miz mae 1945. Greet e-noa din zoken, koulz lavared en eun taol-kont, kaoud asamblez dirag va daoulagad meur a hini euz an traou c'hoarvezet ganen e-pad an amzer-ze ha gand eun toullad kamaraded chomet abaoe ker meurbed d'am halon.

Setu e oa savet kerkent ennon ar c'hoant da gonta eul lodennig anezo, atao beo mad em spered. Ar remañ eo a deuo da genta ganen ha goude e kontin ar re hoarvezet gand eur hamarad all goude ma 'n-oa gelllet tehed diouz orjal-dreineg ar hamp kenta e oa bet taolet ennañ gand an Almanted.

Ar hamp-se oa an Oflag XVIIA, en Otrich ; Oflag a zo eur ger alamaneg greet gand lizerennou daou her : "Of" euz ar ger *ofizier* (ofiser) ha "lag" euz ar ger

lager (kamp).

Goude e oa bet kaset e pinijenn da genta da gastell-kreñv koz Kolditz, er Saks, en Almagh, hag ahano d'an Oflag XC, e-kichenn kêr Lübeck.

Me hag an toullad paotred e oan chomet ganto beteg fin miz eost 1944, a oa bet da genta en Oflag XIII A, e-kreiz an Almagh, pemp pe hweh leo hanter euz Kêr Nuremberg ha kaset goude, da viz gwengolo 1941, kalz pelloh war-zu ar zav-heol, er Saks ivez, e-kichenn eur bourk bihan anvet Elsterhorst, diou leo hanter euz Kêr Hoyerswerda, hanter-hent etre Kottbus ha Dresden, eun hanter-kant kilometr bennag nemetken euz harz ar Pologn.

Ar hamp eno, an Oflag IVD, a oa war eun dachenn blad ha ledan kenañ, dizolo, digor da avel pud ar goañv ha da avel domm an hañv, eun dachenn-zouar treud ha doureg, goloet a yeot kaled hag a vrug dister, e-kichenn mengleuziou mouded, don meurbed, dilezet neuze ha leun a zour, e-kreiz koajou braz hag a weled mad ar gwez enno en tu tosta d'ar hamp, ha nemetken beg re an tu all, re bell, a-hend-all peurvuia hanter-guzet en eur vogedenn hlaz dano, pa veze kaer an amzer.

Er hamp-se, e oem, va hamaraded ha me, euz miz gwengolo 1941 beteg ar 26 a viz eost 1944. En devez-mañ, d'an "apel" kenta, da eiz eur diouz ar mintin, ez eo roet din da houzoud dizamant, dirag an oll bodet war ar blasenn, em-eus da veza prest da eiz eur hanter da vond kuit gand eun toullad paotred all, eun tregont bennag, evid mond d'eur hamp all, an

Oflag XC, e-kichenn Lübeck, pell du-ze, war-zu an hanternoz, tost d'ar Mor Balteg, tost a-walh ivez d'an Danmark (war-dro daouzeg leo).

Perag ez eo greet din kuitaad ar hamp-mañ da vond di ? N'eo ket lavaret din. Eur prizonier-brezel, evid Almanted an amzer-ze, dreist-oll evid Hitler, n'e-neus ket kement a dalvoudegez hag eun aneval, eur pemoh pe eur vioh. Ar re-mañ, ma sav c'hoant gand unan pe zaou anezo da vond kuit euz ar vandenn, ne zoñjo hini ebed euz ar re a zo o tiwall anezo tenna eun taol fuzuill warno. Mond a raint kentoh oll d'ar haloup war o lerh da glask ober dezo distrei er vandenn heb domaj ebed. Arabad e vefe gloazet, rag koll a rafent o zalvoudegez.

Eur prizonier n'eo ket heñvel an traou evitañ. Hemañ, ar re a zo o tiwall anezañ o-deus urz da denna warnañ dioustu, ma klask mond kuit, heb truez ebed, e laha, evid ar skwer.

Eur prizonier n'e-neus talvoudegez ebed drezañ e-unan. Da gonta n'eus nemed an niver braz. Unan, pe zeg, pe gant zoken, petra eo an dra-ze ? Petra ? Pa 'z eus, euz ar Hallaoued nemetken, eur milion eiz kant mil anezo prizoniet en Almagn. Evid Hitler hag evid ar re a zo prest d'e adori, ar Hallaoued, hag ar re-mañ dreist-oll, n'int evito nemed danvez sklavourien hag a n'eus ket da gaoud tamm respet ebed dezo.

Petra eo an Oflag XC, an hini emañ o vond da veza kaset ennañ ? Va hamaraded ha me, ne ouiem netra ebed diwar e benn.. N'om-boá greet nemed

kleved ano anezañ, bloaz bennag a oa, pa oa bet kaset dija di eun toullad paotred euz om hamp, eun daou-ugent bennag (hag a anavezen mad daou anezo) bet paket war an taol o klask tehed diouz ar hamp dre eun toull (eun "tunel") a dri-ugent metr hed, a hanter-kant santimetr lehed hag uhelled, kleuzet ganto gand mil boan e douar-sabr ar hamp ha gand ar riskl da weled anezañ o koueza en e boull warno. An toull a yee da zifoupa, daou-ugent pe hanter-kant metr pelloh eged ar hael orjal-dreineg ha linenn ar hedourien a-hed homañ.

D'an nozvez m'o-doa lakeet mond kuit, pemp paotr o-doa gellet ober heb beza gwelet, med ar c'hwehved a oa just o sevel e benn er-mêz euz an toull, pa oe gwelet gand eur gedour. Ar paour-kêz paotr, paket fall, ne helle ket mond war e giz, rag pemzeg all a oa war e lerh en toull. Ar re-ze a oe paket ivez hag evelto ar re a oa o hedall en o barakenn. Pemzeg devez pe deir zizun goude e oent kaset d'an Oflag XC.

Setu toud ar pezh a ouiem euz ar hamp : e veze kaset di ar pennou fall ; da vihanha ar pennou fall hervez an Almanted.

Perag e oan bet lakeet ganto war listenn ar pennou fall ?

Gand an Almanted n'am-eus ket gouezet. N'o-deus ket lavaret din biskoaz. N'o-deus ket lavaret muioh d'ar re all e oan kaset kuit asamblez ganto. O bolontez a oa om has kuit. An dra-ze oa a-walh evito. Din-me ha d'ar re all n'o-doa greet nemed rei

deom da houzoud om-boa eun hanter eur da ober om fakadenn ; homañ ne oa ket braz ; mond a ree oll en eur zah soudard a oa c'hoaz ganen. Daoust ma n'eo ket bet lavared din, eh ouzon perag. Evid eun tamm afer en em gavet ganen teir pe beder zizun kentoh, unan blijaduruz da genta ha deuet a-greiz-toud goude da drei fall, pa n'em-oa leh ebed da zoñjal kuitaad an toullad kamaraded a oan o veva ganto pevar bloaz a oa hag a oa deuet da veza din ken ker ha breudeur.

An afer a oa digouezet evel-henn : er hamp em-oa eur hamarad ginidig euz an Aljeri. Da fin miz mae 1944, seiz pe eiz devez a-raog ma touaras an Amerikaned hag ar Zaozon en Normandi, e-noa resevet eur pakad, eur "holi", hag a oa ennañ eul lur kafe, « hini gwir, emezañ, hini mad, e hreun a zo brao iskiz, ha ganto eur c'hwez !! Me a garfe e teufes disul kenta d'e dañva ganen. Lakom goude an "apel" diweza ; etre seiz eur hanter ha nav eur or-bo eur pennad mad a amzer da gaozeal ha da zaouri trankil or banne kafe ». Ar bedadenn a zo seven hag ar c'hoant ennon da dañva eur banne kafe mad ken braz (keid-all 'zo n'em-eus bet leh da ober !) ha ma 'h asantan dioustu. Med neuze e lavar din : « Perag, evid kaoud muioh a amzer ne deufes ket amañ, er "blok"-mañ, da baseal an "apel", ganen ? Me a houlenn digand eur hamarad mond da gemered da blas en da "vlok". An Almanted ne ouezint netra ebed ha ni a hello saouri or banne kafe ugent munut kentoh ». Hag eh asantan ivez gand joa, rag an dra-

ze ne dlee ket digas tamm trabas ebed deom.

Ar hamp ne oa ket en eun tamm. Ennañ e oa 3 500 pe 4 000 ofiser gall. An Almanted evid beza gouest bepred d'o derhel trankil, evid mired ouz eun niver ken braz-se a dud, bodet oll asamblez, da en em zevel a-eneb dezo, o-doa greet ennañ nao garter, nao "blok", e-giz ma lavarent, dispartiet gand girzier orjal-dreineg diêz da dreuzi. Da vond er-mêz euz peb "blok" ne oa nemed eur pennad a zaou pe dri metr douar libr digor, en eur horn, war ar ru vraz a yee euz an eil penn d'ar hamp d'egile.

Gand ar "blokou"-ze, an Almanted a helle ivez ober êsoh an "apel", ar galv. E peb "blok" ne veze nemed etre 450 ha 500 prizonier. War ar zizun e veze an "apel" kenta da eiz eur diouz ar mintin hag an eil da hweh eur diouz an noz, e toud ar "blokou" asamblez, gand daou ofiser e peb "blok", daou pe dri zerjant hag eiz pe zeg soudard. D'ar zul ne veze nemed eun "apel", da hweh eur, greet en oll "blokou" gand ar memez strollad a zaou ofiser, a zaou pe dri zerjant hag a eiz pe zeg soudard. E-giz-se ne bad ket pell an "apel", war ar zizun da vihanna; ar brizonierien, deg e peb reñk, a vez kontet buan, rag ne vez greet nemed o honta. Ugent munut pe eun hanter-eur pa ya mad an traou ! D'ar zul ne vez ket heñvel; padoud a ra pelloh, dre ma ne vez oh ober anezañ er hamp a-bez nemed eur strollad tud. Ar remañ neuze a ya euz an eil "blok" d'egile, euz ar "blok" kenta beteg an naved. Setu, dre ma oa va hamarad er "blok" kenta, e hounezen, me, eun daou-

ugent munut bennag, o vond d'an "apel" en e "blok", peogwir e oan-me, en trede "blok", nemed e oa red dezañ kas eur hamarad euz e "vlok" em hini da gemered va flas. Ne oa riskl ebed nag evidon nag evid hemañ.

Deuet ar zul choazet, ez an d'ar "blok" kenta, eun tammig a-raog eur an "apel". Pa en em gavan, ema dija an oll war ar blasenn, etre penn peder barakenn ar "blok" hag an orjal-dreineg, pep hini en e blas. Mond a ran d'al leh diskouezet din gand va hamarad.

Med an traou n'eo ket tost dezo tremen ken brao ha ma oam o hedal. Da fin an "apel", ar hapiten almant e-neus ar zouezenn, pa ra e gont: eur prizonier a re e-neus. « Petra ar foeltr an dra-mañ ? » a en em houlenn, ar c'hwenn dija en e loerou. Ne goll ket e benn koulskoude. « Kazi sur, a en em lavar, eur fazi êz da reiza. N'eus da ober nemed adstaga da gonta ». Kemenn a ra kerkent d'e zerjanted ha d'e zoudarded konta eur wech all ar brizonierien. Med adarre unan a re. En taol-mañ aon ennañ da vad. Daoust ha war-wel e vije dija da veza kaset d'ar Rusi ? Red eo dezañ kaoud e gont pe houzoud perag n'eo ket just.

Me, ivez n'on ket ken asur ken, med n'em-eus ket a-zioh va fenn ar memez riskl gand hennez. Soñjal a ran e-neus marteze an hini a oa dezañ mond da gemered va flas er "blok" 3, ankounac'haet mond. Med ne fiñv ket. Em "blok", ar "blok" 3, ez eo bet divizet pell 'zo etrezom oll chom bepred heb ober an

disterra tra da zikour om gardianed er pezh a ra trabas dezo, d'o leuskel en o haoh pa vezont kouezet e-barz, n'eus forz pegeid e padfe ganto an abadenn.

Neuze, ar hapiten a ya eur bern kounnar ennañ. Youhal a ra a-bouez-penn d'ar brizonierien chom en o-zav, sonn, heb fiñval. Kemenn a ra ken groñs d'an hini a zo a re dond er-mêz euz e reñk.

Neuze an den e-neus eur zouezenn vrasoh c'hoaz (hag ar brizonierien oll gantañ) ha me, unan vrasoh c'hoaz egeto, dre ma ne oan ket em "blok" ha ma hellen soñjal e oan a re e gwirionez), gweled a ra, gweled a reom oll, o vond war-zu ennañ, n'eo ket unan eo, med daou a re. Hag ar brizonierien oll, ha me ganto, da ziroll da hoarzin, gand eur c'hoarz iskiz. Biskoaz, sur on, er bed oll, ne oa bet gand kement a dud asamblez, c'hoarzedeg vraz hag a badas keid-all, ken braz ha ma lakee d'an oll o horv e brall. Ar hapiten a ya kuit buanna ma hell gand an daou zen, ruz spontuz e benn gand ar gounnar pe gand ar vez, ganto o-daou marteze, rag paket fall e oa bet gand an taol-ze, med an afer ne zalefe ket pell da zond da skei warnon-me ivez, en eur feson kalz disheñvel.

An "apel" a zo padet tri hard eur, kalz muioh eged kustum. Med n'on-eus ket kavet hir an amzer. Re a blijadur or-bez kement gwech ma kouez eun tamm trabas bennag war or gardianed. Hag an hini a zo c'hoarvezet amañ n'eo ket tost dezañ beza echu. Ar gwasa a zo da zond evid an daou baotr bet paket, rag afer o-do da gaoud gand paotred an ABWEHR,

ar re a zo karget gand ar arme da êsa gouzoud an traou kuz (e galleg : "les services secrets"), amañ, da glask perag, an daou baotr a oa a re, ne oan ket chomet en o "blok", perag e oant amañ, daoust ha ne oant ket bet o toulla eun "tunel" bennag e douar ar "blok" evid gelloud tehed euz ar hamp hag e peleh ema an "tunel", ma 'z euz unan. Paotred an ABWEHR ne vez ket brao koueza etre o daouarn.

Med ni, va hamarad ha me, on-eus gwelloh da ober bremañ eged leuskel on spered da veza krignet gand an taoliou fall a hoarvez gand an Almanted.

Pres warnom ez eom d'ar varakenn da eva om banne kafe. N'om-bo ket kement a amzer d'e zaouri ha ma kave deom. Med an dour a zo tomm buan er voest houarn tano, bet enni daou lur ariko, a zo ganeom e-giz kastolorenn hag a zo o tomma war eur voest all heñvel outi, kempennet brao evid devi paper greet boulou gantañ. Ar paper ne vank ket ganeom, rag, pa garom, e hellom prena kazetennou almant.

Pa 'ma ar hafe en or hard-soudard, pebez c'hwez-vad a zo gantañ ! Ha goude, gand ar henta lonkadig ! Pebez blaz ! Eun dudi ! Biskoaz kafe ebed n'e-neus bet evidom kenkoulz blaz ! Hag e lakom anezañ da badoud ar pella ma hellom.

Med om plijadur ne bad ket keid hag or-boas c'hoant. En eun taol-kont ez eo lakeet fin dezi. Rag gweled a ran a-greiz-toud o tond er varakenn unan euz va hweh kamarad-taol, Job, eur paotr hag a vez laouen bepred hag hegarad, trist e benn amañ o tond

war-zu ennon, evel ma vije chalet gand eun dra bennag displijuz da lavared din. « Eun dra fall a-walh am-eus da rei dit da houzoud. » – « Petra 'ta ? » a houlenan digantañ. – « O ! Eun dra souezuz a-walh. Ar paotr a oa dezañ dond da gemered da blas en "apel" n'eo ket deut. Setu dre ma vanke unan, or homandant, gouezet gantañ e oa te eo a vanke, e-neus roet da ano d'ar hapiten almant. Hemañ a fell dezañ ez afes dioustu d'e gavoud d'e vuro. » – « Ya, Job, emezon, mond a rin bremaig, pa 'mo echuet frankil va banne kafe. »

Job a zo kerkent kinniget ivez eur banne dezañ ha, p'on-eus echu da eva, ez eom on-daou, heb pres warnom, da vuro ar hapiten. Poent eo deom dija, rag tost emeon d'ar poent ma rank ar brizonierien mond d'o hlud en o barakennou. Pa dostaom euz ar buro, ar hapiten a zo er-mêz dirag an nor o koazeal gand eun ofiser all, eun iz-letanant kalz yaouankoh egetañ ; pemp vloaz warn-ugent pe dregont. Hemañ, ne welan ket anezañ aliez, peurvuia pa hoarvez er hamp eun dra bennag hag a n'eo ket ordinal, evel ar pez a zo erruet bremaig er "blok" kenta, pa oa daou a re en "apel" ha pa oa kavet, er "blok" 3, e vanken, me, er memez "apel", pe, pa vez tehet eur prizonier bennag, pe gavet eun "tunel" (eun toull en douar) hag emaer c'hoaz o kleuza anezañ, pe eun all hag a zo eet pemp pe hweh prizonier er-mêz drezañ, pe, pa vez kavet eur post-radio e-pad eur furchadenn er barakennou (ar pez a hoarvez aliez)... hag all...

An iz-letanant-se a zo eur hañfard hag a n'eo ket

brao kaoud afer gantañ. Bez' eo unan euz ar baotred-se hag a vez greet anezo paotred an Abwerh, unan euz ar re garget da glask taol sklêrijenn war an traou kuz. Hennez a zo er hamp evid taol evez war ar pezh a glask ober ar brizonierien e gwirionez (pe e chomont trankil, pe e klaskont tehed, pe marteze en em zevel a-eneb d'ar gardianed, piou en o-zouez a zo prest da zikour ar re all da dehed, da skwer, da ober dezo paperiou faoz, da rei dezo arhant almant pe ostillou da doulla an douar, pe c'hoaz ar re anezo a zo kas enno ouz an Almanted... hag all...). Med e garg a zo ivez kement taol evez war an Almanted a zo o tiwall ar brizonierien, ofiserien ha soudarded.

Gouzoud a ra ar galleg mad kenañ. Bet eo e Pariz e-pad meur a vloavez a-raog ar brezel.

Abalamour da ze ez eo ar jubenner etre an Almanted hag ar brizonierien. Med bez' eo ivez gwir vestr ar hamp. Muioh a halloud e-neus e-barz eged ar hapiten ha zoken koronel penn ar hamp. Pa 'maon dirazañ, ar hapiten a zeblant beza gwelloc'h an traou gantañ eged eun tammig kentoc'h, da fin "apel" ar "blok" kenta. Dond a ra war-zu ennon, egile war e lerh. Ne ra rebech ebed din. Goulenn a ra diganen dioustu en alamaneg perag ne oan ket en "apel" hag e peleh e oan. Me, ne ouien ket kalz a alamaneg, a-walh koulskoude da entent ar pezh a deue gantañ. Med ne fell ket din e mod ebed respont dezañ ; n'em-eus c'hoant ebed da weled anezo o-daou o vond da glask laou e penn ar hamarad e-noa pedet ahanon, na zoken en hini ar paotr e-noa prometet mond da

gemered va flas en "apel" hag a n'e-noa kredet mond, kroget aon ennañ. An dra-mañ ne blij tamm ebed d'ar hañfard yaouank ; hag eñ, dioustu ennañ eur fulor spontuz ha da youhal a-bouez-penn warnon evel ma ne oar ober nemed an Almanted p'o-dez c'hoant da lakaad unan bennag da bleaga dezo, ha da houlenn diganen a-benn ar fin : « Perag ne respontit ket d'ar hapiten e-giz ma 'z eo dleet deoh ober, e leh ober goap outañ evel ma rit ? » — « Me, a respontan dezañ, ne ran ket goap ouz ar hapiten. Eñ a ra e vicher a hardian. Me a ra va hini. Prizonier on, med n'on ket eur sklavour. Ha c'hwi, n'oh nemed eun iz-letanant ha n'ho-peus ket evidon ar respet a dleit din. Me a zo letanant ha n'ho-peus droad ebed da youhal warnon e-giz ma rit. Ha me, n'em-eus ket da respont deoh ma n'em-eus ket c'hoant da ober. » Neuze fulor an den a gresk c'hoaz kalz muioh ; lavared a rafed ema o vond da zodi. Gouzoud a ran ez eo ar hapiten skolaer a vicher hag a e oar mad a-walh ar galleg. Trei a ran war-zu ennañ da lavared dezañ, heb sevel va mouez evel m'am-oa greet gand egile a-raog (oh ober skol e lise Brest, em-oa desket buan ne dalv netra youhal evid lakaad an dud da zioullaad ; ar hontrol eo) : « Kapiten, red eo din, pa welan an iz-letanant-mañ, penaoz e ra ganen, digas da zoñj deoh euz reolennou Kenemgleo Jeneva. Gouzoud a rit er re-mañ ez eo merket sklêr : "etre an ofiserien prizonierien a vrezel ha re ar vro a zalh anezo, e talh o zalvoudegez oll reolennou gradou an arme", da lavared eo : e tlee

atao eun ofiser a hrad izelloh, pa 'nez da gaozeal gantañ, diskouez e respet evid eun ofiser a hrad uhelloh. Hemañ, an iz-letanant-mañ, dirazon, bremañ, a youh warnon, me, letanant, evel eun den sod. E feson n'eo e mod ebed hini eun ofiser. Ne gav ket deoh ? N'e-neus ket da youhal warnon e-giz ma ra. »

Ar hapiten ne respont ket din. Chom a ra da zelled ouzin, selled a ra ivez ouz ar paotr, paotr an Abwerh, heb lavared ger eur pennad, ken na teu gantañ brao kenañ : « It d'ho parakenn, aotrou, ha deuit warhoaz vintin a-raog an "apel", da zeiz eur hanter, da vuro ar horonel a zo e penn ar hamp. Eno e vo ivez ar horonel Charbonnier, kosa koronel gall a zo er hamp. »

Ober a ran dezañ en eur vond kuit, gwella ma hellan, ar zalud a dlean dezañ hervez reolennou Kenemgleo Jeneva e oan o paouez digas da zoñj anezo dezañ.

En devez war-lerh ez an da genta toud da gavoud ar horonel Charbonnier da zisplega dezañ ar pezh a oa c'hoarvezet ganen en devez a-raog.

Ne anavezen ket anezañ. Bez' e oa an ofiser gall kosa hag an uhella e hrad ha dre-ze e oa evidom-ni an hini e oa e penn ar hamp. En on zouez ne oa ket re vad e vrud. Meur a hini a gave anezañ re droet gand Pétain, ha prest a-wechou, evel hemañ, da blega re vuan d'an Almanted. Aze, beteg-henn, n'em-oa bet tro ebed da en em gavoud gantañ ; n'ez een ket da glask darempred gand ar goronaled. Setu

ne ouien ket re penaoz e oa o vond da gemered ar pezh am-ao da gonta dezañ. Digemered a ra mad ahanon ha, goude, kerkent ha m'am-eus echuet da gaozeal, e lavar din : « Mad ho-peus greet. N'ho-poa netra all ebed da ober, ha bremaig, pa vezoh dirag ar horonel almant, hel lavarinn dezañ. »

D'an eur merket, da zeiz eur hanter, ez an d'ar homandan-tur, da vuro ar horonel almant. Ne oa ket tost din beza va-unan gantañ. Gweled a ran ar horonel Charbonnier, daou gapiten jubenner, eun Almant, eur Gall, kapiten an "apel" en devez a-raog, an iz-letanant a oa gantañ pevar zoudard, o fuzuill ganto. Eul lez-varn vrezel !!

Biskoaz ne vije deuet din soñjal e-mije bet biskoaz em buhez da veza kaset dirag eul lez-varn, dreist-oll, unan vrezel, hag ouspenn en Almagh ! Ha ken buan zoken ! O ! ne badas ket pell nag ar vreuradeg nag ar varn.

Ar horonel almant a houlenn digand ar hapiten displega ar pezh a oa c'hoarvezet.

Hemañ a ra e berr gomzou : ne oan ket, emezañ, en "apel" diouz an noz en devez a-raog hag ouspenn, pa 'n-ao goulennet diganen e peleh e oan hag ar pezh e oan oh ober, em-ao nahet respont dezañ ha d'an iz-letanant. Ne lavar ger ebed diwar ar pezh a oa tremenet etre an iz-letanant ha me na diwar ar pezh am-ao lavaret dezañ diwar-benn feson an iz-letanant da rebech din nah respont, hag ar youh a oa bet gantañ warnon.

Ar horonel, goude ar hapiten, a gemenn d'an iz-

letanant displega d'e dro ar pezh a oa c'hoarvezet.

Hemañ a ra en eur boueza war ar fed em-oa nahet respont d'ar hapiten ha war ar fet n'em-oa greet evel-se nemed ober goap ouz hemañ. Ha netra ken.

Ar horonal a glask d'e dro lakaad ahanon da lavared e peleh e oan e-pad an "apel" hag ar pezh am-oa greet d'ar poent-se. Med nah respont a ran dezañ evel d'an daou all. Dirazañ ne ran nemed en em glemm, evel en devez a-raog dirag ar hapiten, euz feson an iz-letanant da rebech din, en eur youhal a-bouez-penn, beza greet goap ouz ar hapiten, pa n'em-oa greet nemed respont dezañ a vouez plên, gand respet e-giz ma dle ober eul letanant d'eur hapiten, hag eur paotr yaouank da unan kosoh egetañ.

Ar horonel neuze a dro war-zu ar hapiten da houlenn digantañ ha gwir eo ar pezh emañ o paouez lavared. « Ya, gwir eo », emezañ.

Ar horonel heb klask mond pelloh, a lavar din kerkent e galleg dirag an oll : « Allez, monsieur, l'affaire est close. » (« Aotrou, echu eo an afer ») Me, o klevet anezañ a zo souezet braz hag ar re all ivez oll, a gav din, med soñjal a ran ivez ne blij ket kalz ar paotr dezañ, paotr an Abwerh, gand e halloud ken braz hag e hoant da lakaad e fri e kement tra a dremen er hamp.

An dra-mañ a welin gwelloh, teir zizun goude, d'ar 24 a viz eost 1944, pa vin lakeet war listenn ar brizonierien a zo da veza kaset d'an Oflag XC, da Lübeck, gand ar re a zo evid an Almanted "*deutsch*

feindlich", ("enebourien an Almagn"), ar pezh e oant e gwirionez, ha me ivez ganto.

Just a-raog kuitaad ar hamp e kavan tro da houzoud sur ar pezh a zo c'hoarvezet. O kendastum ahanom (ar re a zo greet dezo kuitaad ar hamp), hag o kas ahanom er-mêz euz ar hamp d'ar varakenn om-bo da veza furchet enni, ema ar hapiten am-eus bet an afer gantañ ; eun tammig a-raog ma tigor dor vraz ar hamp dirazom, e sav c'hoant ganen goulenn digantañ : « Kapiten, pa lavar eun Almant en e yez : « Echu eo an afer », daoust ha ne zinifi ket ar memez tra ha pa vez lavaret e galleg pe e brezoneg ? Me a gave din pa 'n-oa lavaret e galleg din, dirazoh ha dirag ar re all, ho koronel : « L'affaire est close » e oa echu e gwirionez an afer, da lavared eo ne oa netra ebed ken da zond war he lerh. Koulskoude e welan ne oa ket tost dezi beza echu. Peseurt fiziañs e hellfen kaoud bremañ en eun Almant ? Lavarit din 'ta. »

Gweled a ran em-eus skoet mad.

Chom a ra ar hapiten eur pennad da drei e deod en e henou. Va goulenn e-neus lakeet anezañ gwallnehet.

Dond a ra gantañ a-benn ar fin : « O ! Aotrou, arabad deoh kaoud re a zrougrañs din ; ni, pell 'zo dija, en om bro, ne hellom ket ober ar pezh a garom nag ar pezh a dlefen ober. Meur a wech e rankom plega da ober traou hag a zisplij deom. » Ar pezh a zo sklêr a-walh.

Med evidom-ni, beza kaset d'an Oflag XC a deuo

e gwirionez da veza eun dra vad.

Goañv 1944-1945 a oe kriz kenañ en Almagh. Med prizonierien an Oflag XC n'o-doe ket, evel ar bevrvasa euz re ar hampou all, da vond war an henchou dre an erh teo hag ar skorn kaled, o hov goullo ha netra da rei dezañ da derri e naon du, evel ma c'hoarvezas dreist-oll gand ar bevrvasa euz or hamared chomet en Oflag IVD.

Ar re-mañ o-doe da houzañv eur vizer iskiz. Meur a hini a varvas war an henchou, a-hed an daou hant kilometr a oe greet dezo ober da dehed dirag an armeou rus.

Ni, om-boe naon evelto, med chom a rejom oll er hamp, peurvuia war or gwele, evid espern on nerz, da hortoz ar Zaozon da zond beteg ennom.

Erruoud a rejont d'an 2 a viz mae, heb emgann ebed. N'o-doe da ober nemed lakaad daou pe dri garr-arsaill (daou dañk) da ober tro ar hamp. Ni a oa libr tri pe bevar devez a oa. An Almanted a oa o tiwall ahanom, a oa oll (ofiserien ha soudarded) eet kuit gand ar foeltr, dre guz, e-pad an noz, kerkent ha m'o-doa klevet ar hanoliou o krozal, pell e tu ar huzheol, en-dro da Hambourg. Diouz ar mintin, ne oa ket ken en-dro na gwiskamant soudard na fuzuill. Pebez huanad a deuas ganeom neuze. Libr, libr e oam ! Goude pemp bloaz !! Libr da ober ar pez a garem, da vond el leh ma karem ! evel da vond en tu all d'an orjal-dreineg, tro ar hamp, ruz dija gand ar mergl, da vond da zelled a-dost ouz an deliou o kreski pe lod c'hoaz o tifoupa euz ar broñsou, ouz ar

bleuñv a bep seurt liou fuillet e-touez ar yeot war al leton. Libr ivez a-benn ar fin da zistrei d'or bro, da vond da gavoud on tud hag a ne ouiem ket c'hoaz petra e oant deuet da veza, pe oant beo pe ne oant ket. Abaoe miz mae 1944 n'or-boa bet kelou ebed diganto !

* * *

Er mintin-mañ, 24 a viz eost 1944, ez eo roet deom da houzoud a-greiz-toud, en "apel", emeon war listenn ar re a zo kaset d'an Oflag XC, da Lübeck. An taol fall-mañ a zo skoet ken buan warnon ha ken rust, war va hweh kamarad-taol ha me, ha ma laka da zevel ennom eur barrad glahar hag anken ken kreñv ha ma chomom eur pennad evel batouellet gantañ. Kaled iskiz eo evidom, rag e pevar bloaz ez om deuet, er boan, da veza evel breudeur.

Koulskoude, da viz even 1940, pa oam kouezet e krabanou an Almanted, n'om-boa, da weled, netra ebed evid ol lakaad da helloud beva pell amzer asamblez ha da en em gleved.

N'om-boa ket ar memez oad : daou, Yann ha Roje, n'o-doa nemed naonteg vloaz ; unan, Loeiz, e-noa ugent ; daou all, Gaston ha Herri, unan warn-ugent ; eun all, Job, daou warn-ugent. C'hweh paotr yaouank-flamm, leun a vuhez, laouen bepred, prest atao da farsal ha da gaoud abeg, da hoarzin, da vond atao war-raog. Me em-oa tri bloaz ha tregont ; e gwirionez unan koz dija evito, unan euz eur

rummad all.

N'om-boá ket ar memez labour ; ar pemp paotr yaouank a oa ofiserien a-vicher, deuet o-femp euz skol-ofiserien "St Cyr", a-raog beza echuet o amzer skol ganto eno. Job ha me a oa on-daou skolaerien, eñ, er skol laïk ha me, kelenner, c'hweh vloaz a oa, e lise Brest, pa oa dirollet ar brezel. Job n'e-noa greet skol nemed eur bloaz ; da viz gwengolo 1939, e oa oh ober e zervij evid an eil bloavez. On-daou e oam ad-ofiserien (ofiserien euz ar rezerv). N'om-boá ket ar memez tro-spered. N'om-boá ket zoken ar memez reñk en arme. Ar c'hweh yaouanka n'o-doa nemed eur galoñs (iz-letananted o-hweh, a-nevez e oa). Me em-oa daou haloñs, pemp bloaz a oa. En amzer a beoh, an dra-mañ e-nije lakeet anezo da bellaad diouzin. Med bremañ war ar poent-se, pa oam oll prizonierien e oam oll heñvel. A-hend-all ne oa netra d'ol lakaad da en em ober an eil ouz egile na da en em gleved, da weled da vihanha.

Mad, ind-i eo a ginnigas din chom ganto hag e teujom buan da en em ober mad an eil ouz egile. O ! ne veze ket parfet an traou etrezom atao, med ma veze eun taol teod bennag beb an amzer, ar rendael ne bade ket pell biskoaz. Me gred, d'ol lakaad da en em ober an eil ouz egile, e oa bet ar fed da veza bodet bepred ouz ar memez taol, da zebri ar memez soubenn dreud, ar memez bara flêriuz hag a ranke beza rannet ken just (gramm evid gramm), ar patatez hanter-vrein, just a-walh evid mired ouzom da vervel, e-pad deg miz da vihanha, ken na teuas

deom pakadou digand on tud. Ar re-mañ a veze enno boued dreist-oll; kerkent ha ma teu ar pakadou kenta e tivizom o lakaad oll e boutin etrezom hag e choazom Job, ar skolaer, evid o gorren hag o lodenna etrezom.

Ya, en em gleved a reem mad. Ne veze ket parfet an traou atao etrezom, mad e vezent. Bez' e veze beb an amzer eun taol-teod bennag, med ne veze ket bilimuz ha ne bade ket pell ar rendael, rag echui a ree buan war daol-c'hoarz unan bennag ahanom. Ennom on-zeiz, e oa ar c'hoant da en em zerhel atao ar gwella ma hellem dirag an oll gand respet evidom on-unan ha gand respet evid ar re all en-dro deom (kant hanter-kant er memez barakenn; an eil war egile, koulz lavared).

Pa'z eo roet deom da houzoud em-eus da guitaad ar hamp ha va c'hweh kamarad yaouank, daoust ma 'z eo deuet va halon da galetaad gand hirnez an amzer o tremen, gand an anken, gand an dizesper zoken a-frapadou, pa 'm-eus da lavared kenavo dezo, ne hellan ket mired ouz an daelou da zond em daoulagad.

Gwelloh a zo c'hoaz: kerkent ha m'om-boa gouezet n'em-oa nemed eun hanter- eur evid reñka va zraou em zah, ha da veza prest da vond kuit e chomom on seiz eur pennad mantret ha glaharet. Med Herri, eur paotr pront a spered hag a yee buan an traou gantañ, a lavar din: « Gouzoud a reom e-peus, te, meur a vignon er hamp, kee 'ta da lavared kenavo dezo. Ni, amañ, a reñko da draou dit en da

zah. Prest e vo pa deui en-dro. » Hag ez an kerkent da gavoud eun toullad paotred hag a oan kontant da lavared kenavo dezo.

Eur hard eur pe ugent munut goude, ez on distro d'ar varakenn. Va zah a zo prest. E weled a ran war an daol, klozet mad, sonn ; kavoud a ra din ez eo teo e gov gantañ. Ne zoñjan ket zoken selled pe 'ma toud va zraou ennañ pe n'emaint ket, pe 'z eus lakeet din eun dra bennag euz ar boued dalhet deom gand Job pe 'neus ket. Fiziañs em-eus er baotred ha neuze re a hlahar a zo em halon evid se. Ouspenn n'em-eus ket ken kalz a amzer da goazeal ganto. Daou zoudard almant a zo eno dija o hedal ahanon. Lavared a ran kenavo d'am hweh kamarad, d'am c'hweh breur an dour war va daoulagad. Pell a oa ne oa ket c'hoarvezet an dra-ze ganen, hag ind-i ivez.

Med pa lakan va zah war va skoaz e kavan pounner anezañ. Dre ma' z an eh en em houlenan perag ez eo ken pounner-ze. N'hen gouezin ket araog ma vin bet furchet bremaig er varakenn a vez furchet mad enni kement prizonier a ya kuit euz ar hamp. Eno, e welan ema em zah da vihanna an hanter euz an traou lakeet a-gostez gand Job. Kalz re vrokuz int bet ganen ! Bremañ e houzon ne oa ket hir ha tano a-walh va fri da zantoud pa 'n-oa kaset Herri ahanon da lavared kenavo d'am mignoned ; e gwirionez e-noa greet an dra-ze evid pellaad ahanon ha lakaad em zah ar pez a felle dezañ ha d'ar pemp all. Bremañ n'on ket gouest ken da zond war va hiz. Deuet e oam da veza on-eiz eur strollad hag a en em

zalhe stard etrezom, evel gwir breudeur, hizio c'hoaz ez eo atao heñvel an traou ganeom. Ar baotred-se gand o yaouankiz greñv, seder ha laouen, a oa bet evidon-me eur zikour iskiz, e-pad pevar bloaz. O feson da veza ganen a oa souezuz a-walh. Kosoh e oan egeto. Deg vloaz em-oa muioh eged Job ar hosa ha trizeg muioh eged an daou yaouanka. En despet da ze, e vezent bepred ganen simpl, seven hag hegarad evel etrezo med deread bepred, en eur zerhel evidon eur respet, eun tammig respet hag a hellen atao e zantoud, just e zantoud, eur respet hag o-deus dalhet c'hoaz bremañ, daoust deom en em weled aliez (nemed an daou yaouanka, marvet eur pennad 'zo dija) ha dezo beza oll savet uhel en o micher.

Kalz a draou e-mefe da gonta da ziskouez pegen stard eh en em zalhenn etrezom en on strollad. Setu amañ hag a zo sklêr a-walh, a gav din.

Eun devez euz miz meurzh 1944, em-oa bet, me, eun tamm trouz gand eur hamarad euz an daol dosta d'on hini. Evid petra ? N'am-eus ket soñj ken. Nebeud a dra, kazi sur. An den, eur paotr euz departamant an Nord, a oa daou pe dri bloaz kosoh egedon, brasoh ha kreñvoh egedon, hag ouspenn kelenner war ar jimnastik. Eet droug ennañ, e lavar din a-greiz-toud : « Mad, neuze, ez an da rei eur roustad dit, unan hag a zalhi pell soñj anezañ. » Me, d'ar poent-se, ne glasken ket biskoaz en em ganna gand den ebed, med pa glasked taga ahanon, ne gilen ket. Respont a ran dezañ : « Mad, paotr, ma fell

dit, ez on prest. Eur roustad a roi din, sur. Med te a bako ivez eun taol bennag. » Soñj mad am-eus euz ar pez a hoarvezas neuze. Gand aon na vefe torret din va lunedou, e tilamman anezo, o lakaad a ran war benn an daol, hini ar paotr. A-veh em-eus lakeet anezo warni, ema en-dro din va hweh paotr yaouank. Unan, Loeiz, en eur droñsa e vañchou a lavar d'an den, rusta ma hell : « Selaou 'ta : sell mad ouzom amañ. Ma touchez eur vlevenn nemetken euz on "Chef" ("Chef" a reent ahanon aliez a-walh, abaoe ma oam bodet asamblez) ganeom-ni eo e-po afer. » Hag an ton, hag ivez feson ar pemp all da zelled outañ, a ro da entent dezañ n'ema ket o farsal. An den, o weled ar c'hweh kanfard, kampet stard war o hillorou, pep hini ken barreg hag eñ, a gav gwelloc'h serri e veg hag azeza ouz an daol.

An tamm trouz savet etre ar paotr-se ha me ne ya ket pelloc'h hag en devez war-lerh, an traou a zo adarre etrezom on-daou evel ma oant a-raog.

Tammou trouz evel hennez, a weled aliez a-walh etre ar brizonierien, peurliesañ evid netra koulz lavared, dreist-oll pa ranked chom er barakennou. Kalz re niveruz e oant enno, an eil war egile e gwirionez, heb biskoaz an disterra korn da helloud beza an-unan, e peoh, eur pennadig nemetken. Med an trouz-se ne bade ket pell eüruzamant ha ne deue droug ebed gantañ.

Hizio, pa 'z eo bet furchet piz din ha d'ar re all sah, dillad ha korv zoken, emaom er-mêz euz ar hamp, hanter-kant pe dri-ugent metr euz an nor vraz

hag euz ar harz orjal-dreineg a ra an dro dezañ, dalhet kloz en eur varakenn prenned mad an nor warnom, grillajou orjal teo war ar prenestou, eiz pe zeg soudard en-dro dezi, o fuzuill ganto prest da denna warnom ma teufe deom kaoud c'hoant ober eur paz er-mêz. Eno, daoust deom beza pemp pe hwech ha tregont, astennet oll war on gwele, o hedall an noz da zond, sioul, pep hini gantañ e-unan, trist o soñjal er gêr, en e dud, heb kelou ebed anezo abaoe tost da dri miz dija, hag er gamaraded e-neus kuiteet er mintin tremenet, kalz a boan o tebri dezañ e galon hag e spered. Peurvuia en eur strollad tud yaouank c'hoaz ha tud yah evel ar re-mañ e vez atao meur a hini hag a ne hell ket mired da glask konta kaoziou. Amañ, n'eus ket unan, marteze dre ma ne en em anavezont ket, med surroh dre ma 'z eo braz an anken enno. Evel morzet ez om oll.

Med an dra-mañ ne bad ket pell. A-greiz-toud, war-dro eiz eur, e sav er hamp eun drouz iskiz. Lavared a rafed ema an oll brizonierien o youhal hag o kana assemblez kement ha ma hellont. Petra ar foeltr a zo c'hoarvezet ganto d'o lakaad da youhal ha da gana evel-se ? Kerkent e savom oll da vond beteg ar prenestou ; o digeri a hellom hag e welom dirazom er hamp, bodet a-hed ar orjal-dreineg, eur bern prizonierien, pemp pe hweh kant marteze. Youhal a reont heb ehan war-zu ennom. Med kement a drouz a reont ha ma ne hellon ket entent ar pez o-deus da rei deom da houzoud. Sur om ez eo kelou mad, rag eur joa iskiz a ziskouezont oll. Ha ni

a zav ennom eur c'hoant spontuz da houzoud petra a zo c'hoarvezet. A-benn ar fin, eur paotr bennag a hell ober dezo chom sioul. Neuze eñ a hell lavared deom eun dra hag a ra deom chom sebezet. « Pariz, emezañ, a zo libr. An Almanted a zo eet kuit heb emgann, koulz lavared, heb distruja ar gêr evel ma lavarent e rafent. E-barz, ema dija arme ar jeneral Leclerc. »

Pebez kelou mad ! Hag a ne oa ket tost deom beza o hedal anezo. A-walh eo deom o hleved evid lakaad da zevel ennom oll nerz-kalon hag esperañs. Mond a ra kuit kerkent an dristidigez hag an anken a oa ennom abaoe ar mintin. Bremañ ez om sur ne bado ket pell ken ar brezel milliget.

Antronoz vintin, ez eo greet deom sevel abred da vond war on troad da gemered an treñ da Hoyerswerda. Diou leo bennag bale gand on zah war on hein, en on hov, eur banne dour heiz krazet hag eur hoz tamm bara du flêriuz, tost ken tano hag eur follenn baper.

Hoyerswerda a zo d'ar poent-se eur gêrig a bemzeg pe ugent mil den hag an ne ouezim ket outi pe 'z eo eur gêr vrao pe n'eo ket. Diou wech ez om bet er gar, med biskoaz er gêr. Diou wech : pa oam en em gavet, tri bloaz 'zo, hag an taol-mañ, pa 'maom o vond kuit. Ar gar a zo war eur hostez da gêr. Setu n'on-eus gwelet anezi nemed ar gar. Evidom-ni, Hoyerswerda a zo eur gar vihan ha netra ken.

Erruet er gar, on strollad n'eo ket kaset war ar hae

braz, an hini a vez an dud warnañ o hedal an treñ. Ni, ne vin ket mesket gand ar re-ze. Penaoz e hellfe beza mesket war ar memez kae hag er memez treñ, Almanted hag a gav dezo c'hoaz ez int prest da veza mistri er bed, tud ken dilastrez, ken glan o gouenn, beza mesket gand koz prizonierien gall, danvez sklavourien, enebourien, touet dezo, tud ken mesket ha ken saotret o gwad ? O ! Nann ! An dra-ze a vefe eun torfed euzuz.

Hen diskouez a ra deom sklêr, ar zellou du a daol deom ar bevrvasa euz ar re, koz ha yaouank, a zo en tu kleiz d'al linenn vraz, pa welont ahanom. Greet eo deom mond pell diouto, pemp pe hweh kant paz pelloh. Eno, ez eus, o hedal ahanom, a-zav, a-gostez, war eur pennad linenn berr, teir vagon, euz ar re da lakaad eiz marh pe zaou-ugent den, diou evidom-ni, unan evid an ofiserien hag ar zoudarded almant, ken dirapar hag ar re a weled e Bro-Hall, war-dro ar bloavez 1920, war al linennou bihan, evel hini Montroulez da Rosko. Teir vagon da veza staget ouz eun treñ marhadourez.

Hag emaom o vond da weled pegen pell ema on strollad da veza deuet mad d'ar re a zo o terhel ahanom.

Kemennet eo deom sevel en on diou vagon. Hag on-eus da veza gwall-zouezet. Eur vagon marhadourez, hen gouzoud a ra an oll, a zo teir lodenn enni, unan e pep penn, eun all e kreiz, etre an diou zor vraz a heller digeri en eur ober dezo rikla war-zu eur penn a-hed ar hoadañ. En eur vagon e

heller peurvuia lakaad daou-ugent den, pa vez ar vagon dezo en he fez. Med, ganeom-ni n'eo ket heñvel an traou. Ni n'emaom nemed triweh en on hini ; med ne vim ket gwelloh evid se, rag n'on-eus deom nemed an drederenn euz ar vagon ha dalhet kloz enni gand eur grillaj orjal-dreineg nevez-flamm, lemm spontuz an drein warnañ, stignet stard e pep tu war lostou an diou zor. Ar re-mañ a chomo digor braz. Eüruzamant, rag an amzer a zo kaer ha tomm kenañ (er vro-ze e vez tommder braz e-pad an hañv ha yenienn vraz meurbed e-pad ar goañv). War al lodenn a zo etre an diou zor n'eus netra ebed. Med, er penn all, petra a gav deoh a zo ? Eno, ez eus pevar zoudard, eur haporal ha daou zoudard simpl, hag a n'o-deus netra euz ar baotred yaouank kaer, braz ha kreñv a oa ar re genta, bet kaset da viz mae 1940 da rei lamm da zoudarded an Holland, ar Beljik ha Bro-Hall ha d'o lakaad e pao skrijuz Hitler.

Ar baotred kaer-ze n'eus ket kalz anezo ken. Ar bevrvasa anezo a zo kouezet pell 'zo war dachennou divent ar Rusi, kousket bremañ dindan an douar ; hag ar re anezo a zo beo c'hoaz a gouez atao er Rusi hag e Bro-Hall, med an taol-mañ o tond war o hiz.

Ar re a zo o tiwall ahanon amañ n'o-deus netra ebed euz ar baotred-se, euz "Arianed pur" Hitler, nag o bleo melen, nag o ment, nag o nerz, nag o yaouankiz.

Ar re-mañ a zo tud dister, livet fall, bihan ha treud ha du o bleo. Tenna a reont muioh da baotred

an Itali ha da re broiou ar hreisteiz eged da re hanternoz an Europ, ar re a chome Hitler bamet dirazo. Daou anezo a zo re goz da veza kaset d'ar Rusi. An daou all a zo yaouankoh, med n'int ket kalz barrekoh. N'eus ket pell c'hoaz e oant en ospital, goude beza bet gwall-hloazet er Rusi. O nerz a zo oll bremañ, evel an daou all, en o mindraillerezed. Eur haporal ha tri zoudard. Eur vindraillerez vihan gand pep hini, prest da denna, karget he hov a gartouchennou. Ouspenn, daou anezo a chom, unan e pep tu d'eur vindraillerez vraz, gwintet war he zrebez, prest da denna ivez, he skabell war he zroad, izelloh eged he fenn a-dreñv, prest da reseo reor an tenner, eur vandennad kartouchennou a-istrill outi ; ma teufe dezañ rankoud tenna, n'e-nefe da ober nemed sacha war ar bluenn. He hanol a zo troet war-zu ennom, he zoull du bihan a-veh daou vetr hanter diouzon. Paket mad om eno. Neketa ? Eur paz war-zu enno hag e rafent tammou bihan ahanom : pevar den, peder vindraillerez vihan, unan vraz, an orjal-dreineg, ni stok ha stok e-giz ma 'maon. Bremañ, en om bro da vihan, ne vez ket dalhet ken stard war al lakepoted, memez ar re wasa, ar re a vefe gwelloh o lakaad d'ar maro.

Da ober on ezommou, on-eus eur zaill. Da eva on-eus banne dour klouar on bidon. Da zebri, eun tammig tano a vara du hudur ha c'hwero. Ar plas da bep hini n'eo ket braz, just a-walh da chom en on-zav heb en em steki re, just da azeza kein ouz kein, sah ha bidon etre on divesker. Daou zevez om-bo da

chom evel-se hag eun nozvez, heb mond er-mêz euz ar vagon, gand, ouspenn ar riskl, penn-da-benn d'al linenn, da veza frigaset dindan ar bombezennou. Ar chañs om-bo d'o gweled a-bell o koueza war Verlin. N'eo ket brao ar stal ganeom ha ne vo ket brao a-raog an 2 a viz mae 1945 !

N'eus nemed eun dra da blijoud deom : an diou zor digor braz warnom hag a ro deom sklêrijenn e-pad an deiz hag êr vad noz-deiz, d'on distana pa vez an heol en e domma, dreist-oll, ar pezh a hoarvez aliez pa vez greet d'an treñ chom a-zav en eur gar bihan bennag war ar mêz, pe en eur gar brasoh, evid leuskel da vond araozom eun treñ all o tond euz ar Rusi karget a zoudarded hag a ganoliou kaset buan ha buan war-zu Bro-Hall da zikour an armeou prest da veza taolet er-mêz diouti pe c'hoaz pa ne vez karr-nij saoz pe amerikan ebed, ar pezh ne hoarvez ket aliez, dreist-oll dre ma tostaom ouz Berlin. Neuze ez eo roet deom, eur wech, eur vunutenn bennag da daol eur banne dour e-kichenn ar vagon, ar zoudarded a zo o tiwall ahanom beg o fuzuill ganto harp ouz on diadrenñv. Tra farsuz a-walh !

Pa chom an treñ a-zav, om-bez koulz lavared bep tro, a-greiz-toud, da laouennaad ahanom, trouz kirri-nij saoz pe amerikan, ken uhel en êr ha ma ne welom anezo nemed evel kelien braz, o vond da daol o bombezennou donnoh en Almagn, war Leipzig, war Gottbus pe war Dresden.

En eil devez, pa en em gavom e Lübeck, ez eo dija diwevad goude lein. Skuiz om gand on daou zevez

hag eun nozveziad treñ. Chom a ra c'hoaz koulskoude ganeom da ober diou leo hanter-bale da vond beteg ar hamp.

O hedal ahanom er gar, ez eus eur hapiten, daou zerjant hag ugent soudard bennag, re heñvel a-walh ouz ar re a oa o tiwall ahanom en treñ, re goz ar bevrvasa anezo ha re bet mahagnet er Rusi, o hedal beza pare a-walh evid distrei di adarre. Kollet o-deus bremañ an ourgouill a oa enno d'ar poent ma 'z ee mad an traou ganto, pa 'z eent buan war-raog ha pa ne ouient ket c'hoaz petra a oa o vond da veza evito rankoud dond war o hiz heb ehan, dre an erh, ar skorn pe ar vouillenn. Trist eo o fenn bremañ hag aliez e teu ganto eur ger hag a n'o-dije ket kredet lavared, memez e-pad o goañv kenta er Rusi, pa n'odoa netra, na dillad, na pallennou da enebi ouz ar yenienn vraz : « Gross malheur, la guerre ! »

Ar hapiten a zo er gar, a zo eun den braz, kreñv, tan ennañ, eun nazi leun a lorh ha prest atao da rei e vuhez evid e "Furher". Gouzoud a raim prest e-neus paket eul lesano : "Chitomir" a vez greet anezañ. Chitomir a zo eur gêr euz an Ukren, marteze e oa eno pa oa kouezet ar gêr etre daouarn an Almanted, e deveziou kenta ar brezel.

Pa erruom dirag dor vraz ar hamp, e ra deom chom a-zav da ober deom, en eur galleg gwall-zraillet, eun tamm prezegenn hag a ro deom da entent sklêr ar pez a zo o hortoz ahanom azaleg bremañ : « Fous foissi tefant la krante porte tu camp te Lüpeck. Rekardez-la pien. Quand fous l'aurez

vrancie, fous zerez tans un camp te rebrézailles et fous ne la vranchirez blus que zi fous êdes zages et zi nous zommes fainqueurs. » E brezoneg : « Setu emaoñ dirag dor vraz kamp Lübeck. Sellit mad outi. P'ho-po treuzet anezi, e veoh en eur hamp "de représailles" (eur hamp hag a vo roet deoh ennañ taol evid taol). Ne dreuzoh ket anezi da vond kuit, nemed ma vezit fur ha ma vez ar viktor deom-ni. » An digemer, neketa ? n'eo ket euz ar re wella.

Med skuiz-maro om. Ha neuze, klevet on-eus ar zeurt komzou-ze meur a wech dija gand Almanted eet da zod gand al lorh mantruz savet enno d'ar poent ma 'z ee mad an traou gand o armeou. Ar reze, dreist-oll ar re anezo hag a n'int ket bet er Rusi, n'eo ket tost dezo anzav emaint bremañ war-nes koll ar brezel. Ar gredenn a zo atao kreñv enno ez eo gouest c'hoaz o "Füher", Adolph Hitler, da zond a-benn euz o oll enebourien, ha ganti, an imor e-neus lakeet eñ da zevel enno pell 'zo. Ne hellont ket kompren ema ar vaz o cheñch penn gand hemañ.

Pa oan o kuitaad an Oflag IVD, tri devez 'zo, e oa bet furchet ha furchet mad deom, korv, dillad, ha sah, e-giz ma oar ober an Almanted pa vez bet kemennet dezo. Med eno, ne oa ket re a zi en oll furcherien. Setu unan bennag anezo a leuske beb an amzer da vond eur voestadig heb he digeri. Evel-se e-noa greet an hini e-noa furchet va zah. Laosket e-noa ganen heb o digeri diou voestadig (c'hweh ugent pe bemp gramm ha c'hweh ugent e pep hini), unan poultr-lêz hag unan a ziou zardinenn vihan.

Med amañ, eur zerjant, hag a oar mad ar galleg, a fell dezañ o digeri o-diou. Me, prizonier, n'em-eus netra ebed da rebech dezañ war ar poent-se. Ne ra nemed ober e vicher. Med ar pezh a ra goude n'eo ket heñvel.

Kemenn a ra din lakaad dirazañ, dilammet ar golo diwarni, va skudell houarn soudard, va "gamelle".

Taol a ra e-barz ar poultr-lêz ha goude, buan-buan, warnañ, ken buan ha ma n'em-eus bet amzer da zigeri va beg, an diou zardinenn hag ar beradou eol a oa ganto ; petra ho-pije greet c'hwi, dirag ar mohaj-se ? Bremañ, ar re a hell karga o hov teir gwech bemdez gand ar pezh a blij dezo, o-do poan o kompren petra e oa d'ar poent-se eur voestadig poultr-lêz ha diou zardinenn en o eoul, bet roet dezañ gand kement a galon gand e gamaraded, evid eur paotr hag a veze bemdez taget heb ehan gand an naon, eun naon du.

Me, o weled ar mohaj greet dirazon gand daou dra kenkoulz a ya ennon eur gounnar spontuz, kement ha ma ne hellan ket mired da lavared d'ar zerjant : « C'hwi, Almanted, a denn eur bern lorh euz ar pezh a rit anezañ ho "Kultur" (Sevenadur), ho "Gross Kultur" (Sevenadur Braz) hag a zo evidoh dreist oll sevenaduriou ar bed hag ho-peus c'hoant da zigas ar bed oll da chom bamet dirazañ ha d'e zigemeret. Hag emaoñ aze o paouez mohaji dirazon, heb mez ebed, en eur veska anezo, e-giz m'ho-peus greet, poultr-lêz ha sardined en o eoul. Sur on, eun den du gouez euz kreiz an Afrik n'e-nije

biskoaz greet eur zeurt mohaj. Ha c'hwi, gand ho "Gross Kultur" n'ho-peus bet mez ebed oh ober ! »

An den, o kleved ahanon, difoupet e zaoulagad, a chom eur pennad, dilavar, da zelled ouzin hag a-greiz-toud a ya kuit gand ar foeltr. Soñjal a ran ez eo eet, droug ennañ, da gerhed eun ofiser d'am has d'an toull-bah evid beza greet goap ouz "Gross Kultur" ar "Reich" Braz. Gortoz a ran eur pennadig. Med ne welan o tond nag ar zerjant nag an ofiser hag ez an da gonta ar pez a zo c'hoarvezet ganen d'ar zeiz kamarad merket din gand an Almanted hag a-mo da veva ganto er memez kambr. Diskouez a ran dezo em skudell ar poultr-lêz dindan an diou zardinenn hag an eoul. O weled ar meskaj, e tirollont da hoarzin. Kinnig a ran dezo dioustu kemered pep hini eun tañva euz ar meskaj. Ober a reont heb doñjer, e-giz ma 'ma. N'eo ket braz al loaiad ; a-walh eo koulskoude evid ol lakaad da ober anaoudegez ha da en em gleved mad etrezom evel ma kendalhim da ober heb an disterra trouz e-pad an amzer galed om-bo da veva asamblez, tri gelenner lise (unan kapiten, daou letanant), tri ofiser a vicher (eur hapiten, daou letanant), eun noter (letanant) hag eun implijad a gomers (letanant), eur meskaj mad, eiz paotr a vemez oad (36-37 vloaz), gand pep hini e garakter, hag a ouezo beva e peoh e-pad nao miz naon du, dalhet kloz en eur hoz tamm kambrig azaleg peder eur goude lein beteg eiz eur diouz ar mintin, heb beza biskoaz tentet da en em daga. Ne oa ket kalz a blas er gambrig. Evel-henn e oa enni an traou

ganeom. E penn tu an diavez e oa ar prenest. Hemañ ne roas deom, e-pad an diskar-amzer hag ar goañv nemed eur sklêrijenn dreud. An amzer a oe neuze goloet bepred gand koumoul du. E-kreiz, e oa eun daol hir gand eur bank e pep tu ; ar re-mañ a gemere plas a-leiz. En daou du, a-hed ar hloazon, e oa daou stern-gwele a dri estaj pep hini. E penn tu an trepas, eur stern-gwele all, a-hed ar hloazon, hag an nor, er horn, e penn ar stern-ze. Ar gwele izella war hemañ ne oa den ebed o kousked warnañ. Setu e servije deom da lakaad on zah. Rag ne chome tamm plas all ebed ganeom da lakaad anezo na plas ebed deom da zond ha da vond.

En em ober ar reom buan a-walh ouz ar hamp nevez-mañ, daoust deom beza dalhet pell er barakennou, pemp eur muioh eged en Oflag IVD, daoust dezañ ivez beza kalz bihannoh. N'eo ket brasoh eged eur harter, eur "blok", ar hamp-se.

A-hend-all, n'e-neus ket gwelloh feson eged hennez. Oh ober anezañ n'eus nemed ar memez kael ledan a zeg pe unneg linenn orjal-dreineg, merglet pell 'zo, tro-war-dro, ar memez touriou koad karre (ar "miradoriou", e-giz ma reem anezo) en e bevar gorn, hag e-barz, ar memez barakennou louz, bet livet du ar hoad warno gand goudron, pevar pe bemp bloaz a zo, disliou bremañ, pell 'zo, trist kenañ da weled hag ivez enno kement a hwenn, a laou hag a bugnez ha ma n'or ket ken gouest d'o distruja gand louzou ebed.

Eun dra a zo koulskoude kalz disheñvel : an

douar a zo dindannañ hag an traou a zo en-dro dezañ. E-leh beza war eun blênenn divent ha treud, ema war zouar torgenneg, heñvel a-walh ouz douar Breiz-Izel Penn-ar-Bed : torgennou izel evel ar re a vez aliez dre amañ, pa dostaer ouz ar mor. Ar hamp n'ema nemed pemp pe hweh kilometr diouz kêr Lübeck ha tost d'ar mor Balteg. Setu tro-war-dro e kaver douar-labour hag a deu warnañ trevadou mad hag ivez koajou brao, dreist-oll war an torgennou, re hag a zo enno evel dre amañ gwez-dero, gwez-fao, gwez-kistin, gwez-bezo... hag all...

Ar hamp a zo war eun dorgenn blad izel, e harz diou dorgenn eun tammig uhelloh. E benn, e tu an hanternoz a ya beteg bord eun draonienn vihan striz, a hanter-kant pe dri-ugent metr lehed, el leh ma 'z eo al ledanna hag heb kalz a zonder, pempzeg pe ugent metr marteze, hervez ar pezh a hellan gweled anezi. Etrezi hag an orjal-dreineg, n'eus nemed lehed ar wenojenn striz, a deu hag a ya warni ar hedourien. Dreist an draonienn eo ema ar pella gwel da lagad ar brizonierien (eiz pe nao hant metr) war gostez ledan an dorgenn uhella, hag a zav warni tamm ha tamm, goustadig, beteg he gorre. War an dachenn-ze, ez eus parkeier braz douar-labour, dispartiet, a-dreuz oll gostez an dorgenn, gand pemp pe hweh kleuz hir, warno brouskoad yaouank dero ha fao.

Lein an dorgenn a zo warnañ, evel eun tok braz, gwez ha brouskoad glaz-gwer bered vraz kêr Lübeck. Ar gêr, ne welom ket anezi. Kuzet eo gand lein an dorgenn war an dremmwel. Med gouzoud a

reom ema eno, rag pa deu kirri-nij ar Zaozon hag an Amerikaned da daol o bombezennou warni, e welom anezo o tond, o vond, o trei, o tistrei a-ziouti, en despet d'an obuziou a darz en-dro dezo, ha, prest goude, ar voged du taolet teo ha pounner uhel en êr gand tiez ha magajennou kroget an tangwall enno.

E kostez tu ar zav-heol hag er penn all, e tu ar hreisteiz, ar gwel ne ya ket keid. Eno, a-hed an orjal-dreineg, tro-war-dro, n'eus nemed eun dachenn a dri pe bevar hant metr a zouar dizolo, d'ar hedourien da helloud tenna êz ha buan war ar brizonierien a glaskfe tehed drezi, a-raog ma 'z afent beteg ar hleuziou, druz ar brouskoad warno ha beteg ar hoajou goude.

E tu ar huz-heol ez eo strisoh c'hoaz an douar dizolo a-hed an orjal. N'eus ket ouspenn hanter-kant paz rag goude ez eus bochadou gwez-dero kaer, ken uhel ha ma heller gweled, dre douez o brankou, toennou teol ruz ar hazarn braz a vez lojet ennañ ar zoudarded a vez o tiwall ar brizonierien.

Kêr Lübeck, a zo or hamp en he hichenn, a zo eur gêr vraz a-walh, eun tamm brasoh eged Brest a-vremañ. Eur gêr vrao eo hag a zo kalz a vonumañchou kaer euz ar grenn-amzer enni, rag eur gêr goz eo hag unan binvidig a-bell 'zo. Unan eo ivez euz brasa perzier a gomers an Almagn, daoust ma n'ema ket war vord ar mor Balteg, rag bez 'ema deg kilometr bennag euz ar mor, e bord ar ster Trave.

Kêr Lübeck a oa bet savet er bloaz 1143 (747 vloaz 'zo !). Deuet e oa buan da greski ha da gemered

galloud, kalz a halloud, gand ar homers, dreist-oll pa oa bet krouet kevredigez brudet ar "Hêriou hanseateg", da lavared eo an 70 pe 80 kêr euz ar mor Balteg bodet evid divenn o homers. E-pad tri hant pemp bloaz, etre 1230 ha 1535, ez eo Lübeck eo a oe e penn ar gevredigez-se. Chomet e vefe zoken pelloh e penn ma ne vije ket bet trehet gand an Danmark ha kollet he galloud ganti neuze (1535).

Med hi a gendalhas ar homers da vond mad ganti hag ez eo atao eur porz pinvidig.

Med ni, d'ar poent ma oam er hamp, ne oa ket tost deom gelloud mond beteg enni. Ne welem anezi, nemed e neh an dorgenn gwez ha brouskoadou he bered vraz.

Ar re a zo o tiwall ahanom a zalh stard kenañ warnom. Oll int nazied touet, gouestlet o buhez ganto da Hitler ha d'e ganfarted, oll, ofiserien, iz-ofiserien ha soudarded. N'ho-peus nemed soñjal en urziou roet dezo hag ez eo red dezo senti outo : bez' o-deus da denna, heb lavared ger ebed :

1.- war eur prizonier a glasko kaozeal gand siviled er-mêz euz ar hamp ;

2.- war eur prizonier hag a glaskfe taol eun dra bennag dreist an orjal-dreineg ;

3.- war eur prizonier paket war an taol o laerez an disterra euz traou ar hamp ;

4.- war gement prizonier gwelet o klask mond dreist an diou pe deir orjalenn a zo pevar metr araog ar hael orjal-dreineg tro ar hamp ;

5.- war gement prizonier paket o klask mond

kuit ;

6.- war gement prizonier a vefe er-mêz euz e varakenn (daoust dezañ beza c'hoaz er hamp) eur hard eur goude an eur merket da chom enni (euz peder eur goude lein beteg eiz eur vintin en devez war-lerh) ;

7.- war gement prizonier a deufe er-mêz euz ar varakenn a-raog an eur merket (eiz eur vintin) ;

8.- war gement prizonier a deufe er-mêz euz ar barakennou pa vije roet da houzoud gand kornboud ar hamp e oa kirri-nij saoz hag amerikan o tostaad da daol bombezenou.

An urziou-ze a zo oll divennet gand Kenemgleo Jeneva, sinet gand an Almagn ha gand Bro-Hall. Rei a reont da entent sklêr pegement e ranke ar brizonierien beza war evez gand tud hag a ne felle dezo plega nemed da Hitler ha d'ar reolennou savet gantañ, nahet gand ar bevrvasa euz an dud dre ar bed.

Kanfarted Hitler ne baouezent ket da lavared ar brizonierien ne oant nemed enebourien touet d'an Almanted, en o yez "*deutsch feindlich*" ; an dra-ze a oa gwir, med ne roe ket dezo an droad da chom heb senti ouz reolennou Kenemgleo Jeneva en o heñver.

Dond a reom buan da houzoud er hamp-mañ, ar brizonierien n'o-deus ket ar memez tro-spered gand ar brizonierien a zo en Oflag IVD. Ar re a zo amañ a zo oll tud hag a n'eus enno c'hoant ebed da bleaga dirag an Almanted.

N'eo ket tost deom beza ket niveruz hag eno.

Amañ n'emaom nemed 1 300, e-leh 4 000. Setu e berr amzer eh en em anavezom oll koulz lavared hag e houzom buan perag ez om en em gavet amañ, oll evid beza en eur feson bennag displijet d'an Almanted.

Eul lodenn vad anezo, tri hant bennag, a zo bet digaset amañ goude beza bet kaset da gastell-kreñv Kolditz evid beza bet paket o klask mond kuit euz o hamp kenta pe pa oant eet dija eur pennad brao war hent an distro da Vro-Hall. Bez' ez eus ivez eul lodenn vad a Juzevien (war-dro 400), digaset amañ abalamour da ze. Ar re-mañ a zo, ar beurvrasa anezo, pe dud a famillou brudet ha pinvidig, evel daou vab ar banker braz "de Rotshchild", Alan hag Eli, mab Leon Blum, ar hapiten Robert Blum, pe gelennerien brudet, meur a hini a oa anezo med ankounac'haet am-eus o ano.

Ar re all a zo paotred hag o-deus bet oll eun afer bennag gand an Almanted hag he-deus roet d'ar re-mañ tro da houzoud ne deufent ket biken da bleaga dezo a volonteze vad.

War ar poent-se, kement ofiser, iz-ofiser ha soudard gall a zo en Oflag XC a zo ennañ ar volonteze da nah bepred plega dezo, kalz startoh eged ar beurvrasa euz ar re a zo en Oflag IVD.

Ar peze a ziskouez ar gwella an dra-mañ eo ar c'hoant da glask tehed euz ar hamp a chom kreñv enno atao, peogwir, etre miz genver ha miz mae 1944, e oe ugent o tehed euz ar hamp. Seiz anezo a hellas distrei da Vro-Hall. Trizeg a zo paket gand ar

Gestapo ha kaset ganti da gamp Mauthausen.

Ar re ziweza a glaskas mond kuit d'ar 16 a viz mae 1944 a reas kazeg. Goude, den ebed ne glaskas ober. Re ziêz e oa deuet da veza ha re zañjeruz. Beteg neuze eur prizonier paket o tehed a veze digaset adarre d'e gamp goude beza bet lakeet pemzeg devez pe deir zizun en toull-bah, hervez reolennoù Kenemgleo Jeneva.

Med azaleg miz ebrel pe viz mae 1944, e vez lakeet etre daouarn tud kriz ar Gestapo. Ar re-mañ a ra fae war ar reolennoù-ze hag a gas anezañ d'eur hamp savet evid derhel an dud deportet pe zoken e lakont anezañ d'ar maro dioustu. Tri euz ar hamp a zo bet lazeta evel-se. O ano : Giro, Lussus ha Bechart.

Talvoud a ra ar boan marteze konta unan bennag euz taoliou gwella paotred an Oflag XC war ar poent-se. Ar gwella tu da glask mond kuit euz ar hamp, en despet da hael ledan ha stank an orjal-dreineg, da zaoulagad lemm, da fuzuilloù ha da vindraillerezed gedourien niveruz tagnouz ha kivioul, a veze toulla eur wenojenn dindan an douar, eun "tunel", e giz ma lavarem e galleg. Eun ugent bennag a zo bet toull etre miz gouere 1943 ha miz mae 1944. Med, e gwirionez ar ger "tunel" a zo eur ger re vraz evid an toull a veze greet er hamp. Eun tunel a vez hir, ledan hag uhel. "Tunel" ar hamp n'eo e mod ebed par da henez. N'eo nemed eur wenojenn striz, don kenañ a-wechou dindan an douar, ledan hag uhel a-walh just da eun den da

helloud mond war-raog enni a-ruz-kov, dre zindan ar hael orjal-dreineg, pell a-walh diouti en daou du, evid chom heb beza gwelet gand ar hedourien a deu hag a ya a-hed an orjal-dreineg hag ar re a zo er "miradoriou" e pep korn d'ar hamp.

Eur wenojenn evel honnez a zo diêz kenañ he has da benn. Goulenn a ra kalz a amzer, a boan, a basianted, a nerz-kalon hag a ijin digand ar re a laka en o fenn staga da doulla unan ha muioh digand an hini a gemer ar garg d'o bleina, rag ne hellont ket kas o labour war-raog pa garont nag e-giz ma karont. E ober a rankont bepred a-guz d'an Almanted, rag ar re-mañ o-deus eur skouadrenn atao war glask euz eun "tunel" bennag. Soudarded ar skouadrenn-ze a vez gwelet o tond hag o vond dre ar hamp an deiz a-bez en eur blanta donna ma hellont en douar, dreist-oll dindan ar barakennou, da glask an toull da vond en eun "tunel". Med ne hoarvez ket aliez ganto koueza war unan.

Farsuz a-walh e vez o gweled o furchal. Setu ar brizonierien o-deus kavet mad rei dezo al lesano a "fouille-merde", furcherien-kaoh.

Med ar gwasa evid ar re a vez o toulla an "tunel" eo n'o-dez ket nag ostill mad da gleuza an douar nag eur zah da gas kuit an douar tennet nag eun tamm koad mad da zouten daou gostez an toull hag an neh, evid mired outo da zizaha ennañ. Penaoz kavoud an traou-ze, ostillou ha koad ha sehier ? N'eo ket êz. Ne deu ostill ebed er hamp. N'eus nemed eur feson d'o haoud, hag ar riskl a zo braz, hervez ar

reolennou emañ o paouez o lenn : en eur laerez hini eur micherour almant, deuet er hamp da aoza eun dra bennag, ma 'z eo lezireg ha dievez a-walh evid leuskel unan war e lerh pe eun tamm houarn braz a-walh evid ma hellfed ober eun ostill gantañ, en eul leh bennag, eur pennad dioutañ. Gand ar hoad ez eo êsoh en em denna. E gavoud a reer er gwele. Ar gwele a gousker ennañ n'e-neus netra da weled gand gwele ar gêr. Ar holhed dreud n'ema ket ennañ war eur zomier gwevn, med war bleñch berr (60 pe 70 cm, lehed ar gwele), striz (15cm) ha tano (2cm). Ar re-mañ eo ar ro ar hoad red da harpa an douar (douar sabr) en "tunel" war ar hosteziou ha d'an neh. N'int ket parfet, sur, na tost, rag ne hellont ket atao mired ouz an douar da goueza en e boull. Med greet e vez ganto. Tennet e vez daou pe dri blankenn euz re ar gwele ; ar re all a vez tostaet an eil ouz egile hag ar gamaraded ne refuzont ket rei unan pe zaou pa vez goulennet diganto. Ar zehier, euz peleh e teuont ? Kavet e vezont heb re a boan. Tammou lien a vez trohet er holhed da ober sehier bihan. Ne vezont ket gwall-solud, med greet e vez ganto. Da gas ar zahadou douar er-mêz euz an toull e vez greet treinellou bihan, ha da renevezi an êr en "tunel" d'an hini a vez o kleuza, e vez greet eur wenterez vihan hag a vez eur paotr o trei anezi heb ehan.

Kavoud an traou da ober an ostillou-ze, kleuza an "tunel" a bad pell amzer. Eul labour luguduz meurbed eo, diêz ha dañjeruz, dre ne hell ar

brizonierien ober nemed pa ne vez ket an Almanted war evez, hag an dra-mañ neuze noz-deiz. An hini a vez o toulla (hag ar re a vez gantañ, pe o veilla warnañ, pe o sikour anezañ) ne hell labourad nemed gand goulou bihan eur vouchenn drempet en eur banne eoul pe war eun tamm lard-teuz, moked a-leiz ganti, flêr ivez; hag a lonk kalz a êr vad. C'hoarvezoud a ra ivez a-wechou d'an douar dizaha hag e vez neuze eun abadenn ziêz kenañ. Med ouspenn ar re a vez en toull, a vez bepred en umidite hag homañ a hell c'hoari troiou fall dezo. Per Gergarreg, ar hamarad am-eus pelloh da gonta ar pezh a oa c'hoarvezet gantañ pa 'n-oa gellet tehed euz e gamp, an Oflag XVIIA, e-noa asantet sikour eun toullad kamaraded da gleuza eun "tunel". E labour a oa bet, e-pad tri miz bennag, trei ar wenterez da gas êr vad d'an hini a veze o toulla. Evid-se e ranke chom, diou pe deir gwech ar zizun, diou, teir, peder eur, da drei ar wenterez heb ehan, en deñvalijenn (eul lamp bihan en e gichenn e-nije lonket re a êr) e foñs eun toull a bevar metr donder, e penn an "tunel", koulz lavared heb fiñval, war an douar hanter-hleb. A-benn ar fin e oa deuet da baka poan vraz en e zivesker, gand ar mavigamm (siatik), eur boan hag a deu c'hoaz bremañ d'e heskina aliez a-walh.

Med ar re a veze enno ar c'hoant da vond kuit dre an "tunel" a gendalhe da vond beteg penn en despet d'ar boan, d'ar skuizder, d'an dañjer, da droiou fall an Almanted ha d'o ijin ha d'ar zi a veze enno.

Ar baotred a lakee en o fenn klask mond kuit diouz ar hamp a veze red dezo, estreged kleuza eun "tunel", pe drehi orjal-dreineg kael tro ar hamp, pe choaz n'eus forz peseurt tu all da dehed, a ranke beza troet o spered war-zu meur a dra all a nebeud a-bouez, da weled da vihanna, med traou hag a gonte kalz, e gwirionez, rag ne hellent ket nag o haoud nag o reiza war an taol, evel an dillad, ar paperiou, an arhant, ar boued hag ivez ar feson da bellaad ar buanna hag an êsa posubl diouz ar hamp.

An dillad. Red eo evid se kaoud dillad mad a-walh evid rei da gredi ez int dillad sivil, na re gaer na re fall, da denna ar zellou warno. An dra-ze n'eo ket êz : er hamp n'eus tamm danvez ebed, da weled da vihanna ; med bez' ez eus pallennou gwele. Gwir eo ez eo groz an danvez enno hag oll o-deus ar memez liou, louet int oll, gand eur varenn zu bennag warno. Med eur paotr bennag a deu dezañ soñjal rei eul liou all dezo, a-walh da ober justin ha bragou, rag er hamp ez eus tud dornet mad, mad a-walh da helloud dond buan da houzoud ober dillad kenkoulz ha kemenerien a-vicher.

Ar paperiou, a rank beza greet gwelloc'h c'hoaz, rag an archerien ha tud ar Gestapo a vez bepred war evez. En Almagn, an dud a rank beza reiz an traou ganto atao, ar paperiou dreist-oll. Med er hamp ez eus tud ampart, gouest da ober paperiou faoz ken gwir ha gwirroh zoken eged ar re wir, a-walh da yenna ar finna archerien ha kanaillez ar Gestapo an tanoa o fri ! Med gwir eo, paotred ar paperiou a rank

beza atao war evez, rag ar paperiou a vez cheñchet aliez.

Red e vez c'hoaz kaoud arhant almant ha kartennou evid an hent, dreist-oll ma 'z eer war droad. An oll draou-ze a ranker taol evez warno evid o haoud oll prest e poent.

Med ar re a veze en o zoñj mond kuit dre eun "tunel", ar gwasa a veze bepred evito kleuza an toull, dreist-oll e kamp Lübeck, en Oflag XC. Er hampou all, evel an Oflag IVD, ne veze ket êz, sur, rag an Almanted a veze ivez eno bepred war evez, med ne veze ket ken stard an traou ganto war ar brizonierien. Ar re-mañ, en Oflag IVD, a helle dond er-mêz euz o barakennou da zeiz eur diouz ar mintin ha chom er-mêz goude, beteg nav eur noz, pa n'o-dez re gamp Lübeck aotre da zond er-mêz nemed da eiz eur, ha da chom er-mêz nemed beteg peder eur, gand an "apel" diweza da deir eur hanter (eiz eur bemdez nemetken). Da beder eur e rankent beza en o barakenn! Med ouspenn e save aliez froudennou e penn an Almanted, evel da ober d'ar brizonierien, ouspenn an daou "apel" a reent bemdez d'ar memez eur, (8 eur ha 3 eur hanter), eun "apel" pe zaou e-pad an deiz, hag aliesoh c'hoaz e-pad an noz.

Diêz eo bremañ en em lakaad er penn pegement e poueze an "apeliou" dizingal-ze war ar baotred a veze e toull an "tunel" pa rankent dond er-mêz buanna ma hellent evid beza e poent, gwisket deread, war blasenn an "apel" pe en o barakenn.

Eun dra all a zo c'hoaz : en toull, e veze red d'ar re a veze o toulla diwall da ober re a drouz, rag an Almanted o-doa kavet an tu da lakaad, amañ hag a-hont, a-hed kael orjal-dreineg ar hamp, binviou bihan gouest, da vihanna pa vezent tost a-walh, da ober klevet trouz an ostill o kleuza an douar ha da rei dezo da houzoud euz peleh e teue. Med, e gwirionez an trouz e kamp Lübeck ne helle ket beza gwall-greñv, rag ar baotred n'eo ket toulla an douar (hini sabr) eo a reent, med e skraba kentoh gand ar hoz ostillou a oa o re. Hag e-giz ma rankont beza en toull da labourad, astennet war o hov ha war o ilinou, aliez leun-wad, dre ma stokont, amañ hag a-hont, meur a dra, dreist-oll pleñch ar hosteziou hag an neh ; ne hellent ket mond gwall-vuan war-raog nag ober kalz a drouz.

An "tunel" echu, an diêsa a veze c'hoaz da ober, mond kuit drezañ. Ar skwer gwella evidom eo, a gav din, an hini diweza, bet toullet e-pad miziou kenta 1944 hag echuet d'ar 25 a viz ebrel. Goude hennez, ar riskl a oa deuet da veza re vraz, rag bremañ, ar re a veze paket o vond kuit a veze, pe lahet war an taol, pe gaset da gampou an deporteed. Ha neuze ar bevrvasa euz ar brizonierien a zoñje ne badfe ket pell ken ar brezel.

Me, ne oan ket c'hoaz er hamp d'ar poent-se, peogwir ne oen digaset di nemed da fin miz east 1944. Med kontet eo bet an traou din gand meur a hini. Soñjal a ran ez eo red din d'am zro o honta amañ.

* * *

Ugent paotr e oent, ar re o-doa en em glevet evid toulla an "tunel-ze". D'o bleina o-doa choazet eur paotr a bemp pe hweh vloaz warn-ugent, al letanant Debats, eur paotr dispar, leun a spered, a skiant hag a ampartiz, ijinour a vicher, bet er skol vraz "Politeknik", e Pariz. C'hweh miz e padas an toulla ganto. D'ar 25 a viz ebrel eo prest an "tunel". Divizet eo ganto kerkent mond kuit d'ar 27.

An toull da zifoupa er-mêz euz an "tunel" a zo gwall-dost ouz ar hael orjal-dreineg, ugent paz nemetken. Red eo gouzoud e vez bepred daou hedour o tond hag o vond a-hed an orjal hag ez eus ivez penn-da-benn lampou braz war bostou uhel, da rei sklêrijenn dezo war ar hael ha war eur vandenn ledan a zouar dizolo. E pep penn d'ar hael ez eus c'hoaz, war eun tour koad, daou hedour all ganto lampou kalz kreñvoh hag a hell taol o sklêrijenn hag he hroaza war ar hael ha war ar vandenn zouar.

N'eo ket 'ta êz d'ar baotred difoupa heb beza gwelet. Ober a rankint buan, ha goude, galoupad ken buan all ha, beb an amzer zoken, en em daol d'an douar, pa dostao ar hedourien, ha galoupad adarre war 200 m pe dost beteg ar hoad. Eno, e vint libr.

D'ar 27, diouz an noz, emaint o-ugent en e varakenn, en-dro d'an hini a zo karget ganto d'o bleina, al letanant Debats ; hemañ a zo dezo e aliou

diweza : « It en "tunel", pep hini er reñk roet dezañ gand ar zort. Pa vo, er penn all, ho tro da vond er-mêz, gortozit ken na vo tamm sklêrijenn ebed war ar hamp. Ha, neuze, kerkent, hep chom da dermal tamm ebed, eul lamm er-mêz ha, buan, d'ar haloup, gand ar foeltr, war an dachenn ken na santoh ar sklêrijenn prest da zond adarre. Kerkent neuze d'an douar, a-hed korv, heb fiñval ; hag evel-se goude, ken na vezoh e kuz, en tu all d'ar hleuz e-touez ar gwez er hoad. » Kenderhel a ra en eur zigas da zoñj dezo pegen striz eo an "tunel", pegen izel. Hen gouzoud a reont, n'eo ket êz diskenn ennañ, med mond war-raog ennañ a zo kalz diêsoh c'hoaz ; ne heller ober nemed en eur rampa war ar hov ha war an ilinou. Setu e lakaint eur pennad mad da vond e-barz, an eil war-lerh egile, kalz muioh eged na kav dezo, rag bremañ e vint niveruz e-barz. Echu gantañ e aliou, Debats a ya da genta en toull, daoust dezañ beza divizet, ma ya mad an traou, beza an diweza da vond kuit.

Eun dra vad evito a hoarvez neuze, hag a ra dezo kalz a blijadur, eun dra hag a ne oant ket ouz e hortoz da zond da rei dezo eun tamm skoazell : kleved a reont a-greiz-toud o vlejtal korn-boud ar hirri-nij. Kement goulou a zo er hamp war elum a zo lahet kerkent. Salo e padfe pell an abadenn-mañ !! Med, siwaz ! Ne bad ket. Ar sklêrijenn vraz ne zale ket da darza adarre war ar hamp a-bez. Hag ar hedourien bet dall eur pennad hag eun tammig hegaset, a daol eul lagad lemmoh war an orjal-

dreineg ha war an dachenn noaz dirazo.

An ugent paotr a zo, a-raog hanternoz, oll en o flas en "tunel". Debats, er penn da vond er-mêz, e-kichen an toull, a zo o hedall da zond ar ger a dlee rei dezañ da houzoud ez eo prest an oll. Med ar ger ne deu ket, daoust ma kendalh an noz da dremen buan. « Petra 'ta a zo c'hoarvezet, a en em houlenñ, an anken o poueza war e galon. Med kaer e-neus gedall, ne deu kelou ebed euz ar penn all. Ne ya ket mad an traou ! En em houlenñ a ra : « Daoust hag unan bennag a vefe kroget aon ennañ a-greiz-toud hag a ne fell ket dezañ kenderhel ? » Eun eur, div eur, teir eur mintin !! Ha kelou ebed atao ! Eiz eur zo, a en em lavar enñ, emañ en toull. Oll emañ o vond da goll on nerz en êr fall-mañ. N'om ket gouest ken d'e renevezi mad. Red eo din ober eun dra bennag. » Kerkent e tiframm eun tamm euz ar grohenenn a stank c'hoaz an toull-riboul a zibouch war an dachenn noaz. Sevel a ra e benn er-mêz da glask ar hedourien. Tost kenañ emaint. Gweled a ra ivez e teu tro ha tro war ar hamp eun taol sklêrijenn vraz hag eun taol teñvalijenn, a bemp munut bennag pep hini. D'ar henta taol teñvalijenn, e ro eur buntadenn d'ar paotr a zo en e gichen. Hemañ a ra eul lamm er-mêz hag a ya d'ar haloup, gand ar foeltr, war-zu ar hleuziou ha gwez ar hoad. Pa zant emañ ar sklêrijenn prest da zond adarre, eh en em daol d'an douar a-hed korv, heb fiñval eur pennad. Goude, e ya evel-se, a beb eil, d'an daoulamm ruz hag a-hed korv war an douar, ken m'ema a-dreg ar

hleuz tosta, heb beza bet gwelet.

Ar re all war e lerh, a ra eveltañ. Mond a ra mad an traou ganto ivez. An naved a zo dija pell a-walh diouz ar hael orjal-dreineg ha tost d'an henta bochad gwez pa zibouch an degved war an dachenn. Hemañ, siwaz ! Lagad unan euz gedourien tourkoad eur horn euz ar hamp (eur "mirador") a gouez warnañ, pa 'ma a-hed korv war an douar o hedal an deñvalijenn da zond. An Almant a laosk dioustu eun tenn fuzuill warnañ. Med ar paotr a zo buan en e zav. Mond a ra d'an daoulamm ruz da glask eun tamm repu dindan eur bochad gwez en tu all d'an dachenn zizolo. Med goulou braz ar "mirador" a ya d'e heul hep poan. Kavoud a ra zoken ivez eno ar paotr eet kuit a-raog. Daou hedour a erru just neuze hag a ra dezo chom a-zav. Eun taol dichañs !

Paket eo ar re-mañ o-daou ha digaset d'ar hamp, beg fuzuill an daou hedour stok ouz o hein.

Hini ebed euz o hamaraded ne welo anezo ken beo !

Eur pennad brao goude, e vo digaset d'ar hamp ha lakeet etre daouarn an ofiser gall kosa, ar horonel Bouchacourt, daou jarl (daou bod) arem bihan hag a zo enno ar pezh a chom euz korv an daou ofiser, bet kemennet gand ar Gestapo o devi. O ano oa Girod ha Lussus.

Pa oar ez eo echu gand an taol, Debats a laka dioustu an deg paotr a zo c'hoaz en "tunel" da vond war o hiz. Mond a reont buan a-walh evid beza en o barakennou a-raog ma 'h en em gav an Almanted

enno.

An taol n'eo ket eet da benn. Med n'eo ket bet eun taol re fall : eiz prizonier a zo tehet.

Daoust ha goude beza diskouezet ugent paotr leun a vuhez, a ijin hag a nerz-kalon, o klask dindan an douar, gand kement a boan, kement a basianted, e-pad keid amzer, an tu da en em denna diouz krabanou an Almanted, e vefe din eun tamm bennag a zrougrañs ma kontfen bremañ eun taol-kaer disheñvel, hini eun toullad prizonieren euz ar memez kamp a Lübeck hag a n'o-doa bet da ober evid tehed nemed tenna o mad euz ar pezh a hoarvezas ganto, pa ne oa hini ebed anezo ouz e hed. Setu amañ penaoz e tigouezas an taol.

* * *

Eiz int. Eiz kamarad hag a blij dezo mond da bourmen asamblez en-dro d'ar hamp, a-hed ar hael orjal-dreineg. Ar goañv a zo o tond. D'an 3 a viz kerzu 1943, war-dro teir eur goude lein, emaint eur wech all asamblez o pourmen o yaouankiz o vond da goll, o dienez, o hirnez, en eur gonta kaoziou. A-greiz-toud e kouez warno ha warnom (ar pezh a erru aliez en-dro da Lübeck) eur vrumenn deo spontuz. Homañ a laka etrezo hag an oll draou en-dro dezo evel eur pallenn teo glaz-du, ken teo ha ken pounner ha ma voug en-dro dezo kement trouz euz ar hamp ha zoken youhadennou ar hedourien dallet, hegaset ha pennfollet zoken, dre ma ne welont ket ken

dirazo nemed pennadou tosta an orjal-dreineg gand o gwiskad teo a vergl ruz.

An eiz prizonier, ind-i, ne gollont ket o fenn. Unan anezo, ar yaouanka m'am-eus soñj mad, heb lavared ger, a ra eur haoliad dreist ar orjalenn heb drein (difennet eo mond dreisti dindan boan eur tenn-fuzuill) a zo pemzeg pe ugent paz a-raog ar hael orjal-dreineg. Sin a ra d'ar re all ober eveltañ, mond a ra d'ar haloup beteg ar hael orjal. Eno, kerkent, e votez koad (rag anezo o-eiz, n'eus ket unan hag a vije gantañ na boutou-lèr na dillad deread evid tehed) war drede linenn an orjal-dreineg hag e zaouarn war al linenn uhella e hell kaoud krog enni, eh en em laka da skrimpa. Ar zeiz paotr all a ra eveltañ. Sevel a reont ken buan hag eñ, heb damant ebed na d'o daouarn na d'o dillad diframmet gand beg drein an orjal, lemm atao en despet d'ar mergl teo warno.

Ar c'hoant da vond kuit, da gaoud o frankiz a oa savet en o halon meur a wech a-raog, evel er beurvasa euz ar brizonierien. Med biskoaz ne oa bet enno ken kreñv ha bremañ. En eun taol-kont ez int amañ taget gantañ da vad. Lakeet e-neus enno kement a imor hag a fulor zoken ha ma hell beza en eur bleiz bet eur zizun gand an naon du.

An hini a welfe anezo gwintet war ar hael ledan, e-giz ma 'maint, gand o falla dillad soudard, gand o botou koad, dreist-oll ma ouezfe n'eus ganto nag an disterra tamm paper da ziskouez d'an archerien, ma vefe red, nag eur gartenn evid an hent, nag eun

nadoz-vor, nag eun tamm boued, a chomfe mantret, digor braz e zaoulagad dirazo, hag a zoñjfe : « Pebez sotoni ema ar baotred-mañ oh ober ! Sur eo ez eo kollet o fenn ganto. Paour-kêz paotred ! Paket e vint a-raog m'o-do greet kant paz er-mêz ! »

Med ind-i a gendalh da vond buanna ma hellont. Poania, poania a reont, iskiz. Prest emaint o-eiz en tu all, e traoñ ar hael orjal-dreineg. Er-mêz emaint ! Poan o-deus o kredi. Eur zell an eil d'egile, eur joa iskiz en o daoulagad a ziskouez dezo n'emaint ket oh huñvreal. Ha dao ! Kerkent, d'an daoulamm ruz war-zu ar hleuziou hag ar brouskoadou en tu all d'an dachenn zizolo.

Pegeid e lakaont da dreuzi homañ ? Diou, teir munutenn ? Hini ebed anezo ne hellfe lavared, kavet o-deus hir an abadenn. Med ar chañs vad a zo ganto : ar vrumenn vraz, hag a zav a-wechou ken buan ha ma teu, a zo atao ken teo. Ar pezh a gont bremañ eo ez int libr ! Libr ! Hag e kuz, hag ouspenn den ebed ne oar emaint er-mêz euz ar hamp. Med e pe stad emaint ! N'int ket brao da weled ; eun druez eo zoken : ar hwezenn o tiruilla puill war o fas, o daouarn skrabiset don hag ar gwad o ruilla warno. O dillad freget amañ hag a-hont heb furm ebed ken, truillou koulz lavared. O boutou-koad ganto ! Da beleh e hellint mond evel-se ? a en em houlennont, pa 'maint e kuz er hoad. Med n'eo ket tost dezo beza chalet gand an dra-ze. Er-mêz emaint, libr ! Hag ez eont adarre d'ar haloup war-zu bered vraz Lübeck e neh an dorgenn genta. N'int ket bet gwelet. N'eus

den ebed war o lerh. Er hamp ne vo gouezet o-deus tehet nemed da "apel" c'hweh eur. Setu o-deus div eur dirazo da en em guzad. Mall ganto evid se beza er vered, kuzet mad dindan ar gwez braz e-touez ar brouskoad kaer, da hedal an noz da zond. Homañ ne zaleo ket pell, rag, bremañ, pa 'z eo savet ar vrumenn, an amzer a chom stanket.

Er vered, kuzet mad, emaint brao da renoz goude an traou ken souezuz c'hoarvezet ker buan ganto ha da glask ar gwella tu da gas da benn an taol chañs erruet ganto.

Deuet an noz, ne chomont ket pell er vered. Pres a zo warno da gemered an hent kenta a gavint. Ne glaskont ket gouzoud da beleh e kaso anezo. Warhoaz, pa deuo an deiz, e vo abred a-walh dezo da glask an hent a gaso anezo war-zu ar huz-heol. Hizio, ar gwella eo dezo pellaad diouz Lübeck hag ez eont daou ha daou gand an hent a zo dirazo.

Euz an eiz paotr-se, ken divorfil, ken pront o spered, hardiz ha kaloneg, pevar a erruo e Bro-Hall, gand mil boan. Ar pevar all ne bado ket ar chañs vad ganto. Paket e vint war an hent, goude eun nebeud devezioù liberte ha digaset d'ar hamp. O hamaraded a chom mantret o kleved anezo o konta penaoz e oa savet enno a-greiz-toud ar c'hoant da dehed dirag ar hamp, dreist an orjal-dreineg e-pad an taol brumenn vraz, penaoz e oant eet da genta da en em guzad e bered Lübeck, penaoz dalhet gand an naon hag ar yenienn hag ar skuizder, e oant bet paket gand an Almanted.

* * *

Pa erruis e kamp Lübeck, en Oflag XC, d'ar 26 a viz eost 1944, e oa dija eno, bloaz a oa, eur mignon ker din hag am-oa greet anaoudegez gantañ pa oan c'hoaz en Oflag XIII A, e-kichenn Nuremberg, dre hras ar brezoneg, ya, dre hras ar brezoneg. Da weled, n'or-boa on-daou netra ebed d'ol lakaad da ober anaoudegez na da veza mignoned braz.

Me a zo Breizad hag a oa bet ar brezoneg va yez genta. Pa oan eet d'ar skol, da zeiz vloaz, ne ouien ger galleg ebed. Eñ a oa ginidig euz departamant an Ardenn. Ne ouie ket zoken e oa e Breiz-Izel eur yez oll disheñvel diouz ar galleg, ar brezoneg, komzet bemdez gand al lodenn vrasa euz an dud, daoust dezi beza gwall-gaset er skoliou gand tud ar gouarnamant hag a felle dezo he distruja. Me a oa ofiser rezerv ha n'em-oa nemed daou haloñs. Eñ a oa ofiser a vicher, gand pevar galoñs war e vañch, komandant aviaer, o labourad e minister an êr, hag eno e-noa dija eur garg uhel peogwir e-noa ar reñk a rener. Me, am-oa greet va studi en "Universite", er Skol-Veur, war ar galleg ha war ar yezou koz, al latin hag ar gresianeg. Eñ a oa bet e skol vraz "Politeknik" Pariz ha bet eno bepred er penn kenta. Nann, n'or-boa netra ebed da ober deom mond an eil war-zu egile. Bez' e oa c'hoaz a-eneb da ze ar fet ma ne oa ket braz er hamp niver an aviaerien bet paket gand an Almanted, deg pe zaouzeg, a gav din,

nemetken hag a ne glaskent ket kalz kaoud darempred gand an ofiserien all.

E ano oa Yann Boiret (Poiret). Ar memez oad orboa : daou vloaz ha tregont, pa oa dirollet ar brezel. Bez' e oa eun den simpl, hegarad, eun den mad, gand eur spered dispar, digor da gement tra a zo er bed. Setu, pa 'n-oa klevet, eun devez (en Oflag XIII A e oam c'hoaz) e oa eur skol vrezonég er hamp, hag a veze ouspenn hanter-kant kamarad enni o heulia va henteliou, e oa deuet da houlenn diganen ha dond a hellfe ivez. « Ya, sur, am-oa respontet dezañ. Perag ne deufeh ket ? Ar brezonég n'eo ket êz da zeski. Med, pa vez bolontez da ober, e kav din, ne chomer ket kazeg dirazañ. » Hag e stag gantañ a-zevri dioustu, en eur heulia ar henteliou ingal ha gand evez hag en eur lenn ouspenn kement leor brezonég a gouez etre e zaouarn. Dond a ra ivez, ken aliez ha ma hell, da bourmen ganen en-dro d'ar hamp, a-hed an orjal-dreineg, evid kaozeal ganen e brezonég. Setu e teu, e seiz pe eiz miz, da zistaga ar brezonég kenkoulz hag ar gwella teodet euz paotred Leon, hag ouspenn ez eo deuet da veza evidon eur mignon ker kenañ.

Va mignon, Yann Boiret, diou pe deir zizun goude ma oan en em gavet en Oflag XC, a fellas dezañ va lakaad da ober anaoudegez gand eur hamarad dezañ euz e varakenn, anvet Per Gergarreg, kapiten, ofiser a vicher eveltañ, med ofiser infañtri. « Per, emezañ, a zo eun den a-zoare kenañ, eur Breizad evelдох, ginidig euz Roskañvel. » D'an amzer-ze ne

ouien ket c'hoaz petra a oa Roskañvel. Hen lavared a ran dezañ hag eñ a zispleg din ar pezh a ouie. « Mad, Roskanvel 'zo eur barrez vihan euz departamant Penn-ar-Bed, euz penn pella gourenez Kraoñ, tost d'ar pennad douar a vez greet anezañ Beg-ar-Spagnoled, ar pennad paket etre ar gouzoug-mor (ar mulgul) a gas an dour mor da Vrest hag al lenn-vor a zo dirazañ. Per a zo ahano. Ar memez oad e-neus ganeom ; n'eo nemed bloaz yaouankoh. Brezoneger eo ivez eveldoh. Sur on e plijo deoh e zarempredi. »

Hag e gwirionez kerkent ha ma 'h en em gavan dirazañ e kav din e yelo mad an traou etre Per Gergarreg ha me. Eur paotr kaer eo, brasoh egedon, pounnerroh, ledannoh e vruched hag e ziskoaz, teo ha stard e vemprou, daoust ma n'on-eus da zebri (abaoe ar 6 a viz even, abaoe ma 'ma an Amerikaned hag ar Zaozon war zouar Bro-Hall) nemed soubenn dreud, fall ha difonn an Almanted, a-walh just da vired ouzom da vervel gand an naon. Lavared a rafed eun den en e wella, eur paotr kreñv, unan hag a n'eo ket tost dezañ kaoud e gorv hag e spered na krignet na brevet, evel meur a hini, bet eveltañ e-pad pevar bloaz kondaonet d'ar feneantiz, d'al leziregez ha d'an dizesper. Ar pezh hen diskouez sklêr eo ez eo c'hoaz lemm iskiz e zaoulagad, atao enno ar memez tan, hag a deu eeun ha tenn war-zu ar re a vez dirazañ, tan a oa enno, pevar bloaz 'zo, a-raog m'odoa lakeet an Almanted o hrabanou warnañ.

Ar paotr-mañ, anad eo, n'eo ket unan hag a hellfe beza greet dezañ plega pa ne fell ket dezañ ober.

Azaleg an devez am-eus greet anaoudegez gantañ, Per Gergarreg a deu aliez a-walh d'am havoud ha da ober ganen pourmenadenn tro ar hamp.

Plijadur om-bez on-daou neuze o komz e brezoneg diwar-benn traou ker d'on halon, on tud, ar gêr, ar vro, an oll draou hag a zell ouzom a-bell pe a-dost, dreist-oll diwar-benn ar brezel. Med konta a ra din ivez ar pezh a zo bet c'hoarvezet gantañ abaoe ma 'ma a-dreg an orjal-dreineg.

* * *

A-raog beza bet digaset amañ, en Oflag XC, e oa bet dija kaset e pinijenn er Saks, en eur hastell-kreñv koz, hini kêr Kolditz, ar hamp m'o-doa an Almanted bodet ennañ da genta, mesket asamblez, prizonierien euz meur a vro, Bro-Hall, Bro-Zaoz, ar Pologn, hag all... ar re a felle dezo ober o fenn fall ganto. Med a-raog e oa bet ivez en eur hamp all, en Oflag XVIIIA, en Otrich, eur hamp heñvel ouz an Oflag IVD, eur hamp barakennou koad war ar mêz eveltañ, e-kichenn eur bourk bihan anvet Edelbach, eun deg leo bennag euz Kêr Krems, war-zu an hanternoz, diou leo pe ziuo leo hanter euz harz ar Tchekoslovaki, dalhet kloz eveltañ gand eur hael orjal-dreineg ledan hag uhel, ken striz ennañ ar reolenn, ken fall ha ken treud ar boued ennañ, ken rust ha ken tagnouz ar re a oa o tiwall anezañ.

Per, taolet eno, a-dreg an orjal-dreineg, a chomas

eur pennad badaouet, evel e gamaraded, gand an taol fall kouezet warnañ.

Med sevel a reas buan ennañ eur c'hoant braz iskiz hag a ne laoskas ket tamm repoz ebed ken gand e spered, ar c'hoant da vond er-mêz euz an toull fall e oa kouezet ennañ. « Amañ, emezañ ennañ e-unan, ne hellin ket padoud pell. Mond a rin da zod er gaoued-mañ. Heb dale ez eo red din tehed. »

Meur a wech e teu dezañ dibuna din penaoz, goude beza greet kazeg en eun taol-êsa, e oa deuet abenn da vond er-mêz euz ar hamp-se, penaoz e oa bet eur pennad brao, en eur glask mond d'an Hoñgri, o foeta bro dre an Otrich, penaoz e oa kouezet eur wech all etre krabanou an Almanted, pegement a vizer e-noa bet neuze ganto ha pegement a droiou fall e-noa c'hoariet dezo a-raog beza adarre taolet ganto da vad a-dreg an orjal-dreineg. Eur bern traou hag am-meze atao kement a blijadur o kleved anezo gantañ. Gouest int, sur on, da blijoud c'hoaz da veur a hini en amzer-vremañ. Diskouez a reont e Per eur paotr dispar, unan euz ar re hag a vez enno eur menoz stard, a chom enno bepred nerz-kalon, ijin ha dalh d'e gas da benn, memez pa ne ya ket mad an traou ganto.

* * *

Pa en em gav en Oflag XVIIA, da viz eost 1940, ne ya ket kaer an traou gantañ. Ne hell na kompren na gouzañv an darvoud mantruz kouezet war Vro-Hall.

Evel ar bevrvasa euz e gamaraded ne baouez ket da en em houlen penaoz ha perag ez eo c'hoarvezet, penaoz ha perag o-deus gellet an Almanted taol d'an douar ken buan eun arme hag a gave dezañ ne oa hini all ebed dre ar bed gouest da zond a-benn anezi. Ne hell ket muioh en em ober ouz e stad a brizonier. Eun dristidigez iskiz a zo en e galon, kement ha ma 'n-eus poan oh en em zerhel en e varakenn e-touez e gamaraded. Ar re-mañ, kalz anezo ne welont pelloh eged beg o fri : laouen e vezont aliez dre ma kav dezo ez eo prest da zond ar poent d'an Almanted da rei dezo o frankiz ha d'o leuskel da zistrei d'ar gêr, peogwir gouarnamant Vichy e-neus sinet eun arzao-brezel ganto. « Paour-kêz paotred, a zoñj Per, pebez fazi a reont ! Amañ emaom bremañ evid meur a vloavez. Ped ? Den ebed ne hell lavared. Kazi sur, keid ha ma pado ar brezel, marteze zoken pelloh, ma vez an treh gand Hitler. »

Setu, e galon leun a anken, krignet e spered gand ne oar ket ken ped kudenn, e tremen ar bevrvasa euz e amzer, e-unan, pell diouz torr-penn hegasuz trouz ar varakenn, o pourmen en-dro d'ar hamp, a-hed an orjal-dreineg, sioul an traou en-dro dezañ. Eno nemetken eo e kav eun tamm peoh.

Eun devez, e-pad e bourmenadenn, e-unan evel kustum, marteze eun tammig skuiz o vale, e teu dezañ chom a-zav. E zaoulagad a gouez neuze war draoñ ar hael-orjal. D'ar poent-se, homañ n'eus oh ober anezi nemed ar pemp reñkad orjal uhel war bilierou koad, hed-a-hed an eil gand eben, pevar

ugent santimetr pe eur metr douar libr etre pep hini anezo heb warnañ an disterra orjalenn all.

An dra-mañ a laka eun ide da zond e penn Per. « Ho ! emezañ ennañ e-unan, setu amañ eun dra vad ! Marteze em-eus ennañ an tu da zacha va skasou ganen euz an toull fall-mañ. E-giz ma 'ma, ne gav ket din e vije gwall-ziêz treuzi ar hael, nag amañ nag en eul leh all bennag. Gand eur zizaill e hellfen troha orjal ar hae buan a-walh evid mond kuit, e-pad eun nozvez deñval, heb beza gwelet gand ar hedourien. »

Neuze evid ar wech kenta e tistro d'e varakenn, eur joa vraz en e galon. An ide a ya don ennañ. Lakaad a ra zoken da gregi ennañ beb mintin, evel eun derzienn bemdezieg, kreñvoh-kreñva ar c'hoant da skampa euz ar hamp. Goude, ne baouez ket ken da glask ar gwella tu da ober hag e kav buan a-walh eur raktres hag a blij dezañ.

Da genta, klask eur hamarad da vond gantañ, unan hag a zo ennañ ken kreñv ar c'hoant da dehed ha ma 'z eo ennañ e-unan, hag a zo prest ivez da houzañv kement taol-fall a hello c'hoarvezoud ganto. Red e vo dezañ ouspenn gouzoud mad an alamaneg rag eñ, Per, ne oar ket eur ger euz ar yezse.

D'an eil, kavoud tud da ober dezo o-daou an dillad sivil a vank dezo, ha re all da aoza ar paperiou a zo red en Almagn da gement hini, Almant hag estrañjour, hag a en em laka da veaji, hag eur gartenn vad euz ar vro, rag Per e-neus divizet ez aint

war o zroad d'an Hoñgri. Er vro-ze ez int sur da gaoud digemer mad ha sikour evid distrei da Vro-Hall.

An trede, klask kaoud eur zizaill vraz da droha an orjal-dreineg. An dra-mañ, kazi sur, a vo a-bell an diêsa ; goude, kaoud boued a-walh evid ober eul lodenn vad euz an hent beteg harz an Hoñgri war-dro Nagicenk pe Koszeg, dreist-oll gwispid soudard.

Per a gav buan a-walh ar paotr a yelo gantañ. Hemañ 'zo eur hamarad euz e varakenn, eur Breizad eveltañ, euz departamant Penn-ar-Bed eveltañ, med euz Bro-Leon, euz Kastell-Paol, eur penn kaled, daou pe dri bloaz yaouankoh egetañ, ennañ kement a vall da dehed pell diouz krabanou an Almanted. Ouspenn e oar kaozeal an alamaneg kenkoulz hag eun Almant. E ano 'zo Fañch Keginer.

Gouzoud a reont o-daou e rankint gortoz eur pennad brao, pemp pe hweh miz marteze, evid beza prest da vond kuit. Med desket o-deus o-daou kaoud pasianted ha neuze an traou a rankint aoza a gemero toud o amzer.

E-giz ma soñjent, an diêsa dezo da ober eo lakaad o dorn war ar zizaill vraz. N'eus ket unan euz ar zeurt ostill-ze er hamp. Da beleh 'ta mond da glask anezi ? Ne welont ket ha n'eus ket ostill all ebed, memez eun durkez vraz, gouest da zond a-benn ken êz ha ken buan euz an orjal-dreineg, da vihanna buan a-walh evito. Diêz e ya a-wechou o fenn gand ar gudenn-ze.

Med marteze ez eo deuet ar chañs ganto.

Eun devez, diouz ar mintin, prest goude an "apel", Per a wel, mantret, er hamp, eur zivil almant, eun den oajet dija, re goz evid beza soudard, eur micherour, anad eo ouz e zillad hag ouz ar voest ostillou a zo gantañ.

« Petra ar foeltr ? a en em houlen Per, ema hemañ o vond da ober amañ ? »

Ne rank ket gortoz pell evid gouzoud.

An den a ya trankil war-zu ar hael orjal-dreineg. En em gavet en he-hichenn, e laka e voest war an douar hag e tenn diouti eun durkez hag eur zizaill vraz, just an hini a vank da Ber ha da Fañch. Leuskel a ra eno sizaill ha boest hag e ya, an durkez gantañ en e zorn da zelled a-dost ouz ar hael da weled ha pennadou orjal merglet a zo enni, poent lakaad re nevez en o flas.

Per, o weled an dra-ze, a zo laouen kenañ. En em lavared a ra dioustu : « Setu amañ marteze ar zizaill a vank deom ! Red eo din he haoud ! » Gortoz a ra eur pennad ken na vo eet pelloh ar micherour a-hed ar hael. Neuze e tosta goustadig, goustadig, ouz ar voest hag ouz ar zizaill hag, a-greiz-toud, e pak krog enni hag e kuz anezi dindan e justin. Gedour ebed n'e-neus gwelet anezañ. A-hend-all e vefe bet laosket eun tenn fuzuill warnañ dioustu.

Aon a-walh a oa ennañ rag an dra-ze, kement ha ma ne hell ket mond kuit ken buan ha ma karfe, en desped d'al levez a zo ivez en e galon.

En em gavet en e varakenn, Per, heb lavared ger da zen ebed, a guz ar zizaill en e holhed dano, e-

touez ar brenn-heskenn. Eno e talh kuzet an traou hag a ne fell ket dezañ e kouezfent etre daouarn an Almanted.

Beteg-henn, hini ebed euz ar re-mañ n'eo bet tano a-walh e fri evid he santoud eno. Eul lorh braz a zo ennañ. Eun taol mad e-neus greet. Med bremañ ez eo red e gas da benn.

Ne lavar ar pezh ema o paouez ober nemed da Fañch Keginer, rag eun dra sur eo, kerkent ha ma ouezo pennou braz ar hamp ez eo bet laeret ostill ar micherour, e yelo enno eur gounnar spontuz hag a raio dezo dioustu lakaad furchal an traou en oll barakennou ar hamp evid kaoud ar zizaill.

Hag ar furchadenn ne zale ket. Ar brizonierien a zo greet dezo oll mond buan er-mêz da en em voda war blasenn an "apel" ha da chom eno dindan an amzer keid ha ma pado ar furchadenn. Kerkent an Almanted, oll, ofiserien, iz-ofiserien ha soudarded, a ya d'ar barakennou da glask ar zizaill. Med kaer o-deus en em zifreta ha lakaad dizamant freuz ha reuz en traou enno ne gavont ket an ostill. Ar brizonierien, bet en o zav war blasenn an "apel" e-pad teir eur hanter pe beder eur, a gemer o flijadur o youhal war an Almanted, oh ober goap outo, oh isa anezo da glask mad, evel ma ra eur chaseour d'e chas pa deu dezo koll roud eul lapin pe eur had. Med ar furcherien o-deus greet kazeg eur wech all ha pa 'z eont kuit ez eus eno eur fulor mantruz.

Kazi sur, n'eo ket echu ganto da glask kastiza ar brizonierien. Divizoud a raint da nebeuta chom heb

rei dezo ar pakadou en em gavet er hamp evito, e-pad teir zizun pe eur miz. An oll brizonierien a houzañv heb lavared ger ebed, Per ha Fañch o-deus gounezet. Prest, e hellint en em lakaad da glask mond kuit. Divizet o-deus evid se tenna o mad euz eun dra hag a hoarvez aliez a-walh bremañ : dond a ra beb an amzer kirri-nij saoz hag amerikan da dreuzi ar vro da vond da daol bombezennoù en Almagn war uzinoù, war berzier kirri-nij, war gêriou zoken. Bep tro ma vez gouezet e vez anezo o tostaad e vez lakeet korn-boud (siren) ar hamp da vlejal gand blejadennou berr skrijuz. Kerkent ha ma vez klevet ar re-mañ e vez lahet oll houlaouennou er hamp hag ar re a zo en-dro dezañ. An abadenn a bad eun hanter-eur pe dri hard eur, pe hirroh a-wechou. pa vez teñval braz an noz, ar hedourien ne welont netra, setu, hervez Per ha Fañch, e vo êz a-walh dezo, e-pad ar pennad amzer-ze, ober eun toull er hael orjal-dreineg, mond er-mêz euz ar hamp ha tehed beteg ar hoajou tosta a-raog ma ouezo an Almanted ez int eet kuit. Goude zoken, e hellint c'hoaz pellaad euz ar hamp heb riskl ebed rag en em glevet o-deus gand pemp pe hweh kamarad evid ma raio ar re-mañ o gwella (ha gouzoud a reont mad ober) ar pezh a hellint evid mired na ouezfe an Almanted eun devez pe zaou, n'emaint ket ken er hamp.

An daou baotr a zo prest, toud o zraou ganto : o dillad, greet brao dezo gand pallennou gwele griz, o faperiou, gouest da drompla finna archerien ar

"Reich" Braz, boued a-walh evid mond beteg Nagicenk pe Koszeg en Hoñgri, eur gartenn êz da lenn hag eun nebeud billiji bank almant.

Bet eo ivez divizet e vo Per bouzar ha mud, e-pad ma vint en Otrich ; n'eus nemed Fañch da helloud, ma vez red, klask kaoz gand an Almanted a en em gavo ganto war o hent.

Lakeet o-deus mond kuit d'ar henta nozvez deñval a vo enni eun alert kirri-nij.

Hemañ ne zale ket da zond. Eun tammig a-raog hanternoz, korn-boud ar hamp a daol en êr e vlejadennou berr. Per ha Fañch, dihunet ganto a-greiz-toud evel o hamaraded, a chom eur pennad sebezet evel goude eun huñvre fall, o soñjal er pezh o-deus da ober. Abalamour da ze, e kollont o-daou eun tamm amzer o klask o dillad en deñvalijenn hag o reñka an traou en o zah. Santoud a reont ne ya ket kenkoulz an traou ganto ha ma oant o heddal.

Eet er-mêz euz ar varakenn, ez eont koulskoude, en despet d'an deñvalijenn, buan a-walh war-zu al leh euz ar hael orjal-dreineg choazet ganto da ober an toull da vond kuit. O spered a chom sklêr. Eun tamm herrder a zo enno, med n'eus ket an disterra aon. Paotred evelto a wel an aon o vond kuit diouto kerkent ha ma krogont da ober an dra bet pouezet mad ganto a-raog, rag pa vezont oh ober anezañ, eh en em roont dezañ oll, korv ha spered.

Kalz a drouz a glevont dre ar hamp hag en-dro dezañ. An Almanted, oll, ofiserien, iz-ofiserien ha soudarded, dre ma ne welont netra ebed, ken teo eo

an deñvalijenn, ne baouezont ket da hervel, da youhal ha da haloupad amañ hag a-hont evel pennfollet.

Per, eur maneg lèr gantañ war e zorn kleiz, a stag dioustu da droha an orjal. Trouz seh ha berr ar zizaill war an orjalenn galed trohet a ra eur blijadur iskiz d'an daou baotr hag a ro fiziañs dezo. Prest ez eo distaget an tamm war al linenn orjal genta. Fañch a bleg anezañ da zigeri an toull. Per a ya buan war al linenn all ha ken buan e-neus distaget an tamm warni. Mond a ra mad an traou ganto. N'eus deuet gedour ebed beteg enno d'o zrabasad. Per, eur joa vraz en e galon, a zo dija o staga gand an drede linenn orjal, pa glev a-greiz-toud ar horn-boud o vlejal adarre, med an taol-mañ gand ar vlejadenn hir a ro da houzoud d'an oll n'eus karr-nij ebed ken azioh ar vro ha kerkent e teu ar sklêrijenn da derri o esperañs d'an daou baotr.

Fañch a en em zil kerkent dre an daou doull en orjal hag a ya gand ar foeltr d'ar haloup war-zu e varakenn. Eur gedour a wel anezañ. Leuskel a ra eun tenn-fuzuill warnañ, med heb e baka, rag pell ema dija.

Per n'e-neus ket kement a chañs.

Blejadenn stroñsuz ar horn-boud hag ar sklêrijenn deuet ganti o-deus paket fall anezañ. Ne oa ket c'hoaz ouz o gortoz da zond. Evel sabatuet ganto, e-neus diframmet e zaouarn hag e zillad ouz drein an orjal.

Ar gedour tosta dezañ, a zo buan dirazañ, a youh

dezañ, ken groñs ha ma hell, chom el leh ma 'ma, heb fiñval hag a laka dezañ dre an orjal beg e fuzuill war-zu ennañ. Per a rank chom eno eur pennad brao da hedad eun iz-ofiser da zond d'e gerhed gand daou zoudard.

D'ar poent-se, Per n'eo ket brao e stad eno, e-touez an orjal-dreineg, e zaouarn leun-wad, e zillad freget, fuzuill ar gedour troet war-zu ennañ, prest da denna warnañ.

An iz-ofiser deuet d'e gerhed ar ra dezañ rust dond er-mêz euz e doull fall. Dilemel a ra digantañ dizamant e zizaill hag e zah hag e ra d'an daou zoudard e gas da vuro ofiser ar Abwerh karget da glask gouzoud digand ar prizonier paket evel-se penaoz ha gand piou e-noa gellet kaoud ostill, dillad, paperiou, arhant, kartenn hag all... gand piou hag e peleh e hellfe kaoud sikour ha piou e oa ar hamarad a oa gantañ.

Per, evel just, a chom mud. Ne respont da hini ebed ouz ar goulennou hag ez eo kaset d'an toullbah, eun toull simant bihan, daou vetr pe dri a gostez, yen ha teñval, hag a ne hell mond er-mêz dioutañ nemed eun eur bemdez da ober eun tamm bale, eur gedour gantañ, e fuzuill war e skoaz.

Per, en toull-ze, a zo debret e galon hag e spered muioh gand an dipit da veza greet kazeg eged gand an anken da veza bremañ e-unan, gantañ e-unan, e-pad teir zizun.

Ne zale ket da en em lavared : « Ne hellan ket chom pelloh da vala em fenn eun dra ha n'e-neus

c'hwitet fall na dre va faot na dre hini Fañch Keginer. N'eo bet evidon on-daou nemed eun taol dichañs. Perag ne glaskfen ket tehed eur wech all ? Bremañ, tra ma vin dalhet kloz en toull-mañ, ne vanko din nag an amzer da glask ar gwella tu da vond kuit nag ar peoh a zo red evid aoza mad an traou evid ober ma ne teuo netra ebed da lakaad an taol da hwita. »

Kerkent, Per a zant adarre ennañ nerz-kalon ha bolontez kreñv a-walh da houzañv an teir zizun toull-bah ha ganto, yenienn, teñvalijenn, naon hag all... Bez' e hellont beza evitañ eur pennad amzer mad kenañ, rag ober a raint dezañ gweled en a-raog ha reñka kalz gwelloc'h kement tra e-no da aoza evid kas da benn an taol da zond heb an disterra faot hag heb fazi.

En e benn dija ema nêr an tu da vond kuit euz ar hamp. Deuet eo da zoñj dezañ e vez beb miz eun deveziad e pep hini euz karteriou ar hamp da skarza kaoh ar poull braz a rank ar brizonierien mond da ober o ezommou ennañ. Al labour flêriuz-se a zo luguduz rag evid e ober n'eus nemed diou donell dre gezeg. Ar re-mañ a vez staget ouz pep hini anezo daou varh pounner kreñv hag a vez ganto eur zoudard gall prizonier o kas anezo, azezet war limon an tu dehou. E-kichen hemañ e vez, azezet war eur bank, ar gedour hag an daou zoudard a vez o karga hag o tiskarga an donell.

Per a oar penaoz e ra unan euz an daou gaser, pa vez fall an amzer, evid beza eun tamm bennag en disglao.

Eur holoenn vraz a vez gantañ, unan deo ha pounner, re bounner evid ma hellfe he leuskel war al linenn en e gichenn hag he zaol war e benn ha war e ziskoaz, pa vefe red.

Setu e laka eul lodenn anezi war benn ront an donell, eul lodenn all, eur horn hanter-bleget, war neh ar horz pleñch teo, just ken uhel hag an donell, lakeet dezañ eno da harpa e gein pa vez azezet war al limon en tu dehou. Evel-se, kerkent ha ma teu glao, evid kaoud eun disglao, n'e-neus da ober nemed sacha war gorn ar holoenn hag he lakaad war e benn hag e ziskoaz. Al lodenn vrasa euz ar holoenn a gouez neuze etre penn an donell hag ar horz, er pennad goullou a bemp warn-ugent pe dregont santimetr lehed a zo eno.

Per, lemm kenañ e lagad, n'e-noa ket manket da daol pled war an dra-ze. « Aze, a zoñjas eñ, e hellfen en em zila heb re a boan, heb beza gwelet, dreist-oll ma vefe eur hamarad da zikour ahanon. An taol-ze ne hell ket c'hwita. Gedourien dor vraz ar hamp, pa vo an donell dirazo, ne deuo ket dezo soñjal ez eus en toull-ze eun den kuzet dindan ar holoenn. Re striz eo. Ha, pa vin eet er-mêz euz ar hamp, ne vo ket diêz din en em daol d'an douar, dre du kleiz ar harr ha mond buan er hoad e-touez ar gwez. Ar haser ne welo ket ahanon. Kenderhel a raio da vond gand e hent beteg ar park braz a zo pelloh er hoad da skuilla ar haoh warnañ. Ha me a vo libr ! »

Setu Per divizet gantañ mond kuit eur wech all diouz ar hamp, kousto pe gousto, gand an donell

leun a gaoh, kenta tro ma vo skarzet toull-kaoh e garter. Med en taol-mañ e ranko mond kuit heb e gamarad, e-unan.

Evel-se e tremen buan a-walh gantañ e deir zizun toull-bah ha pa zistro d'e varakenn ez eo reñket mad gantañ en e benn kement tra e-no da ober evid mond er-mêz da vad euz ar hamp.

E gamaraded, pa welont anezañ adarre en o zouez a ra dezañ eun digemer dispar, gand kalz a strakadennoù daouarn, a youhadennou, a hoarz hag a joa. An dra-mañ a ra dezañ eur blijadur vraz.

Fañch Keginer a deu d'e gavoud, laouen, med ivez eun tammig mezeg : « Keuz am-eus, emezañ da Ber, da veza laosket ahanout da vond da-unan d'an toull-bah. » — « O ! Fañch, arabad eo dit soñjal e hellfen, me, kaoud dit an disterra drougrañs evid-se, a respont Per dezañ. Perag e-mije ? Kavoud a ran kentoh e-peus greet ar pezh a oa dleet dit ober. N'e-poa ket da chom ganen evid beza paket gand an Almanted. En da blas e-mije greet evelvoud. »

Per Gergarreg, goude beza bet en toull-bah, a gav gwelloc'h bremañ beza en e varakenn eged a-raog, en despet d'an trouz en-dro dezañ. Setu e chom enni, bemdez, trankil, da repoz, e-pad deg pe zaouzeg devez, da hedall da zond dezañ eun tamm euz an nerz kollet gantañ en toull-bah ha da glask penaoz kavoud eul lodenn euz an traou red dezañ evid gelloud tehed eur wech all.

Ar re-mañ a deu êsoh dezañ en taol-mañ, rag anaoud a ra gwelloc'h bremañ ar baotred a raio dezañ

dillad sivil, paperiou, kartennou hag ivez ar re a hello rei dezañ an arhant almant e-no ezomm. Ar baotred-se, en despet d'an dañjer, a vez prest bepred da zikour ar re a vez krog mad enno ar c'hoant da vond kuit. Per ne vank dezañ bremañ nemed daou baotr, hag a n'o-do ket aon da zisplijoud d'an Almanted, da rei skoazell dezañ, evid distrei dioutañ, e poent, sellou ar skarzerien, ar charretour hag ar gedour a vo ganto, pa fello dezañ, eet tost a-walh d'an donell, klask sevel war ar pont-karr da en em guzad er penn a-raog, dindan goloenn ar charretour. O havoud a ra heb dale : Fañch Geginer ha Paol ar Morvan, daou baotr a-zoare hag a oar ouspenn derhel o zeod, a asant dioustu rei dezañ ar zikour a vank dezañ.

Pouezet mad gantañ toud an traou, Per e-neus lakeet stard en e benn klask tehed a-benn daou viz, d'an eil gwech ma vo skarzet poullou-kaoh ar hamp, war garr an donell pa deuo homañ da skarza poull e "vlok" (e garter), rag eno eo e vo an êsa dezañ tostaad outi.

Med a-raog, e fell dezañ gouzoud mad eun toullad traou evel : penaoz eh en em zalh ar skarzerien pa vezont o karga an donell, pegeid e vezont oh ober, daoust hag amzer o-dez da chom da zelled en-dro dezo ; petra a ra ar gedour a vez o tiwall anezo hag ar charretour, tra ma pad al labourze ; peur e vo ar gwella tostaad ouz ar harr ; petra a ra ar gedour goude ma vez savet da azeza war vank penn a-raog ar harr gand an daou skarzer prizonier ;

penaoz eh en em zalh ar charretour, eur wech azezet war limon tu dehou ar harr, just a-raog lakaad ar hezeg da vond war-raog ; pegement a amzer a laka ar harr hag an donellad da dreuzi ar hamp beteg an nor vraz ; penaoz e vez digemeret karr ha paotred gand an daou hedour e gward eno ; penaoz e sell ar re-mañ ouz ar paperiou, ouz ar harr hag ouz an donell.

Per, en dro genta ma ya da gichenn an nor da weled penaoz ez a an traou eno, a zav eun tamm terzienn en e wazied, pa wel unan euz an daou hedour o tibrada eur horn euz ar holoenn. Soñjal a ra e hellfe hennez dioustu gweled an den en em guzet eno.

Med ar harr gand e donell a rank ober pemp tro en devez evid goullonderi ar poull-kaoh ; ha Per, en eur zond bep tro d'o heul a ouezo buan eun dra hag a ra kalz a blijadur dezañ.

D'an eil tro diouz ar mintin, ar hedourien a vez atao re an dro genta. Gouzoud a reont ez eo striz an toull dindan ar holoenn, re striz da eun den da en em lakaad eno ha ne zibradont ket ken ar holoenn neuze.

Sur eo 'ta e hello mond kuit e-giz ma 'n-eus soñjet. Setu e tiviz kerkent tehed d'ar henta devez skarza a vo en e "vlok", ha gand an eil tonellad.

Med soñjal a ra ivez e vo red dezañ ha d'e zaou gamarad, Fañch ha Paol en em voaza da ober mad, heb fazi ebed, kement tra o-do da ober : Per, tostaad ouz karr an donell, heb beza gwelet ; Fañch, distrei

daoulagad ar skarzerien hag ar charretour ; Paol, re ar gedour, pa glasko Per sevel war ar pont-karr da en em guzad warnañ.

Ar skarzerien a zo tri, daou zoudard gall prizonier hag eun Almant. Hemañ ne ra nemed ren al labour. Eun den en oad eo, braz ha kreñv, kazi sur, unan bet gloazet war dachenn ar brezel ; chilgammad a ra. An daou brizonier eo a laka ar bompenn goz da vond en-dro, a-bouez o divreh. Eul labour skuizuz, evid daou baotr hag a ne blij ket kalz dezo en em skuiza evid an Almanted. Setu ne vez ket kalz a bres warno. Goustadig, goustadig, ez eont gand o labour. Kaer e-nez an Almant youhal warno a-bouez-penn : « *Schnell ! Schnell !* » (Buan ! Buan !), e kendalhont bepred da vond a-zoug o hamm.

An tri-mañ, Fañch n'e-no poan ebed ganto. O-zri e vezont dalhet gand al labour. Ar charretour, eur prizonier gall ivez, a zo en o hichenn o kaozeal ganto. O-fevar e chom troet o daoulagad ganto war-zu ar bompenn goz ken teuh da vond en-dro. Ar remañ n'eus hini ebed anezo gouest da weled Per o sevel war ar harr, ma ne zale ket re.

Ar gedour n'eo ket heñvel. Hemañ a vez muioh war evez. Dond ha mond a ra peurvuia etre ar bompenn hag ar harr. Beb an amzer e teu dezañ trei en-dro d'an donell ha chom eur pennadig e-kichenn penn ar hezeg da floura dezo o moue pe da rei dezo eun taolig bennag war o gouzoug. Paol ar Morvan eo e-noa da ober dezañ chom eur pennad heb selled ouz ar harr hag an donell. Evid se, pa raio Per sin

dezañ, e ranko mond d'e gavoud, da houlenn digantañ mond en tu all d'al linenn orjal-dreineg (a zo etre ar hamp braz hag ar rag-kamp, a vez kaset ennañ beb an amzer ar brizonierien da ober eun tamm pourmenadenn) da gerhed eur bolotenn, bet kollet ennañ eun devez a-raog (e gwirionez bet taolet ennañ). Eur blaketenn vihan a chokola (eun dra hag a ne vez ket gwelet ken pell 'zo en Almagn) a raio dezañ mond heb gina tamm ebed.

Pa deu an devez divizet gand Per, an hini kenta da skarza poullou-kaoh ar hamp, ez int prest o-zri da ober, heb an disterra fazi, ar pez o-deus da ober pep hini anezo.

En devez-se, kerkent ha ma 'zo eo echu ar galv kenta, war-dro eiz eur hanter, e welont ema ar harr braz hag an donell el leh ma 'zo dezo beza, e-kichenn poull-kaoh o harter.

Med, evel ma 'z eo divizet, e hortozont an eil tro, a raio ar harr.

Per a zo gantañ ar justin berr griz e-noa lakeet ober, greet dezañ gand eun tamm mezer trohet en eur pallenn-gwele. Gand hennez, e vo êsoh dezañ en em denna eged gand unan hir ; e vragou a zo unan soudard, unan lien tano, euz ar re a vez greet anezo "treillis" e galleg, livet gantañ e du. Eur gwiskamant hag a vo êz dezañ, heb beza re zebezuz evid an Almanted, memez evid an archerien, kement a dud estrañjour a zo bremañ dre ar vro, ganto dillad ken disheñvel !

E godell gleiz e justin, Per a laka e gontell, digor ;

maruze e-no ezomm anezañ buan.

An amzer n'eo ket brao. Koumoul teo, du hag izel, a zo warni. Med an dra-mañ n'eo ket da zisplijoud da Ber, dreist-oll pa deu da goueza eur vrumenn deo war ar hamp ha war ar hoajou tro-war-dro.

An tri skarzer a stag neuze da glask lakaad ar bompenn da vond en-dro. Med gwall-goz eo dija e gwirionez ha ne hell ket atao ken loha d'an taol kenta. Aliez e c'hoarvez ganti ober eur streviadenn bennag meur a wech a-raog. En dro-mañ, kaer o-deus ar skarzerien, ha ganto ar charretour, rei lañs d'he rod-kempouez pounner, e chom mouzet eur pennad brao ganto.

Per, pa wel ar pevar den tro o hein dezañ hag o daoulagad o para war ar bompenn ourzet, a hell tostaad heb riskl ebed ouz penn ar harr. Med, pa wel ar gedour en tu all da hemañ, e-kichenn ar hezeg, o kaozeal gand Paol, e sav eun tamm enkreuz en e galon, ne vo ket êz dezañ sevel war ar pont-karr. Gwall-dost ema ar gedour. An disterra trouz a hellfe ober dezañ beza war evez.

Med Paol e-neus gwelet Per hag ar zin a ra dezañ. Setu ne zale ket muioh da ginnig d'an Almant eur blaketenn chokola hag a laka anezañ da vond kerkent, laouen, da gerhad ar bolotenn a vank da Baol.

Per neuze a hell en em zila war ar pont-karr, med n'eo ket hep poan, etre ar horz hag an donell, hag a zach ar holoenn warnañ da en em guzad dindanni. Ar plas n'eo ket ledan. Tapet eo ennañ eun tammig

stard. Derhel a raio ennañ koulskoude keid ha ma vo red.

Med prest goude, e krog aon ennañ, eur bern aon. A-greiz-toud e klev paz eun den o tostaad. « Daoust hag ar gedour e-nije gwelet ahanom ? » a en em houlenn-eñ. Med kerkent e kleo gantañ e galleg, uhel a-walh : « C'est foutu ! » Ar ger-mañ, daoust dezañ beza anavezet mouez Paol, ne ra ket d'e spered beza êsoh, ken na zant eun taol-dorn kreñv war e droad dehou. An taol a ro dezañ da entent ema e droad er-mêz a-wel d'an oll. E zacha e ra dioustu e-kichenn egile ha lakaad a ra ivez ar holoenn da stanka mad an toull en daou du.

Paol, pellaet ar gedour gantañ, a oa deuet da weled penaoz ez ee an traou gand Per en e doull-kuz ha da zigas dezañ e visah (e "vuzetenn"). Hemañ ne oa ket kalz a draou ennañ : eun nebeud dillad bihan (daou vragou-dindan berr, re lien, diou roched, daou pe dri mouchouer-fri, eur zervietenn), hag eun tamm boued (eun toulladig gwispid soudard, diou voestad vihan pate ha diou voestad vihan sardined), nebeud a draou e gwirionez, peogwir e-noa lakeet en e benn mond da Vudapest war e droad, da lavared eo ober pemp a hweh-ugent kilometr war e droad. Gwelloh e-noa kavet ober evel-se eged mond gand an treñ, rag gouzoud a ree euz ar brizonierien e-noa klevet ano anezo, ar re o-doa klasket tehed gand an treñ, ne oa nemed unan hag e-noa gallet en em denna, med, prest goude ma oa bet greet prizonier, pa ne veze ket c'hoaz taolet evez kalz war an hent-houar. Ar re all

goude a oa bet paket oll er gariou.

Al labour a bad eur pennad mad. Per a gav neuze hir an amzer, yennet e-giz ma 'ma etre ar horz vihan ha penn an donell, heb gelloud koulz lavared astenn e zivesker, ha zoken heb gelloud fiñval a-hend-all. Aon e-neus na teufe dezañ merien en e ziou harr hag en e dreid da ober dezo morza. Penaoz e hellfe neuze lammad er-mêz euz ar harr ha galoupad beteg ar hoad da vond da en em guzad e-touez ar gwez ?

Med, prest, e klev an tri skarzer hag ar gedour o sevel war limon tu kleiz ar harr da vond da azeza war ar bank a zo o hedall anezo, stag ouz ar horz vihan, eun tammig uhelloh eged penn a-dreñv ar marh-limon, ar charretour oh azeza d'e dro, evel ma 'z eo boazet da ober, war limon en tu dehou, harpet e gein gantañ ouz ar horz. Kerkent e sav ennañ eur joa vraz iskiz.

« Hei ! » a lavar ar charretour d'ar hezeg, gand eun taol siblenn war o zalier.

Ar re-mañ neuze gand toud o nerz, krapet ganto o fevar bao war an douar kaled, a laka karr ha tonell da fiñval goustadig, goustadig, ha da vond war-zu dor vraz ar hamp.

Neuze, tra souezuz, e teu, evid ar wech kenta, e spered Per, ar pennadig douetañs ha nehamant anavezet mad gand kement hini e-neus klasket tehed evel-se. « Daoust ha n'on ket bet gwelet gand unan bennag ? Daoust ha gouest e vin da genderhel ? Daoust ha greet am-eus toud ar pezh a oa red ? Daoust hag ar gedour a denno warnon bremaig, ma

wel ahanom o vond kuit ? » a en em houlenneñ neuze, nag ar c'hoant a grog ennañ da êsa gouzoud just e peleh ema dija ar harr ha penaoz ema an traou e ru vraz ar hamp dre ma tosta ouz an nor hag ouz post ar gwardou. Evid se e tibrad eun tammig korn euz ar holoenn. Ne hell ket gweled kalz a dra, a-walh koulskoude evid kas da netra ennañ douetañs ha nehamant, rag ar vrumenn a zo atao war ar hamp, teooh zoken, kazi sur.

Ar harr a en em gav dirag an nor vraz. Ar hedourien e gward dirazi a ra sin d'ar charretour da chom a-zav. Ar re-mañ a vez bepred war evez eno. Rust e vezont aliez gand an dud. Ober a reont d'ar pevar baotr diskenn da ziskouez o faperiou ; furchal a reont dezo zoken o dillad, memez re ar gedour, soudard evelto.

Evid Per Gergarreg ema bremañ ar poent falla. Ma teu ar gedour da zibrada ar holoenn, ez eo echu e daol gantañ. Pa zoñj en dra-ze, e galon a en em laka da lammad buannoh, hag e ped an Aotrou Doue da rei dezañ eun tamm sikour.

An daou hedour a ra an dro d'ar harr, diou wech, en eur zelled piz outañ, ouz an donell hag ivez dindan ar pont-karr. Med ne deu ket dezo ar c'hoant da zibrada ar holoenn e penn an donell. Soñj o-deus pegen striz eo ar plas eno. Per a hello 'ta chom heb fiñval.

Eun ofiser yaouank a deu neuze da weled penaoz e ya an traou ganto. « Eeun emaint », a lavar dezañ an daou hedour.

Setu ar pevar baotr o-deus aotre da zevel war o harr ha da vond da ziskarga o zonellad kaoh. Per neuze a zav ennañ eur joa hag eul lorh iskiz. « En taol-mañ, emezañ ennañ e-unan, emañ er-mêz euz an orjal-dreineg daonet ! N'em-eus ket ken memez da chom pell er hoz toull kuz-mañ ! »

Med e gwirionez n'eo ket echu an abadenn gantañ. Diskenn euz ar harr a vo diêz a-walh evitañ, ne vo ket eur c'hoari, rag eñ ne oar ket c'hoaz na penaoz, na peur, nag e peleh e tiskenno diouz e doull. Prest e vo red dezañ ober e choaz.

A-greiz-toud e teu dezañ soñjal en eun dra er holoenn hag e-noa skoet e zaoulagad : evel eur faout, pe gentoh eun troh hir, a oa enni hag eh en em lavar : « Marteze e hellfen sevel war an donell dre an troh-se, heb beza gwelet. » Setu eh en em laka, dindan ar holoenn, en deñvalijenn, da glask gwella ma hell, gand e zaouarn, e peleh emañ an troh. Med, kaer e-neus furchal, ne gav ket anezañ. El leh ma kave dezañ e oa eun troh, ne gav nemed eur pennad gwriet, ha gwriet groz.

Gwall-desevet eo Per gand an dra-ze.

Ne goll ket e benn koulskoude. Soñj a deu dezañ emañ e gontell gantañ digor e godell e justin hag e stag dioustu da ober er holoenn an troh a vank dezañ.

N'eo ket dezañ eun dra êz da ober ; n'eo ket gouest da fiñval koulz lavared en e doull striz. Ouspenn ar holoenn a zo teo ha kaled kenañ. Poan e-neus o kaoud krog enni. Med e gontell a zo lemm ;

ennañ ez eus ivez kalz a imor, setu e teu a-benn da ober eun toull enni ha goude, a daoliou bihan, da gas eun troh beteg he bord, hir a-walh da vihanna dezañ da vond kuit drezañ.

Ar harr a zo neuze eet pell a-walh diouz ar hamp evid mired ouz ar hedourien da weled ahano ar pezh a hoarvez war an hent. Hemañ a zo eeun c'hoaz. Med Per a oar n'ema ket pell ken ar horn-tro e-neus divizet diskenn ennañ diouz ar harr. « Mad am-eus greet, emezañ ennañ e-unan, choaz al leh-se. Gand ar vrumenn deo, hini ebed euz ar pemp paotr a zo war ar harr ne welo ahanon : ar charretour 'zo war limon an tu dehou ; an tri skarzer hag ar gedour a zo dalhet gand o haoziou. Red eo din mond da goueza diwar an donell en tu kleiz hag heb ober trouz rag ar harr a ya sioul gand e rojou kaoutchou teo. Ne hellan ket gedal pelloh rag tost emañ dija ouz ar park da skuilla ar haoh. »

Kerkent, e visah gantañ war e gein, eh en em laka da glask sevel war benn an donell.

N'eo ket êz dezañ, rag ober a rank dindan ar holoenn, ha kein an donell a zo ront ; n'eus warnañ netra ebed hag a hellfe kaoud krog ennañ pe harpa e zaouarn warnañ.

Dond a ra a-benn koulskoude da en em zila warni dre an troh e-neus greet er holoenn. Neuze, en tu kleiz, en eun taol-krenn, eh en em laosk da goueza war an hent. Chom a ra eur pennadig astennet war an douar, heb fiñval, gand aon da veza gwelet o sevel gand ar gedour pe gand unan euz an tri

skarzer. Eun tamm poan e-neus en e zaoulin hag en e zaouarn, med petra eo diou pe deir grignadenn, pa 'z eo libr ! Libr !

Tridal a ra e galon gand al levez. Tost eo dezañ en em lakaad da youhal d'ar bed oll an taol mad ema o paouez ober.

Med ar harr n'eo ket eet c'hoaz pell a-walh. Kerkent ha ma ne wel ket ken anezañ dre ar vrumenn, e sav buan hag ema d'an daoulamm ruz o treuzi an hanter-kant paz douar dizolo a zo etre an hent hag ar hoad braz.

Eno, dindan ar gwez teo hag uhel, e sant gwelloh c'hoaz al liberte nevez gounezet. Gand eur blijadur iskiz, e ro eur pok d'an douar, daoulinet warnañ, hag ivez, en despet d'o hrohenn ruz skarnilet don, d'ar gwez-dero koz, ken teo ha ken sonn o horv. Kavoud a ra dezañ ez eus dindanno, gand êr fresk digatar, eur c'hwez-vad kalz gwelloh zoken eged an hini a veze gantañ e Bro-Hall, a-raog ar brezel, hag a blije kement dezañ e zantoud neuze.

Libr eo ! E-touez ar gwez ! Ken kaer bremañ o deliou, pa 'maint o vond da ruzia (25 a viz gwengolo). Libr ! Ken libr hag an anevaled gouez a gavo, kazi sur, emberr dirazañ war e hent, pa vo an noz o tostaad.

Echu eo gand Per Gergarreg pennad kenta e abadenn, an diêsa da gas da vad.

Bremañ ema o kregi gand an eil pennad. Hemañ a vo disheñvel. Padoud a raio pelloh. Ne oar ket zoken petra a zo o hedal anezañ ; mond a ra koulskoude

war-zu ennañ, e galon leun a fiziañs hag a nerz.

Pennad kenta e abadenn a zo echu gantañ, med e vezvez kenta a liberte n'eo ket tost dezañ beza echu.

N'eo c'hoaz nemed deg eur hanter diouz ar mintin. Setu e hell ober eur pennad mad a hent a-raog an noz. Ar pella ma vo neuze diouz ar hamp a vo ar gwella evitañ. Hag e ya war-zu ar zav-heol, war-zu an Hoñgri, ar vro e-neus lakeet en e benn kaoud eur pennad repu enni. Ar vrumenn a zo savet. An oabl glaz, heb eur goumoulenn, a zo kaer kenañ. An heol skeduz, uhel warnañ, a ro eun dommder vad hag a ra da zivesker Per, bet morzet a-frapadou, tra ma oa bet yennet e gorr war ar harr en toull striz etre an donell hag ar horz, divorza gwevn ha mibin evel a-raog, ha, dre-ze beza gouest adarre da vond buan memez dre ar hoad, dre douez ar gwez, pell a-walh diouz ar wenojenn, an heñchoukarr hag an heñchou meinnet, evid chom heb beza gwelet gand Almanted.

Beb an amzer koulskoude e vez red dezañ treuzi eur wenojenn pe eun hent. Neuze, e rank beza muioh war evez, rag eno e hellfe koueza war eur gward pe eun archer.

Mond dre ar hoad a ro tro dezañ da gemered beb an amzer eun tamm plijadur rag kleved a ra aliez a-walh laboused o kana laouen, uhel a-zioh e benn, e beg ar gwez e-touez an deliou (eostig, moualh, drask) o han dudiuz pe o ragachad o ragach goapauz (pik, kegin) kreñv ha skiltruz. Gweled a ra re all war an douar, heb aon ebed, o skrabad an

deliou seh da glask o boued. Gweled a ra ivez eun aneval gouez bennag, re vihan peurvuia, evel eul logodenn-vors pe eur gaerell o vond gand ar foeltr, ar spont en o daoulagad, da en em guzad en o zoull, pe eur haz-koad, hardisoh ha kuriuz, o chom a-zav dirazañ, sonn e lost gantañ, lemm e lagad leun a dan, hag o vond a-greiz-toud, en eul lamm hir ha skañv da skrimpa a-benn-herr beteg beg ar wezenn-zero genta, pe eul lapin yaouank o c'hoari lijer war eun tachad yeot seh, pe c'hoaz eul louarn dicheg o chom a-zav a-daol krenn dirazañ, evel souezet, toud e gorv war evez hag oh ober eur paz a-gostez da vond kuit d'ar piltrotig, heb aon ebed. Per ne hell ket mired da vousec'hoarzin o weled anezañ o vond evel-se, ken nebeud a bres warnañ. « Red eo din anzañ, emezañ enañ e-unan, ez out, te, Alanig, eur hanfart gouest da rei kenteliou da veur a zen. »

Tra ma 'ma er hoad, Per a ya war-raog buan a-walh. Ar gwez n'int ket gwall-stank ha n'eus ket kalz a vrous-koad etrezo.

Med e gov a deu d'e heskina, da rei dezañ da houzoud ez eo dija poent ar pred. An heol, en e uhella, a lavar dezañ ar memez tra.

Neuze, e laka en e benn mond beteg bord ar hoad da weled ha ne gavo ket eno douar labouret hag e hellfe kavoud ennañ eun dra bennag da zebri, legumach pe frouez, rag pell 'zo e-neus divizet beva war draou ar vro ar muia ma hello evid espern ar boued a zo gantañ en e visah. Ar gwella a vefe dezañ koueza war eur parkad avalou-douar pe rutabaga pe

zoken beterabez.

Bord ar hoad n'ema ket pell. Pa en em gav warnañ, ema a-greiz-toud dirag eur blênenn vraz. He gweled a ra o vond pell beteg an dremmwel, hag ar hoad ivez o kenderhel da vond ganti penn-dabenn, ken pell en daou du.

Da weled, an douar enni a zo unan mad kenañ, douar gwiniz druz, troet dija eul lodenn vad anezañ ; n'eo chomet soul warnañ nemed a blasou, soul kaer ed bet trohet daou viz bennag 'zo.

Amañ hag a-hont ez euz ivez koajou bihan hag a zo, e-kichenn tri pe bevar anezo, eur bourkig, bodet ennañ toennou ruz an tiez en-dro d'eun iliz vihan ha d'eun tour izel.

Per ne rank ket mond pell evid kavoud eur parkad avalou-douar. E weled a ra buan. An douar ennañ a zo c'hoaz goloet gand ar streo, suillet gand tommder heol bero an hañv. An avalou-douar a zo dare pell 'zo dija ha pase mall o zenna.

N'e-neus poan ebed o kaoud eun toullad gand e zaouarn. Re gaer int, hir ha teo, gand nebeud a lagadou, heb tarch ebed warno. Karga a ra e visah ganto, a-walh da rei dezañ e voued evid meur a zevez. Distrei a ra, laouen, da vord ar hoad da zebri e lein. En em stalia a ra etre eur bochad drez uhel hag eur bochad spern du eun tammig uhelloh, dindan eur wezenn-zero goz, uhel ha teo kenañ he horv sonn, ledet he brankou ganti pell en-dro dezi, a-zioutañ, eun tamm evel bolz eun iliz, e kuz d'an oll. En em zantoud a ra mad eno, kement ha ma tiviz

dioustu chom eno da hedal an noz da zond ; skuizmaro eo. Diskuizet, e hello mond pelloh en noz a zeu.

Pa en em laka da zoñjal debri eur batatezenn bennag, e-neus eur zouezenn vraz hag a dorr nêt dezañ ar blijadur e-noa bet o kavoud hag o tenna anezo. Ne hello ket ober tan evid o foaza. Ar moged o sevel en êr a hellfe lakaad unan bennag da zond da weled petra a zo o tevi. Ne hell ober nemed eun dra bremañ : debri e batatez e kriz. Ya, med, beteg-henn, n'em-eus ket bet biskoaz tro da dañva hini ebed evelse. Amañ, ez eo red dezañ ober koulskoude hag eh en em lala da gignad unan. Med n'eus pres ebed warnañ da gas d'e henou an tamm bihan e-neus trohet enni.

Pa laka anezañ, pa zant anezañ yen ha kaled dindan e zent, divlaz ivez, e teu heug dezañ.

Med red eo dezañ debri eun dra bennag. Ne hell ket chom pelloh gand an naon ha, goustadig-goustadig, tamm bihan goude tamm bihan, e teu abenn da lakaad da ziskenn ar batatezenn grignet, med ne hell ket staga gand eun all. A-hend-all, honnez a chom pell war e stomok, keid ha ma 'z eo red dezañ gedal an noz da zond. Homañ a deu abenn ar fin, teñval kenañ, rag n'eus ket a loar.

Eüruzamant ez eo dizolo an oabl hag ar stered, a vilionou a-zioh e benn, a ziskouez an hent dezañ hag a gendalho da ober e-pad an noz.

Diegi e-neus eur pennad o sevel evid staga da vond war-raog. N'eo ket eet kuit c'hoaz skuizder

vraz an devez hag an nozvez a-raog. Morzet eo c'hoaz e zivesker ganti. Ha neuze eun tamm aon a grog ennañ o soñjal pegen braz eo ar blênenn a zo dirazañ hag a ranko treuzi al lodenn vrasa anezi dre zouar digor nevez labouret e meur a dachad, douar hag a n'e-neus ket kement a zalh evid ar bale ha douar ar hoad. Hemañ a ya kalz donnoh an troad e-barz ; ar pezh a ra d'an den dond buannoh da skuiza. Ouspenn an deñvalijenn a zo ken teo ha ma ne wel netra ebed dirazañ. Mond a ra war-raog evel eun den dall, en eur steki e droad amañ hag a-hont ouz eur mên pe eur bouloudenn vraz hag a strob anezañ, pe en eur zantoud anezañ heb harp ebed war vord eun toull pe eur foz, tra kasauz kenañ. A-benn div eur pe ziv eur hanter-bale, skuiz a-walh dija, e c'hoarvez gantañ eun dra kalz gwasoh hag a zo tost dezañ ober dezañ koll e vuhez.

Skrija a ra c'hoaz bremañ, bep tro ma teu dezañ soñjal ennañ.

O vond ema, trankil, e zaoulagad peurliesha troet gantañ war-zu ar stered (pegen kaer e kav anezo ha pegen pur !) evid derhel bepred da vond mad gand e hent, pa wel a-greiz-toud (pa gav dezañ gweled kentoh), daou pe dri baz dirazañ, eur reñkad plant a eur metr hanter pe zaou hag a en em zistag nêt o beg moan war an oabl kalz sklêrroh eged an noz teñval en-dro dezañ (sklêrijennet marteze eun tamm bennag gand skleur ar stered). « Petra ar foeltr eo an dra-mañ ? » a en em houlenn. pa dosta outo, e sant gand e zaouarn ema dirag eur reñkad plant

yaouank, haleg pe evor, savet eno stok ha stok koulz lavared. Gand e droad e klask gouzoud war betra emaint. Kavoud a ra dezañ ez eo war eur hleuz izel, marteze unan etre daou bark pe etre eur park hag eun hent-karr, pe eun hent braz. « Red eo din gouzoud », a en em lavar, hag e sav war ar hleuz dre douez ar plant. Med an noz a zo ken teñval ha ma ne wel ket ar pezh a zo en tu all. Felloud a ra dezañ koulskoude gouzoud petra a zo.

Paka a ra krog neuze gand e zorn dehou en eun dornad plant soupl ha gwevn, eun dornad all gand e zorn kleiz hag eh en em laka da ziskenn en eur harpa e dreid war gostez ar hleuz. Ar bodou a bleg brao gand e bouez med e dreid ne gavont ket an douar dindanno. Diskenn a hell c'hoaz eun tammig all. Med neuze, a-greiz-toud, e klev daou pe dri mên, distaget diouz ar hleuz gand e droad, o vond da goueza en dour kalz izelloh. Chom a ra mantret hag e sant eun aon iskiz o kregi ennañ, rag e stal n'eo ket brao e-giz ma 'ma, a-istribill, a-zioh marteze dour don, en noz teñval, ouz daou zornad bodou haleg pe evor, gand e zivreh krog ar skuizder enno dija. Med derhel a ra mad ha, tamm ha tamm, e hell sevel d'an neh, war ar hleuz. N'eo ket bet hep poan. Ma vefe kouezet en dour, e oa echu gantañ. Ne ouie ket neu.

Pa en em gav war ar hleuz e-touez ar brouskoad, ez eo berr warnañ. Setu e rank chom eno azezet da gaoud e alan adarre ha da hedat e galon da houstataad. Goude, e kav dirazañ eun hent-karr ledan gand eur reñkad gwez braz e pep tu, ken uhel

ha ma ne wel ket o beg en deñvalijenn. An hent-mañ a gas anezañ beteg eur vilin hag eul lenn hag a dle beza don an dour enni, rag uhel eo ar sklotur. Al lenn daonet-mañ eo, sur, an hini ez eo bet war-nes beza beuzet enni. Mall eo gantañ pellaad diouti.

Med eun dra a deu neuze da ober plijadur dezañ : kavoud a ra dezañ ez eo en em hreet e zaoulagad ouz an deñvalijenn. N'eo ket ken dall ken dirazi. En em zantoud a ra zoken surroh enni.

An dra-mañ a zo a-walh da rei dezañ c'hoant da genderhel da vond, daoust d'ar skuizder ober d'e zivesker beza bemdez pounnerroh pa deu dezañ ar poent da ehana. An hent kennebeud n'eo ket ken êz ken, rag bremañ e-neus da vond sav-diskenn dre dorgennou, izel sur, med ivez noaz, ken treud an douar warno ha ma ne hell kaoud nag eun toull-kuz, ma vefe red, nag eul leh da en em houdori pe da en em lakaad en disheol. O hein n'eus warnañ nag eur wezenn nag eun tamm brouskoad ; n'eus nemed brug dister ha yeot kaled, krazet pell 'zo gand heol bero an hañv, ha rehier bihan begeg. Eun dra vad a hoarvez gantañ neuze. An dorgenn ziweza, goude eur zav hir uhellohig eged ar re all a-raog, a zo kentoh eur gompezenn uhel, ledan a-walh, kement ha ma hell gweled da vihanna rag an deñvalijenn n'eo ket ken teo ken. War-zu ar zav-heol ema dija an oabl o komañs gwennaad ha lod euz ar stered beza a-ziwar wel.

Setu Per a hell gweled en tu kleiz dirazañ, e harz bord sonn an dorgenn, eun draonienn striz hag a gav

dezañ kleved enni o redeg war vein braz dour eur froud, marteze an hini a vez greet anezañ ar Hampf (Kampf). En tu dehou an douar kompez a zo warnañ kalz a vrouskead hag eur wezenn-bin bennag yaouank savet brao, amañ hag a-hont.

Per Gergarreg n'eo ket gouest da vond pelloh. Skuiz-marzo eo adarre hag eh en em leusk da goueza d'an douar dindan ar wezenn-bin dosta war ballenn teo ha soupl, c'hwez-vad gantañ, he deliou seh, hag ar paotr kerkerent kousket mort.

E gousk ne bad ket pell. Dihunet eo abred, kerkerent ha goulou-deiz, gand glebor ha yenienn ar mintin. Da fin miz gwengolo (ar 26), ma vez c'hoaz a-wechou tomm kenañ, pa vez brao an amzer, e kreiz an deiz ha klouar diouz an noz, e vez ivez gleb ha yen diouz ar mintin, bez' e hell beza reo zoken neuze.

Per ne fell ket dezañ chom pelloh gourvezet. Gouzoud a ra ne hello ket kousked ken. Gouzoud a ra ivez ez eo gwelloc'h dezañ mond dioustu war-raog. Ar pella ma yelo e-pad an diou pe deir eur da zond, tra ma ne vo ket kalz a dud war an hent, a vo ar gwella dezañ. Goude, e hello chom da ehana keid ha ma karo e-pad an deiz.

Med pa zav da ober e genta paziou, ez eo ken morzet e zivesker, hag e gwirionez e gorv a-bez, kement a boan e-neus ennañ ha ma 'z eo tost dezañ koueza d'an douar evel deh pa oa en em gavet.

Nerz-kalon ha skiant a-walh a zo ennañ koulskoude evid en em lakaad da vale heb muioh a

zale. Ha neuze ken kaer e vo hizio an amzer hag en deveziou diweza, daoust ma 'z eus bremañ c'hoaz eur vrumachenn deo. Homañ a yelo kuit kerkent ha ma vo savet an heol war an oabl ha ma 'no kemeret eun tamm nerz.

Per, dre ma vale, a zant dija eun domnder vad o tond ennañ. Homañ a laka fin buan d'ar gridienn gasauz a deue ennañ, eur pennad 'zo, a-frapadou, hag ivez d'ar boan izili.

Tra ma 'ma war ar gompezenn uhel, e-neus aliez a-walh ar blijadur da weled, etre ar bodou drez ha spern, ha dindan ar gwez-pin, lost gwenn meur a lapin o skampa a-benn-herr, ar spont enno, da en em guzad en o zoull, pe eur vandenn glujiri, lard ha pounner, o sevel en êr, oll asamblez, gand eun drouz iskiz da vond da glask o boued en eul leh all sioulloh.

Diskenn ar ra da draoñ ar gompezenn. Eno ema adarre war ar blênenn ha war an douar-labour, e bord ar sterig Kampf, o klask eur pont evid he zreuzi. Ne rank ket mond pell evid e gavoud e-kichenn eun tiegez braz hanter-guzet e-touez eur bochad gwez-dero kaer.

D'an tiegez ne ro nemed eun taol lagad. Tremen a ra dirazañ buan, rag an dud a zo war zav ennañ. O hleved a ra o tond hag o vond war haveziou ar porz, dija krog gand o labour. Ne fell ket dezañ beza gwelet ganto. Mall eo gantañ kentoh beza en tu all d'ar sterig evid gelloud kuitaad an hent ha mond adarre dre an douar-labour. Eno e hello beza

nebeutoh war evez eged war an hent.

Bez' ema koulz lavared e penn ar pont. Neuze ez eus dirazañ eur gwel kaer iskiz : ar sterig dindan ar pont, dour sklêr meurbed o redeg enni war hlandour a bep seurt liou, hir kenañ, o horz hag o beg o rodella brao hervez froudenn red an dour ; e pep tu, eur reñkad gwez-haleg stank hag uhel, gand o deliou o velennaad ; en tu kleiz d'ar sterig, da dosta, prajeier braz, war lod anezo, glaz ha druz c'hoaz an eil trohad foenn ; war lod all, yeot kalz berroh, med ken glaz, al loened o peuri warno ; kalz pelloh war-zu an hanternoz, eur reñkad torgennou hanter-guzet en eur vrumenn dano ha, war-zu ar zav-heol, linenn lein eur reñkad torgennou all griz-du, bord an oabl o ruzia a-ziouto gand an heol war-nes sevel.

Per, sebezet, a zo tentet da chom eur pennad a-zav dirag eur gwel ken kaer, pa glev a-greiz-toud eur hi o harzal war e lerh kement ha ma hell, evel ma vefe eun droug skrijuz ennañ. « Petra 'ta a hoari gand an aneval-ze » a en em houlenñ eñ. Souezet, e tistro war-zu ennañ ; e weled a ra o tostaad outañ, sonn e vleo war e gein. Eur hi braz, pounner ha kreñv, eur mell-ki, gand karvanou ha dent gouest da ober aon da veur a hini. Eur hi du, sonn e ziskouarn. Eur wall-gi ma teufe dezañ kregi. Per n'eo ket re sur dirazañ. Med aon e-neus kentoh na teufe tud an tiegez, o kleved o hi o harzal, da glask afer outañ.

Mond a ra, goustadig, war-zu an aneval, en eur gaozeal brao dezañ.

Ar hi, mantret, a baouez da harzal kerkent. Dond

a ra zoken d'e gavoud en eur ficha e lost laouen.

Per a flour e benn dezañ, ken laouen hag eñ. Kavet e-neus eur mignon nevez, hag a yelo d'e heul hag a chomo gantañ beteg deveziou war-lerh pa en em gavo e Kêr Krems.

Treuzet gantañ ar pont, Per, ma vije bet furroh, e-nije klasket dioustu eur hoedig bennag e-touez ar re a zo dirag e zaoulagad war ar blênenn evid mond ennañ da ehana ha da en em guzad e-pad an deiz abez. Med ne ra ket. Er re dosta d'an hent e vefe kavet buan gand kement Almant a deufe dezañ dond ivez e-barz. Ar re all, ar re bella, ne vefe ket gwelloh dezañ klask mond enno, rag red e vefe dezañ tremen dre zouarou ken dizolo ha ma welfe eun Almant anezañ o vond drezo e krogfe ennañ kerkent kement a zisfiziañs outañ ha ma yafe heb dale d'e ziskulia d'an archerien.

Setu e kendalh da vond gand an hent, ar hi war e zeulioù ken sioul ha ken sentuz ha ma vije bet gand e vestr. Mond a ra e spered e peoh, rag abaoe ma 'z eo lohet er mintin-mañ, n'e-neus ket bet leh da gaoud aon ; n'eus en em gavet den ebed gantañ. Med n'e-no ket pell da hedal bremañ. A-greiz-toud, er henta horn-tro, daou hant paz bennag dirazañ, e teu a wel eur vaouez hag eur baotrezig. Ne ra ket kalz a van ouz o gweled : tud diwar ar mêz int sur : ar vaouez he-deus war-dro daou-ugent vloaz, ar baotrezig nao pe zeg. Ar vaouez, da weled, a zo unan a-zoare, sioul, gwisket mad, evel ar baotrezig, gand dillad simpl ha nêt.

Petra a dreuz neuze penn Per Gergarreg ? Diêz eo gouzoud (eñ ne oar ket e-unan). Marteze ar c'hoant da lakaad ar vaouez da chom heb kaoud disfiziañs outañ, en eur ober dezi e gemered evid eur gwir Almant.

Pa 'maint o-diou o vond da baseal en e gichenn, e lavar dezo frêz, en eur astenn e vreh dehou dirazañ : « *Heil Hitler !* » Ar vaouez hag ar baotrezig, heb beza souezet, a respont dezañ kerkent : « *Heil Hitler !* », sklêr ha dicheg.

Sur eo bremañ ne vo ket diskuliet gand an diouze.

Prest goude, pa 'z eo eet pelloh eged ar horn-tro, Per a wel o tond war-zu ennañ eun den oajet (tri-ugent pe bemp bloaz ha tri-ugent), braz ha kreñv, daoust dezañ mond goustad, eur houëriad, anad eo ; e zillad-labour, e votennou hag e zremm rouzet, hini eun den boazet da veva dindan an amzer, an heol hag ar glao, hag en avel hen diskouez sklêr. Eun den a-zoare, da weled. Med Per, dre ma tosta, ne en em zant ket êz, ha pa wel ar hi, e-leh harzal outañ, o vond d'ar haloup d'e gavoud, evel ma 'h anavezfe anezañ, o trei en-dro dezañ gand plijadur, oh en em lakaad en e zav outañ, o tiskouez e joa dezañ, a zo gwall-nehet.

En em gavet en e gichenn, an den a glask dioustu kaoud kaoze gantañ. Med Per ne entent ket eur ger euz ar pezh a deu gantañ. E hoant a vefe, kentoh eged respont, mond kuit gand ar foeltr. Med ne hell ket ober. An dra-mañ a ziskouezfe sklêr d'an Almant

n'eo ket eeun an traou gantañ.

« Petra 'ta ober ? » a en em houlenn neuze, diêz e benn. Med, a-daol trumm, e teu dezañ soñjal : « Ha ma rafen van da veza bouzar ? Daoust ha chom a rafe sioul ? » Hag eh en em laka da heja e ziskoaz hag e benn, heb lavared ger, ha da ziskouez e ziskouarn dezañ. An Almant, mantret, a chom eur pennad da zelled outañ, e zaoulagad tenn war-zu ennañ, eur mousc'hoarz diskredig war e vuzellou.

Per a zo bet ar c'hwenn en e loerou. En em houlenn a ra zoken ha n'ema ket hennez o vond bremaig d'e zisklêria d'an archerien.

Abaoe ma 'z eo lohet er mintin-mañ e-neus greet dija eur pennad mad a hent. C'hoant e-neus koulskoude da vond pelloh da glask dour da en em walhi hag eur hoad da en em guzad ha da ehana beteg an noz. Ha neuze, n'eo ket diwezad c'hoaz ; n'eo nemed nav eur. Med azaleg an eur-mañ e hellfe beza muioh a dud war an hent, marteze soudarded zoken.

Setu e tiviz mond adarre dre ar mêziou, dre an douar-labour, pell diouz an hent.

Ar hi a zo chomet gantañ, med bremañ e leh mond war e zeuliou, e teu hag e ya en e raog, war e lerh, heb ehan, da hwesa eur bochad yeot seh e-touez ar zoul, pelloh, eur bern streo avalou-douar, pe da daol warno eur berad dour.

Hizio Per a ya mad an traou gantañ. Buan a-walh e kouez war eun draoñennig a-veh izelloh an douar enni eged an douar-labour en daou du. Homañ n'eo

ket brao da weled. N'eo ket ledan : kant paz lehed d'ar muia toud, en he hreiz, diou reñkad haleg ha gwern dister, mesket e meur a blas. En daou du d'ar re-mañ, douar doureg hag a n'eus warnañ nemed yeot kaled, brug ha bröenn treud. Med, pa ya beteg an haleg hag ar gwern, Per e-neus ar joa da weled etre an diou reñkad eur wazig hag a red enni, brao ha didrouz, eun dour sklêr iskiz.

Gweled a ra ouspenn, en tu all d'an draoñiennig, seiz pe eiz kant paz pelloh, eun dorgennig goloet oll gand eur hoad brao kenañ, prest d'e zigemeret beteg an noz.

Bremañ, ar gwella eo dezañ, rag ne wel den ebed tro-war-dro (an oll a zo eet da glask o lein), en em walhi heb dale ha gwalhi eul lodenn euz e zillad, ar re a zo fanket gand ar hwezenn. Sehi a raint buan. An amzer a zo kaer kenañ : war an oabl glaz, an heol en e uhella euz an deiz, daoust d'e sklêrijenn beza dija hini an diskar-amzer, melennoh eged hini an hañv, a daol c'hoaz war ar mêziou eun dommder vraz, kement ha ma 'z eo mall gantañ lakaad da ruilla war e gorv skuiz dour-red ar wazig, beo ha fresk.

Eur blijadur iskiz e-neus oh en em walhi. Santoud a ra ar gwad o redeg buannoh en e wazied hag ar skuizder o steuzia en em vemprou. Med pres a zo warnañ ivez da vond d'ar hoad da glask eur plas brao, e kuz, evid en em astenn ha gelloud kousked beteg an noz.

Ar hoad n'ema ket pell : a-veh seiz pe eiz kant paz

war eun dorgennig. Plijoud a ra dezañ, rag eur hoad-med eo hag a vo êsoh dezañ en em guzad ennañ eged en eur hoad gwez braz. Bez ez eus eur wezenn vraz bennag ivez. Ar re a zo, a zo koz kenañ, ar beurvrasa anezo, gwez-fao ha gwez-pin, re hag a ne zav ket a vrouskead war o chosou. Bez' emaint amañ hag a-hont, pell an eil diouz eben, uhel ganto o fenn lorhuz dreist an treujou kaer, savet druz ha stank war chosou koz-noe dero ha kistin. Per a vo brao aze, kuzet mad war-dro hanter an dorgenn. Eno, ne deuo den ebed d'e drabasad. E zoñj a zo kerkent ha ma vo deuet an noz, kemered adarre an hent, e-leh kenderhel da vond dre an douar-labour evid adpaka eun tamm bennag euz an amzer kollet gantañ e-pad trubuillou an noz diweza.

Eur wech er hoad, ez a da genta da ober eun dro dre ar bord, eun tamm uhelloh eged an douar-labour, da daol eur zell war ar blênenn, ken na gouez dindan e zaoulagad, evel peget warni, ruban hir an hent braz. An dra-mañ a zo eun dra vad. N'eo ket pell mond beteg ennañ.

Neuze eh en em laka da zevel war-zu neh an dorgenn da glask ar plas a blijo dezañ. Med ne hell ket mond buan : tenn eo ar zav ha stank an treujou. Kenderhel a ra koulskoude ken na en em gav en eul leh hag a ya dezañ dioustu, dindan eur wezenn-fao, uhel ha teo meurbed he horv griz arhantet, ha, skignet pell en-dro dezi, he brankou hir a-zioh eun tachad douar dizolo hag a zo warnañ eur pallenn soupl a yeot hag a zeliou seh. Ar hi, en em gavet

araozañ, a zo gourvezet o hedal anezañ, laouen, en eur ficha e lost. Per, o weled anezañ, ne hell ket mired da vousec'hoarzin ha da lavared dezañ : « Ha ! Te, ki, a zo eur zakre kanfart ; choazet e-peus mad ar plas. Me, n'e-mije ket greet gwelloc'h. » Ha kerkent ema gourvezet eveltañ hag ivez kousket kerkent.

Pa zihun, diou pe deir eur goude, Per a deu dezañ soñjal ez eo paseet pell 'zo ar poent da zebri e lein. Med, tra souezuz evitañ ! N'e-neus tamm naon ebed, daoust ma 'z eus dija daou hanter-devez hag eun nozvez abaoe ma 'n-oa klasket debri eun aval-douar e kriz. Hemañ, kazi sur, eo a zo chomet war e galon, rag ne en em zant na klañv na direñket zoken. Red eo dezañ koulskoude debri eun dra bennag evid derhel nerz a-walh da vond pelloc'h.

Neuze e tigor eur voestad pate vihan. Homañ, digor, a zo ganti eur c'hwez-vad iskiz, med n'eo ket a-walh da lakaad naon da zond dezañ. Trehi a ra enni tamm bihan ha tamm bihan, heb gelloud o lakaad da ziskenn. A-veh ma hell debri an hanter euz ar voestad. Ar hi, en e gichenn, war e goazez, a zant ivez c'hwez-vad ar pate. Anad eo sklêr e-neus c'hoant da gaoud e damm, rag ne baouez ket da hlaouri ha ne denn ket e zaoulagad diwarnañ.

Per o weled pegen braz eo c'hoant al loen chomet heb debri abaoe deh vintin, a deu truez dezañ hag e ro dezañ ar pez a bate a chom er voest. O ! n'eo ket braz an tamm : kerkent ha kouezet en e gorzaillenn ez eo lonket. « Te 'ta, ki, a zoñj Per, n'eo ket tost dit beza direñket ! »

Med, prest goude, e c'hoarvez eun dra hag a ra dezañ eur pennad beza a-walh enkrezet. Klevet a ra a-greiz-toud moueziou o tostaad, diou pe deir. « Petra ar foeltr eo an dra-ze ? a en em houlen n'ebet. Tud amañ ? D'an eur-mañ ? E-touez treujou hag a zo ken diêz mond drezo ? O klask petra emaint ? Daoust ha bez' e vefent o klask ahanon ? » Hag e krog aon ennañ, ha keuz ivez da veza laosket ar hi da zond d'e heul. Daoust dezañ beza kuzet mad, eh en em houlen, leun e galon a enkreze ha n'ema ket hemañ o vond da hrognal pe da harzal pe zoken da zailla war an dud-se ha da gregi enno. Med ne ra ket. Chom a ra sioul hag an abadenn ne bad ket pelloh.

Prest, Per a glev laouen ar moueziou o pellaad.

An noz ne zale ket da zond. Pa 'z eo teñval a-walh, e visah war e gein, eh en em laka adarre da vond war-raog. Med ar wech-mañ, e leh mond dre an douar-labour, e kav gwelloc'h kemered an hent braz. Hemañ n'ema ket pell diouz ar hoad, pemp pe hweh kant paz marteze.

C'hoant Per a zo neuze mond war-zu ar hreisteiz beteg Kêr Krems hag eno, dre ar pont, treuzi ar ster vraz Danav. Homañ a zo ledan dija eno.

An noz a zo kaer, ken kaer hag an noz tremenet, an oabl ken dizolo, ar stered ken niveruz warnañ ha kement a lugern ganto.

Pa en em gav war an hent, ez eo desevet, ne hell ket ken o gweled. En daou du ez eus gwez-fao braz hag a ra dezañ a-zioh e benn evel eur volz, teo warni

an deliou fonnuz. Mond a ra eur pennad mad evel-se dindan ar gwez heb ma vefe en em gavet gantañ nag eun den nag eun oto, sioul an oll draou penn-dabenn en-dro dezañ, ar hi war e zeuliu. Mad e kav kaoud hemañ en e gichenn evel-se.

Med a-greiz-toud, an hent a zo dizolo dirazañ. Bolz brankou ha deliou ar gwez-fao, n'eus ket ken anezi, evel ma vefe bet kaset da get en eun taol-kont gand taol gwialenn vurzuduz eur zorser braz. N'eus adarre neuze dirag daoulagad Per nemed gwel kaer an oabl glaz-du hag ar stered lugernuz o strinkellikad. Chom a ra a-zav eur pennadig dirazo, bamet, da zelled outo. An êr, freskaet, a ro dezañ eun nerz nevez, hag e sant eun tamm naon o tond dezañ. Setu eh en em laka, laouen, azezet war vord an hent, da zebri eur varrenn chokola hag eur wispidenn zoudard.

Med neuze, pa dro e zaoulagad war-zu Kêr Krems, souezet kenañ, e wel war an oabl, tost a-walh dija, c'hweh pe zeiz leo marteze, eur helh braz a sklêrijenn, eur sklêrijenn dreud, arvelen, hag a ya war fallaad war ar helh dre ma pella diouz e greiz. « A ! An dra-mañ a zo eun dra vad, a en em lavar Per. Ar sklêrijenn-ze a zo hini gouleier Kêr Krems ha re ar hamp braz prizonierien ar stalag XVIIIA, a zo en he hichenn. » Kleved e-noa diou pe deir gwech komz euz ar gêr hag euz ar hamp. Soñjet e-noa zoken e hellfe marteze, dre eun taol-chañs, en em gavoud gand eur zoudard gall bennag prizonier euz ar hamp-se ha kaoud digantañ eun tamm boued d'e

zikour da genderhel gand e hent.

Echu e ehan gantañ hag eun tammig boued en e gov, Per a stag adarre da vond war-zu Krems.

Med, a-veh ma 'z eo eet kant paz, a-greiz-toud n'eus kelh sklêrijenn ebed ken war an oabl. Lahet eo oll houleier kêr ha re ar hamp. Kompren a ra buan perag, rag prest goude e klev o tostaad euz tu ar huz-heol trouz pounner iskiz eun niver a girri-nij saoz pe amerikan. Kerkent ivez e wel o tond hag o vond a-zioh kêr, war an oabl, en eur en em groaza, triweh pe ugent (pe ouspenn) bann sklêrijenn kreñv ha gwenn meurbed, taolet eeun-tenn hag uhel dre deñvalijenn an noz, gand kement a luh-vanneriou, evid klask enni ar hirri-nij a êsefe tostaad ouz kêr pe mond a-ziouti da daol bombezennou hag evid blenia ar hanoliou da denna warno da glask o diskar.

Med Per ne wel bombezenn ebed o koueza war Gêr Krems.

Ar hirri-nij a ya oll e-biou dezi. Trei a reont war-zu an hanternoz da vond d'an Almagn da daol o harg bombezennou war eur gêr vraz bennag. Eñ a ya gand e hent, med ne ya ket buan. Skuiz meurbed eo a gorv hag a spered rag ne hell na repoz na debri a-walh.

Pa wel ema an noz o sklêrraad, e tiviz kuitaad an hent eur pennad da vond dre an douar-labour hag ar prajou da glask eur waz-dour evid gelloud en em walhi, rag tost ema da Gremis hag e-neus c'hoant da veza nêt ha kempenn evid treuzi kêr. Dirazañ bremañ ar parkeier n'int nemed gwiniégou, kaer ar

gwiniennou enno ha druz warno ar bodou rezin, prest da ruzia. Tentet eo a-wechou da dañva eur rezinenn amañ hag a-hont, med n'int ket mad c'hoaz ; n'int ket dare ; treñk int, mad just da zuna evid terri ar zehed. En em gavoud a ra war eur wazig vrao. An êr, er mintin-mañ, a zo fresk kenañ. Skrija a ra pa zilamm e zillad ; koulskoude eh en em walh penn kil ha troad. Yen eo an dour, med o ruillal war e gorv e ra dezañ evel lakaad ar vuhez da zond adarre en e vemprou hag ober dezo beza liproh.

Med, pa fell dezañ distrei d'an hent braz ne hell ket gouzoud, e-kreiz ar gwiniégou dre beleh mond. Ar gwiniégou a zo en-dro dezañ heñvel an eil ouz eben beteg an dremmwel. Dirazañ n'eus nag eun ti, nag eun hrañch nag eur wezenn evid e heñcha. Kollet eo ar paour-kêz den. Setu e ya eur pennad brao war-eeun dirazañ, heb gouzoud war-zu peleh, ken na wel an oabl o wennaad e tu ar zav-heol, ha prest ez eus sklêrijenn a-walh dezañ da weled tour eun iliz hag a gav dezañ ez eo hini bourk Langenlois. Gouzoud a ra neuze ema adarre war an hent mad. Med kollet e-neus div eur da vihana.

E hoant a oa beza e Krems abred diouz ar mintin, d'an eur ma vez ar beurvasa euz ar vicherourien o vond d'o labour, pa vezont niveruz o treuzi kêr hag ar pont war an Danav, a-walh dezañ da veza kollet en o zouez.

Med re ziwezad ema. Setu ez eo red dezañ chom kuzet er-mêz euz kêr. Eüruzamant n'ema ket pell euz eun tachad brousgwez mad a-walh dezañ da en

em guzad. Med, a-veh ma 'z eo en em staliet ennañ, e klev hag e wel dre douez an treujou gwez eun den o vond d'ar gêr gand e zaou varh-labour, o sternach c'hoaz war o hein. An dra-mañ, drezañ e-unan, ne vefe ket eur wall-dra. Med a-greiz-toud ar hi a ya a-benn-herr war-zu ar jao en eur harzal kement ha ma hell, evel sodet. An den, pa wel anezañ prest da zailla war ar marh tosta, a ro dezañ eun taol fouet ken kaled ha ma flemm anezañ beteg ar gwad, kement ha ma tistro kerkent an aneval e-touez ar brousgwez en eur yudal e boan.

An dra-mañ a ra da Ber kompren ne hell ket chom pelloh el leh ma 'ma, gand ar hi bepred prest da harzal ha da gregi. Setu e tiviz kemered dioustu adarre hent Krems.

Prest goude, e c'hoarvez gantañ eun dra hag a ne oa ket ouz e hedal hag a ra plijadur dezañ. Gweled a ra o tond war-zu ennañ eur zoudard prizonier, unan gall, sur, anad eo diouz e zillad ; ar re-mañ n'int ket kran. Bez' int c'hoaz ar re a oa gantañ pa oa bet paket gand an Almanted ; louz int hag uzet e meur a blas. Trist a-walh eo ouz e weled e-giz ma 'ma, e vragou dalhet en-dro d'e gov gand eul las hanter-dorret ha gand daou las all heñvel war bep hini euz e zaou-ufern hag e dreid en eur boutou-koad dister faoutet o-daou. En despet da ze, eur paotr frammet mad, yah ha kreñv. Per Gergarreg a zo mall gantañ toulla kaoz gand an den, keid-all 'zo n'e-neus ket bet tro da gonta kaoziou gand den ebed. Hemañ a zo ken laouen all o kleved Per o hallegad outañ, rag en

tiegez ema o labourad ennañ ne vez ket biken an disterra ger galleg.

« Euz peleh out ? » a houlenn Per digantañ. — « Euz an Naoned », emezañ. — « Hag emañ o labourad en eun tiegez ? » a houlenn Per. — « Ya, emezañ, ha n'em-eus ket da glemm ; al labour n'eo ket tenn hag ar boued a zo mad. » Per neuze, dalhet gand an naon, ne hell ket mired da houlenn digantañ : « Daoust ha n'e-pije ket ganez eun tamm boued bennag da rei din evid an hent ? Eun dra bennag evel eur voestad pate pe zardined pe eun toullad gwispid soudard ? » — « Nann, eme ar paotr. Me, n'em-bez hini ebed euz an traou-ze. N'em-eus den ebed da zigas pakadou din. Ha neuze, boued a-walh em-bez el leh ma 'maon. »

Hag eñ, d'e dro, da houlenn digand Per : « Med, te, da beleh emañ o vond ? D'eur hommando all ? » — « N'eo ket », a respont Per heb lavared muioh. — « Ha da gi ? a houlenn egile. Euz peleh e-peus bet anezañ ? Unan bennag e-neus roet anezañ dit ? » — « Nann », a respont Per dezañ, hegaset ; e gavoud a ra re guriuz hag e houlenn digantañ e peleh ema hent Krems. — « O ! aze ema tost, eme ar paotr. Kemer aze ar wenojenn a zo dirazout. Kee ganti beteg ar pont war ar sterig. Eur wech treuzet ganez ar pont e vi war hent Krems. »

Per a ra evel ma lavar ar paotr dezañ. Ar gêr n'ema ket pell ken, eul leo pe eul leo hanter. Eur pennad hent kaer kenañ, rag heulia a ra penn-dabenn ar sterig treuzet gantañ bremaig war ar pont

hag a gav dezañ a zo he ano ar "Hampf".

Dre ma tosta da gêr, Per Gergarreg a grog ennañ eun spes terzienn. Evel birvill a zo en e nervennou, kement ha ma en em houlen penaoz, goude beza bet dalhet kloz prizonier keid-all (c'hwezeg miz bennag dija !) a-dreg orjal-dreineg ar hamp, ema o vond da en em zerhel e-kreiz Kêr Krems, eur gêr vraz a-walh, e-touez kement a dud libr, med oll enebourien, oll tud hag a ne entent ket eur ger euz o yez, pa 'ma ivez war-nes kaoud da dreuzi eur pont braz diwallet mad, kazi sur, gand soudarded pe boliserien lemm o lagad hag a welo buan marteze n'eo ket gwisket evel hini ebed euz an dud all.

Med, buan, goude an tiez kenta, Per, souezet kenañ, a zant ema e kêr evel ma 'h anavezfe anezi a-bell 'zo. An derzienn hag ar birvill savet en e nervennou a deh kerkent dioutañ hag ez a dre ar strêdou hag ar boulouardou ken êz ha tud ar vro endro dezañ. Tentet e vefe zoken a-wechou da chom azav da zelled ouz gwerennou braz ar staliou kaerra. Med ne gred ket ober. Mond a ra gand e hent, e zaoulagad bepred war evez, da baz mad ar vicherourien o vond d'o labour, heb re a bres warnañ, ken na tosta ouz ar pont braz war an Danao. Neuze e krog ennañ adarre terzienn ha birvill, rag aon e-neus na vefe soudarded pe boliserien war ar pont o houlen o faperiou digand an dud. Soñjal a ra e tlee eur pont ken braz ha ken talvouduz beza diwallet mad.

Med, pa 'ma warnañ ez eo braz e joa : n'eus ket

nag eur zouard nag eur poliser. Libr eo d'an oll.

Neuze, pa 'ma en tu all d'ar ster, e chom eur pennad brao da zelled ouz ar ster. Pegen kaer eo ! Mantret eo o weled pegen ledan ha pegen don eo eno dija, keid-all diouz ar mor ! Ne hell ket mired da zoñjal pegen bihan eo steriou brasa Bro-Hall e-kichenn homañ. Homañ a zo hir dija e Krems. He fenn a zo pell en Almagn, er Hoad-Du (en Alamaneg, Schwarzwald) tost da gêr Freiburg, a-veh hanter-kant leo euz Kolmar en Alzas. Unan euz brasa steriou ar bed eo, an eil euz re an Europ (2 850km) goude ar Volga (3 690). Hini hirra Bro-Hall, al Lijer, n'e-neus nemed 1 020km. An Danao e Krems a zo dija ken ledan ha ken don hag homañ en Naoned. Per, dirazi, a en em zant dija libr evelti, evel an dour a ruill enni ken fonnuz, en despet d'ar zehor deuet pell 'zo gand an amzer gaer. Chom a rafe pell da zelled outi. He gweled nemetken, ken kaer, a ro dezañ eun nerz-kalon nevez ha, pa en em laka adarre da vond war-raog, ez a ken dizoursi hag ar re a zo en-dro dezañ. Beteg-henn, hini ebed euz ar re-mañ ne ra van ebed outañ ; evito ez eo eur micherour o vond d'e labour evelto.

N'eo ket echu ar boan koulskoude gantañ, rag c'hoarvezoud a ra a-greiz-toud d'eur harr-chalbotad, stag outañ daou varh pounner ha kreñv, e zibaseal. War lost ar harr ez eus, azezet, o zreid ganto a-istribill, tri zouard almant yaouank. Ar re-mañ, evel ma c'hoarvez aliez gand ar re yaouank skañv o fenn, pa vezont daou pe dri asamblez, pa welont Per

o chom war o lerh, a en em laka da ober goap outañ. Eñ ne entent ket ar pezh a deu ganto, med o feson hag o hoarzh ne blijont ket dezañ. Evid en em zizober diouto n'e-neus da ober nemed mond goustatoh ha leskel ar harr da bellaad. Med neuze, eun toullad a re yaouank hag a deue eur pennadig war e lerh, a bak anezañ d'o zro hag a glask ivez kaozeal gantañ. Per a zo hegaset ha lakeet nehet gand an dra-ze, rag aon e-neus na teufe ar baotred-se da zoñjal ez eo eur prizonier o klask distrei d'e vro. A-benn ar fin e ra sin dezo ez eo bouzar ha mud, hag e leskont anezañ trankil.

Neuze e teu soñj dezañ euz ar hi. En em houlenn a ra petra eo deuet da veza. N'e-neus ket gwelet anezañ abaoe ma oant en em gavet e Krems. Daoust ha kroget e oa aon ennañ e-touez kement a dud pe zavet c'hoant gantañ a-greiz-toud da zistrei d'ar gêr ? An dra-mañ, kazi sur, eo a zo c'hoarvezet.

Pa 'ma er-mêz euz Krems, Per a gemer hent San-Polten da Neulengbach, laouen meurbed, o veza gallet dond a-benn da dreuzi, heb beza bet paket gand an Almanted, ar pont war an Danao. Hemañ a oa deuet ar brud dezañ e-touez prizonierien an Oflag XVIIA da veza eur pont milliget, dre ma oa bet paket warnañ beteg-henn kement prizonier euz ar hamp e-noa klasket mond drezañ.

Med ar joa n'eo ket a-walh da ober bremañ dezañ beza êz war an hent.

An amzer a zo kaer kenañ atao, an oabl glaz iskiz. Med an heol a vez kement a sked gantañ bemdez ha

ma ra poan dezañ en e zaoulagad ; kement a dommder a zo ha ken pounner, ha ma ra d'e zillad beza gleb-teil gand ar hwezenn.

Kenderhel a ra da vond koulskoude, daoust dezañ beza skuiz-marro. Kuitaad an hent braz da vond dre an douar-labour, eiz pe nao hant paz dioutañ, da glask disheol en eur hoad brao ha pa gav unan ez eo red dezañ kemered eun tamm ehan. Kerkent ha ma 'ma eno dindan ar gwez, e kouez d'an douar, kollet gantañ toud e nerz, prest da zizalana, dizeh e gorzaillenn, ken tomm eo an êr en-dro dezañ. Med en disheol e teu buan e alan dezañ adarre.

Neuze, e tigor eur voestad sardined vihan evid o zebri gand diou gouignenn zoudard.

Med diêz kenañ eo dezañ o chaokad hag o lakaad da ziskenn. Tost eo dezañ beza mouget zoken gand an hini genta, memez en eur lakaad ganti eun tamm sardinenn ha daou pe dri berad euz eoul ar voestad. E bred n'eo ket druz adarre. Pa 'z eo echu, ez a donnoh er hoad da en em guzad ha da gousked da hedat an noz da zond. Kavoud a ra buan eur plas brao kenañ : eur helh dizolo, treuz a-walh ennañ dezañ da hourvez a-hed e gorr, don a-walh (deg pe bemzeg santimetr) dezañ da ober euz ar bord eur pennwele mad. An toull-ze a zo unan euz ar re greet gwechall gand ar hlaouerien a yee dre ar hoajou da ober glaou-koad. En toullou-ze eo e vernient an tammou koad goloet a zouar, a-raog lakaad an tan da gregi enno. Abaoe, ne deu netra enno nemed yeot

treud.

Eno, mad war ar yeot ha soupl, sioul an traou en-dro dezañ, e teu dezañ adarre soñj euz ar hi. Keuz e-neus dezañ. E hegasi a ree meur a wech, dreist-oll, pa en me lakae da harzal evid an disterra tra. Med plijoud a ree dezañ ivez e weled o tond hag o vond en-dro dezañ, e zantoud war e lerh war an hent, en e gichenn pa choment a-zav, gourvezet tostig dezañ pa veze kousket, bepred e zaoulagad troet war-zu ennañ leun a vuhez hag a garantez.

Skuiz e-giz ma 'z eo, Per Gergarrec ne zale ket da gousked. Med e gousk ne bad ket pell. A-greiz-toud ez eo dihunet a-daol-trumm gand eun huñvre spontuz : kavoud a ra dezañ beza war eur gwelekañv, en eur gambr da lakaad re varo, unan hag a gav e sant enni, en-dro dezañ, c'hwez doñjeruz ar fleur o vond da wenvi. Trei ha distrei a ra, ar spont en e galon, heb gelloud gouzoud e peleh ema e gwirionez, ken na teu an êr, pa 'ma an heol o vond da guzad, da freskaad, da sklêrraad dezañ e spered ha da ober dezañ mond adarre war-raog.

Tostaad a ra bremañ ouz Wien, kêr-benn an Otrich, med ne yelo ket beteg eno. Lakeet e-neus kentoh en e benn, diskenn war-zu ar hreisteiz beteg Wiener-Neustadt, da vond goude ahano war-zu Sopron en Hoñgri. Med evid mond beteg Wiener-Neustadt, e-neus da dremen dre eur vro ziêz kenañ mond drezi. Menezieg eo ha goloet a goajou braz hag a ne hello ket mond buan drezo. Ne hello ket zoken, ma 'h en em gav eun dra bennag gantañ,

gortoz sikour digand den ebed.

Pa stag da vale adarre, ema dija an deiz o teñvallaad. Per a zo gand ar zehed abaoe ma 'n-eus debret. Mall eo gantañ kavoud eur feunteun pe eur waz da gavoud dour da derri e zehed ha da en em walhi. Med bale a rank eur pennad mad a-raog en em gavoud, etre diou dorgenn uhel, en eun draonienn hag a zo enni, en he hreiz, etre prajou hir, nevez trohet warno an eil troh foenn, lakeet dija e berniou bihan, eur waz zon, eur riñvierig hag a red brao an dour enni euz an eil bochad gwern pe haleg d'egile.

Eun tamm ema izelloh eged an hent. Per a zo ken tenn ar zehed gantañ ha ma klask mond d'ar haloup beteg enni, med kement a boan e-neus en e dreid ha ma ne hell ket. Med, pa 'ma en he hichenn, e ra eul lamm enni heb damant ebed d'e zillad. Diêz eo lavared pegement a vad a ra dezañ beza neuze en dour, pegement e saour e zantoud ken fresk o redeg ouz e gein, ouz e beultrin, war e ziskoaz. Toud ema, korv ha spered, stegnet gand ar pennad eürusted-se, serr e zaoulagad gantañ. Pa hell o digeri, kenta tra a wel eo, dirazañ, ouz kostez an dorgenn, eur hoad gwez-dero koz kaer kenañ, ennañ d'an traoñ war eun dachenn zizolo, eun ti-meur gand en eur penn, eur chapel vraz hag a ya koulz lavared beteg ar gwez, hag, er penn all, meur a lojamant, oll, ouz o gweled, dalhet kempenn evel an ti. « Kazi sur, a zoñj Per dioustu, eur manati pe eur gouent. » Ne fazi ket, rag ne zale ket da weled teir seurez o tond euz an ti.

Deuet er-mêz euz an dour, pa 'ma o tilemel e justin hag e roched evid o gwaska, e kouez e zaoulagad war ziou zeurez all, azezet war ar yeot, tregont pe zaou-ugent paz dioutañ, o selled outañ, o daoulagad dispourbellet ganto, ken mantret int bet o weled anezañ war ar prad, en e zav, an dour o tiruilla euz e zillad. Ne oa ket o hedal eur seurt tra da hoarvezoud gantañ. Kavoud a ree dezañ e oa e-unan hag e krog mez ennañ hag... aon. « Daoust, a en em houlen, hag an diou-mañ, n'emaint ket o vond d'am diskuilla d'o zuperioez ha d'an archerien ? »

Bremañ, n'e-neus da ober nemed eun dra : mond kuit heb re a bres warnañ evid mired da rei da zoñjal d'an diou zeurez, ez eo eun estrañjour, ha marteze, eur prizonier, o klask tehed. Setu e kemer e amzer da waska mad e zillad a-raog sevel war an hent da genderhel da vond, en eur bedi Doue da ober d'an diou zeurez chom eur pennad berr-speredet a-walh da rei amzer dezañ da gavoud eur hoad hag a hello diskuiza mad ennañ hag en em guzad beteg an noz.

Torret e zehed gantañ, eet kuit ar skuizder euz e zivesker gand dour fresk ar waz, adkavet e nerz gantañ, êz zoken en e zillad hanter-zeh, Per a ya gwella ma hell gand an hent, daoust ma 'z eo gwall-drabaset gand e dreid. Ar re-mañ n'ema ket mad an traou ganto. Kalz a boan e-neus enno. E voutou-lèr a hloaz anezo. Deuet eo al lèr enno da galetaad, daoust dezañ beza bet damant dezo ha lardet anezo beb an amzer. Entanet eo ar hrohenn e meur a blas, dreist-

oll war ar bizied ; dirusket eo zoken e droad dehou etre seul hag ufern ; ar zol dindanno a zo klogorennou warnañ.

Ne rank ket mond pell evid kavoud eur hoad da blijoud dezañ, eur hoad-med, uhel a-walh ennañ an treujou dero, kistin ha bezo. N'e-neus poan ebed o kavoud ennañ eur plas dispar da veza kuzet mad da zebri eun tamm ha da ober eur housk war eur pallenn brao a yeot seh hir ha soupl.

Paneved e dreid, ez afe gwelloc'h an traou gantañ. Santoud a ra gand plijadur ema an naon o tond dezañ adarre. E galon n'eo ket mouzet ken evel ma oa en deveziou diweza. Digor mad e seblant beza kentoh. Med ne hell ket rei dezañ kalz a dra : eur voestad vihan a bate nemetken gand diou gouignenn zoudard. Netra koulz lavared. Ar pezh a voued a chom gantañ a zo a-veh just a-walh da vond beteg an Hoñgri. Med soñjal a ra ne dalv ket ar boan dezañ en em glemm war e stad.

Pa 'ma gand ar zoñjou-ze, a-greiz-toud, e teu dezañ kleved, tost dirazañ, eun tammig trouz hag a ra dezañ beza nehet, eun drouz evel hini brankou bihan stoket ha torret gand eun den pe eun aneval. Kerkent ema war evez, daoulagad ha diskouarn digor mad gantañ, toud e gorv stegn, prest da en em zifenn, kenkaz ma vefe o tostaad unan bennag o klask e baka. Sevel a ra neuze da glask gweled gwelloc'h dirazañ, med en eur zevel e ra e-unan eun tammig trouz ha, kerkent, e kev eur bern brankou o strakal hag o terri dirazañ. Per a anavez an drouz-

se : hini eun aneval braz, spontet, o lammad da vond kuit a-benn-herr diouz e doull-kuz. Just e-neus amzer da weled penn eun heizez o tehed gand ar foeltr. « Oho ! emezañ, dinehet, biskoaz kemend-all ! Me, amañ, ken braz an naon ganen ! Heb gouzoud e oa ken tost-se din eun aneval evel hennez ! Pegement a vad e-nefe greet din eun tamm euz e vorzed ! » Hag eh en em astenn, dipitet, war ar yeot da gousked, heb gelloud distaga e spered diouz an heizez o tehed, ar spont en he daoulagad. Soñjal a ra n'eo ket ken disheñvel-ze e stad diouz hini an aneval aonig-se. Eveltañ ema o tehed bepred e riskl da veza paket ha zoken da goll e vuhez evel hennez.

Neuze, e sav c'hoant gantañ da ober eur pennad bale beteg ar hoad gwez braz. Pa en em gav ennañ, e wel kerkent, daou-ugent pe hanter-kant paz dioutañ, eun den o vond dre douez ar gwez evel da dreuzi ar hoad. Eur paour-kêz den, da weled da vihanna, treud, fesonet fall, dillad gantañ tost dezo beza dija truillou. Eñ a wel Per ivez, med distrei a ra dioustu e benn dioutañ, evel ma 'n-efe c'hoant da chom heb beza anavezet hag ez a en eur vuannaad e baz da gemered hent ar bourk tosta. Per neuze e-neus disfiziañs outañ.

« Petra eo an den-ze ? a en em houlenn. Daoust ha n'ema ket o vond da gerhed an archerien da baka ahanon ? » Hag e tiviz dioustu en em lakaad da vond adarre en e roud, e-leh gortoz an noz da zond, e-giz ma 'n-oa divizet da genta.

Eun eur bennag goude, en eun diskenn hir, eh en

em gav gand eun toullad paotred pemzeg pe hwezeg vloaz (eun ugent bennag), ganto gwiskamant "Yaouankizou Hitler". Eno, emaint o c'hoari war eun dachenn, eun tammig distro diouz an hent, evel ma ree dre amañ, a-raog ar brezel, ar baotred a reed anezo "ar Skouted". Pa welont Per, kuriuz evel ma vez atao ar re yaouank, e teuont beteg ennañ da glask kaoze gantañ. Per lakeet nehet ganto, rag ne oar ket eur ger euz o yez, n'e-neus da ober nemed eun dra, ober sin dezo ez eo bouzar ha mud. Ar baotred, paotred simpl, a gompren pe a ra van da gompren, hag e tistroont d'o hoariou. Med Per a zo mall gantañ pellaad diouto, hag, e-leh kenderhel da vond dre an hent, e kav gwelloc'h adarre kemered gwenojennou ar hoad braz.

Per a zo eet eur pennad brao dre wenojennou ar hoad. Skuiz meurbed eo hag e voutou-lèr a ra kalz a boan dezañ. E roched a zo gleb-teil gand ar hwezenn. E gov a zo gwall-gaset gand an naon, eun naon du. Ouspenn ez eo debret e galon gand eun dristidigez spontuz hag e spered draillet kement gand e drubuillou ha ma teu dezañ beb an amzer en em houlen ha nerz-kalon a-walh e-no da genderhel da vond. Hag e tiviz distrei beteg an hent.

Eno, a-veh ma 'n-eus greet kant paz, e c'hoarvez gantañ eun dra hag a ra eun tamm plijadur dezañ : kleved a ra paz eur marh o tond war e lerh d'ar piltrotig. Trei a ra e benn hag e wel, souezet braz ha laouen, eur prizonier, eur zoudard gall, fesonet mad ha, da weled, kontant gand e stad, en despet d'e

vestenn kaki louz hag uzet ha d'e voutou-koad dister.

Per a ra sin dezañ da chom a-zav. Ar paotr a zo laouen kenañ pa glev anezañ o kaozeal galleg. Konta a ra da Ber ema o labourad en eun tiegez eur pennad brao a zo, unan krenn ha n'e-neus ket da glemm ennañ.

Per a houlenn digantañ neuze : « Daoust ha n'e-peus ket eun tamm boued bennag da rei din d'am zikour da genderhel da vond gand va hent ? » — « O ! eo, eme ar paotr, med red e vo dit dond ganen emberr d'ar hommando, rag amañ n'em-eus netra ebed ganen. » — « Petra ? d'ar hommando ? » a houlenn Per. — « Ya, emezañ, d'ar hommando, d'ar bourk, d'ar hamp bihan a vez bodet ennañ bemdez diouz an noz ar brizonierien a zo evel don o labourad e tiegeziou ar barrez. Bremañ, n'em-eus nemed ar voutaillad piketez-mañ. Ma 'peus sehed, e hellez e dañva. N'eo ket fall. » Per a gemer eul lonkad, med ne fell ket dezañ mond d'ar hommando. Gwelloh eo gantañ derhel da vond war-zu Wiener-Neustadt.

Aon e-neus na vije bet disklêriet d'an archerien gand den truilleg ar hoad pe gand paotred yaouank "Yaouankizou Hitler". D'an amzer-ze, en Almagn, e ranked beza atao war evez gand an oll. Ne helled kaoud fiziañs e den ebed ha Per n'e-neus ket kalz a fiziañs er paotr-mañ ; gwall-glabouser ha gwall-guriuz e kav anezañ.

Kuitaad a ra neuze an hent adarre da vond dre ar hoad. Ar wenjenn a gemer eno a gas anezañ war-

eeun da neh eun dorgenn uhelloh eged ar re e-neus bet tro beteg-henn da bignad warno. Med ar hostez ema o vond drezañ n'eo ket gwall-zonn ha bremañ ema en disheol. Setu ez eo freskaet an êr warnañ eun tamm. Dre-ze ez eo êsoh dezañ mond, kement zoken ha ma n'eo ket tentet da glask ehana.

En em gavet war gein an dorgenn, e kav eur roh vraz uhelloh eged ar gwez en-dro dezi. En despet d'ar skuizder, Per a zav c'hoant gantañ da zével warni da rei eun taol-lagad war ar pez a zo o hedal anezañ bremañ. Gweled a ra gand plijadur, kant pe zaou hant paz pelloh, eun draonienn all, an hini e-neus da gemered.

Med ar pez a sko ar muia anezañ hag a ra dezañ chom mantret, eo ar pez a zo dirazañ tro-war-dro beteg an dremm-wel: eur pallenn braz iskiz, marellet, evel ledet heb distag war gein ront ledan ne oar ket ped torgenn, ken uhel pe dost an eil hag eben, pallenn deliou ar gwez druz ha stank. Dirazañ ema ivez, war-zu ar huz-heol, kelh an heol o tiskenn dija, kollet gand e vannou eul lodenn euz o nerz hag o sked, kement ha ma n'int ket gouest ken da vond beteg tu ar hreisteiz, tu an hanternoz ha tu ar zav-heol. O sklêrijenn, o velennaad, a laosk eno ar glaz da deñvallaad a-nebeudou war an oabl beteg an neh ha goude, izelloh, da velennaad beteg ruzia tamm ha tamm dre ma tiskenn ar helh war an dremmwel da vond da guzad ennañ.

An draonienn e-neus neuze Per Gergarreg da ziskenn enni, a zo ledannoh eged ar re e-neus bet da

vond drezo beteg-henn. Med, hen gweled a ra dioustu, ne vo ket eur blijadur dezañ diskenn : sonn eo ar hostez ha roheg. Ar riboul a zo striz ha war ziribin beteg an traoñ. Pa stag da vond, ez eo red dezañ meur a wech paka krog en eur brank pe eur mên, dre chañs, e poent dindan e zorn.

En traoñ, e-leh kaoud an hent-karr a oa o hedall, n'e-neus dirazañ nemed eur wenojenn, ledan, gwir eo. Homañ a ziskenn eno a-hed eur froud brao, kreñv an dour ennañ, kas a-leiz gantañ, rag koueza a ra heb ehan dre rehier braz, goloet a ginvi du, diwar an eil war eben, eun trouz spontuz gantañ, a-walh da vouzara ar re a ya re dost dezañ.

Beb an amzer e c'hoarvez gantañ gweled e-touez ar gwez toenn ruz eun uzin vihan vrao, dalhet mad kenañ, unan da rei elektrisite, lakeet da vond en-dro gand dour ar froud dalhet en eul lenn vihan.

Pa 'z eo en em gavet el leh ma teu d'an draonienn ledannaad, Per a zo lakeet nehet. Eno, ez eus dirazañ a-greiz-toud, teir gwenojenn. E gartenn ne lavare ket an dra-mañ dezañ. « Pehini anezo kemered ? » a en em houlen, heb kaoud netra ebed d'e rei dezañ da houzoud.

Med an deñvalijenn a zo o tond war ar hoard hag e tiviz chom a-zav da zebri eun tamm ha da ober eur housk ; goude e raio e choaz.

Azet brao war eun dorchenn soupl a zeliou seh, e-harz eur wezenn-fao gaer, harpet e gein ouz he horv, flour e grohenn, eh en em laka da zebri eur wech all ar memez pred treud a ziou zardinenn,

diou gouignenn zoudard galed, eur varrennig chokola gand eur banne dour fresk euz ar froud. Goude, e chom eur pennadig da zoñjal er pez e-no da ober e Wiener-Neustadt.

Med skuiz-marzo eo, ha prest ez oe kousket c'hweg.

War-dro hanternoz ez eo dihun. Skuiz eo c'hoaz. E izili 'zo gourd ha morzet. Ne fell ket dezañ koulskoude chom da dreina ; loha a ra kerkent.

Neuze e teu da zoñj dezañ euz kudenn an teir gwenojenn. Euz eun dra ez eo sur : o-zeir ez eont war-zu ar hreisteiz. Ar gwella 'ta dezañ eo kemered hini greiz : e giz-se, ne hello ket fazia kalz.

El leh ma ya bremañ dre an draonienn, eh en em gav beb an amzer war eun tiegez bihan e-touez ar hoad. An tiegeziou-ze n'eus hent mad ebed da vond beteg enno. N'eus nemed ar wenojenn. Homañ peurlvuia a ya dre an diavez a-hed an ti pe ar hreier. Med dond a ra dezi ivez a-wechou treuzi ar porz, etre an ti hag ar hreier pe ar grañjou. An dra-mañ ne blij ket kalz da Ber, rag neuze an drouz a ra o vale a laka ki an tiegez da harzal, da zond beteg ennañ aliez, hag a-wechou zoken da glask kregi ennañ. Eur wech, pa 'ma e porz eun tiegez, ar hi, eur mell hini, a harz outañ dioustu, heb e weled ha, pa wel anezañ, e teu a-benn kas war-zu ennañ evel da zailha warnañ, e zent hir oll dizolo gantañ, prest da gregi.

Per, da genta, a gaoze brao dezañ. Goude, pa wel anezañ o tostaad tamm ha tamm hag o sodi gand ar gounnar, e ya groñs dezañ. Ar hi ne ra van ebed o

kleved anezañ. Tostaad a ra atao, muioh-mui a garnach gantañ. Krapet eo stard war e bevar droad, eun imor spontuz ennañ, kement ha ma 'nez poan a-wechou o tenna e alan, ha ma luh sklêr e zaoulagad en deñvalijenn, evel ma vefe tan enno.

Per, neuze, a glev en ti, en estaj, eur prenest o tigeri hag eur vouez vihan, hini eur vaouez spontet he halon, o houlen en alamaneg eun dra bennag evel : « Piou a zo aze ? »

Kerkent ar hi, evel ma vefe eet an aon kuit dioutañ, a chom sioul ha Per Gergarreg da zacha e skasou gantañ gwella ma hell.

Prest goude, pa 'ma an oabl o tond da wennaad e tu ar zav-heol, eh en em gav war eun hent, med ne oar ket e peleh ema, ken na kouez war eur mên-born. Hemañ a ro dezañ da houzoud ema eun tammig izelloh war-zu ar hreisteiz eged Hainfeld. Evid kavoud hent Wiener-Neustadt, n'e-neus bremañ da ober nemed mond da Hainfeld.

Med kerkent ha ma 'z eo lohet, ez eo bet skoet e zaoulagad gand eur genkiz gaer, e bord an hent e-touez ar gwez-pin, serret kloz ar stalafiou warni. O weled anezi ken kaer ha den ebed enni, e sav ennañ a-greiz-toud eur c'hoant kreñv meurbed da vond da gousked enni. « Pegement a vad, e en em lavar, a rafe din eur gwele braz ha liñseriou fresk ! Ober a rafent d'ar skuizder a zo warnon, abaoe ma 'maon e rout, mond kuit buan. Sur on. »

An dentasion a zo braz ennañ. Med skiant-vad a-walh a zo c'hoaz ivez da enebi outi. Dond a ra Per da

zoñjal ez eo re vraz ar riskl hag ez eo gwelloh dezañ mond eur wech all da glask eur brouskoad da en em guzad ha da gousked.

Kavoud a ra buan unan da blijoud dezañ, war hanter an dorgenn, uhelloh eged an hent.

Eno, kuzet mad, astennet war eur gwiskad teo a zeliou hag a yeot seh, e ra eur housk mad kenañ, kerkoulz ha ma n'eo ket bet dihunet gand taol-yenienn ar mintin. Setu ez eo chomet kousket pelloh eged na 'n-oa c'hoant. Tost da greisteiz ez eo dihunet gand an heol tomm o para warnañ. Eun dommder hag ar ra dezañ santoud ar gwad o redeg buannoh en e wazied hag ar skuizder o vond kuit diouz e vemprou !

Neuze e sant ivez an naon o flemma e gov dezañ hag eh en em laka da zebri eun tamm pred ken dister hag an hini diweza. Chom a ranko adarre war e naon.

E-pad ma 'ma o tebri, e teu d'e zaoulagad ha d'e spered beza dalhet eur pennad gand eun dra hag a n'e-noa ket gwelet pell 'zo, unan euz amzer ar peoh, hag a ra plijadur dezañ. E traoñ an dorgenn, war an hent, e wel e-pad tost d'eun hanter-eur, o vond hini hag hini, pemzeg pe ugent gwetur, da baz pounner ha trankil eur marh-labour koz. E pep hini ez eus eun toullad tud, gwazed ha merhed, eur gwaz pe zaou, tud oajet, re goz da vond d'ar brezel ; ar merhed, teir pe beder, oll koulz lavared plahed yaouank, nebeud a hoarz hag a youh ganto, o vond marteze d'eur pardon bennag, rag o dillad sul a zo

ganto oll.

Pa 'z eo tremenet dirazañ an oll weturiou, Per a ziviz ober eun housk all er memez leh. Gortoz a raio ken na teuo êr fresk an noz d'e zihuna. Neuze diskuizet mad, ez aio war-zu Wiener-Neustadt.

Med dihuna a ra diwezatoh eged e-noa c'hoant. Setu e tiviz kemered an hent-treuz da glask paka eun tamm euz an amzer kollet. Med hemañ a hoari eun dro fall dezañ : e gas a rey, goude eul leo bennag, da en em goll er parkeier hag e rank dond war e giz da glask an hent mad, e gwirionez da en em goll da vad, ken na kouez adarre, heb e glask, war hent Hainfeld.

En em gavet eo neuze eul leo pe eul leo hanter-izelloh eged Baden, war-zu ar hreisteiz, en eur gar bihan. Eno, ez eus, evel o hedal anezañ, eun treñ prest da vond da Wiener-Neustadt. Eun treñ lakeet eno evitañ, pa 'ma oh erruoud. Souezusa tra ! Per a zo kerkent tentet braz da en em zila ennañ, ken skuiz eo. Med kalon a-walh e-neus c'hoaz da herzel mad ouz an dentasion. Ne fell ket dezañ ober fazi ar re euz e gamaraded, bet paket dioustu gand an Almanted, kerkent ha savet en treñ. Kenderhel a raio da vond war e droad, gand an hent.

Med er-mêz euz ar gar, e teu dezañ tremen dirag eur paotr hent-houarn, unan hag e-noa gwelet anezañ ha taolet pled outañ eun nebeud amzer araog. An den bremañ, pa wel anezañ, a zistro nêt e zaoulagad dioutañ. Perag ? Per ne oar ket. Setu ez eo lakeet nehet, rag ne oar ket pe 'n-eus hennez distroet

e benn evid rei dezañ da entent ez eo red dezañ kuitaad ar gar dioustu. Per, er hontrol, evid mired outañ da zantoud ema o vond d'e zisklêria d'an archerien. « An dra-mañ, kazi sur, eo a zo en e benn », a zoñj Per hag e hast a-fo pellaad, evel ma vije dija an archerien war e roudou. Mond a ra evel-se eun deg leo bennag, heb ober ehan ebed nemed amzer just da zebri diou gouignenn zoudard hag eur varrennig chokola gand eur banne dour sklêr.

Diouz ar mintin, ema en eur bourk bihan (ankounac'haet e-neus e ano pell 'zo), ken skuiz ha ma sav c'hoant gantañ ober eun ehan hir pa 'no treuzet anezañ, kerkent ha ma 'no kavet er hoad eur plas da en em guzad ha da en em stalia.

Med, kaer e-neus klask, ne gav plas ebed da blijoud dezañ. Er hoad, n'eus nemed gwez braz hag en o zouez n'eus plas ebed da chom kuzet mad. Hag ez eo red dezañ adarre kenderhel da vond, daoust dezañ beza skuiz-marro.

Mond a ra beteg eur gêr vihan (ankounac'haet e-neus ivez he ano). E-kreiz homañ ez eus eur "park" braz kaer, med ne hell azeza ennañ war eur bank nemed eur pennadig, just amzer da zebri eur wech all, e bredig dister, diou gouignenn, eun hanter-varrenn chokola gand eur banne dour. Re a vugale a zo o c'hoari en-dro dezañ, bugale goant, gwisket brao, o mamm pe o magerez o tiwall anezo. Per ne en em zant ket êz en o zouez. E zillad n'int ket fresk ken; e voutou-lêr, re vad koulskoude, e vije red dezañ kaoud eun tamm lard pe eun tamm siraj da

lakaad warno. Mez a grog ennañ, pa wel en-dro dezañ, ar vugale vihan hag an dud all gwisket ken digatar.

Soñjal a ra ivez ez eo bremañ eo ema o vond da gaoud an diêsa da ober, pa 'ma o tostaad ouz an Hoñgri, pa ranko prest treuzi linenn an harz etre ar vro-mañ hag an Otrich. Amañ ema en unan euz an tachennou en Almagn hag a zo enno o tiwall anezo ar muia euz an dud karget da vired ouz ar brizonierien da dehed hag ivez ouz ar re all hag a fellfe dezo klask ober evelto.

Amañ ema o vond da veza dezañ diêsoh-diêsa ober pep tra, memez traou simpl, evel (ar pezh e-neus greet meur a wech beteg-henn) mond da eva dour pe da en em walhi en eur waz, a hellfe sacha warnañ daoulagad tud hag a ne houlennint ket gwelloc'h eged lakaad o hraban warnañ.

Bez' ema e Kêr Wiener-Neustadt ! Pell 'zo e oa o hedal an dra-mañ !

Laouen kenañ eo o treuzi anezi.

Wiener-Neustadt 'zo eur gêr vihan tost a-walh ouz Wien, kêr-benn an Otrich, daouzeg leo bennag izelloh war-zu ar hreisteiz.

Kalz a dud a zo er ruiou, med den ebed ne ra van outañ daoust ma n'eo ket kaer e stad. Abaoe ma 'n-eus kuiteet e gamp an Oflag XVIIA, e-neus galoupet kalz dre ar vro : diou leo ha tri-ugent bennag, e nebeud amzer (5 devez) hag ugent leo en devez diweza, ar pennad hirra hag ar skuizusa !

E zremm a zo merket don gand ar skuizder, gand

an naon, gand ar boan hag gand ar fed n'e-neus ket gallet na kousked a-walh na kousked mad. N'eo ket ken ront ken e fas. Kollet e-neus ivez kalz a bouez. Kastiz eo zoken.

E voutou-lèr, daoust dezo beza re vad, a zo deuet al lèr warno da galedi ha da ober poan dezañ en e dreid, kement ha ma 'z int diskrohennet e meur a blas ha ma 'z eus klogorennou warno e meur a blas all. E verr-loerou, n'eus ket ken anezo, pell 'zo emaint a-dammou.

Bremañ, pa wel an dud o tremen dirazañ, e sant pegement e pouez war e gorv ar skuizder hag ar boan. Gouzoud a ra zoken e emzalh hag e vale n'int ket ken tamm ebed re ar paotr yah ha kreñv e oa eur miz 'zo. Bremañ, e-giz ma 'ma amañ, ez eo kentoh eur paour-kêz den koz, hanter-zeizet e izili, reud ha sonnet evel ma vefe bet lakeet dezañ enno barrinier-dir.

Med gouzoud a ra ivez ez eus ennañ imor a-walh da vond beteg penn, da ober ar pezh a vo red evid beza libr da vad ha da gaoud adarre yehed ha nerz.

Dre an hent, euz Wiener-Neustadt beteg an harz etre an Otrich hag an Hoñgri, n'eus nemed seiz leo, ha goude, beteg Sopron, ar gêr dosta en Hoñgri, eul leo hanter. Med Per ne hello ket mond dre an hent. N'ez afe ket pell. An Almanted a lakafe buan o hrabanou warnañ. Red e vo dezañ mond dre guz, dre ar hoajou hag ar menezioù, ar pella ar gwella diouz an hent, dre ar gwenojennou diêsa, ar re hag a ne blijont na d'ar valtouterien, na d'ar zoudarded, na

zoken da baotred daonet ar Gestapo, med ar re a ro tro d'ar floderien da ober goap ouz an oll lakepoted-se. E-unan eo e ranko o havoud.

Per ne chom ket da goll e amzer e Wiener-Neustadt. Kerkent ha ma 'z eo treuzet kêr gantañ eh en em laka da glask hent Sopron. Med hemañ n'eo ket êz e gavoud. N'eo merket e neb leh. E gavoud a ra koulskoude. Med gouzoud a ra n'e-neus chañs ebed da helloud mond drezañ. Setu eh en em laka da êsa gouzoud e pe du d'an hent e vo ar gwella dezañ mond da glask ar gwenojennou e-no da vond drezo. Divizoud a ra ez aio en tu kleiz d'an hent (pa zeller war-zu an Hoñgri), an tu a zo warnañ ar meneziou uhella hag ar zonna, hag ar re a zo ar stanka hag ar brasa ar gwez warno, an diêsa mond drezo.

Tentet eo gand ar re-ze.

Greet e choaz gantañ, e tiviz mond dioustu da weled ha kavoud a raio war ar plas, en tu-ze, ar pez ema o hedal. C'hoant e-neus ivez da gavoud dioustu eur brouskoad hag a hello en em guzad ennañ ha kousked da hedal an noz da zond.

Kemered a ra ar wenojenn genta a wel, da guitaad an hent ha da vond war-zu an neh. Med a-veh e-neus greet daou hant paz, e c'hoarvez gantañ, a-greiz-toud, ar falla tra a helle c'hoarvezoud. Tost eo dezañ mond da steki e benn ouz kov braz eur mell den, kalz brasoh ha kalz pounnerroh egetañ, hag a oa o tond euz eur wenojenn all, a-grenn, eur mell ki poliser gantañ war e lerh. Per, sebezet, a chom a-zav. An den, ken sebezet, a ra heñvel. « Setu amañ eun

dra all », a zoñj Per, a-benn eur pennad "Papiers" ("*papir*", en Alamaneg), a houlenn hemañ digantañ, en eur youhal kreñva ha ma hell, evel ma ree an Almanted d'an amzer-ze pa oant mestr d'an Europ a-bez.

Per ne chom ket pell abaf dirag an den. En em lakaad a ra dioustu da zrailla dezañ, gand an ugent pe dregont ger alamaneg a zo en e benn, ez eo eur micherour poloniad o labourad en eun uzin da ober avionou, e Wiener-Neustadt, deuet hizio, pa oa libr, da bourmen amañ dre ar hoajou, e-neus ankounac'haet e baperiou, ez eo kollet e hent gantañ, hag e-neus c'hoant bremañ distrei d'ar gêr. Poent eo dezañ. Med an Almant n'eo ket eur genaoueg eo. Ar pez e-neus klasket Per chaokad dezañ gand kement a boan n'e-neus greet efed ebed warnañ. Komprenet e-neus kentoh eun dra : Per n'eo ket eur poloniad, rag eñ a oar mad ar poloneg ; klasket e-neus zoken e lakaad da gaozeal er yez-se, heb gelloud ober. Gouzoud a ra e-neus afer gand eun estrañjour hag a n'eo ket eeun an traou gantañ hag e kas anezañ d'ar bourk d'an archerien.

Ar re-mañ a zigemer Per, a ro dezañ eun tamm bara du hag eur banne dour hag a laka anezañ evid an noz en eun ti koz. Prenna a reont an nor warnañ.

Eil pennad buhez Per Gergarreg, prizonier, eet kuit euz e gamp, an Oflag XVIIA, a echu amañ, er prizon.

An trede pennad ne zaleo ket pell da en em zisplega dirazom.

Per a zo eur wech all en toull-bah !

Med an taol fall-mañ ne lah ennañ nag an nerz-kalon nag an esperañs ; chom a reont kreñv ennañ kentoh.

Ar henta tra a sko e lagad en e brizon nevez, en ti koz, eo ez eo fall kenañ an doenn warnañ. Hag eñ da en em lavared dioustu : « Ne vo ket diêz din ober eun toull enni, pa vin diskuizet warhoaz-vintin, da vond adarre war hent Budapest. » An traou n'ez aint ket gantañ toutafet ken buan-ze, med, hen gweled a raim, ne zaleint ket pell. Diouz ar mintin en devez war-lerh, an daou archer n'eo ket druz ganto adarre ar pred a zigasont dezañ : eun tamm bara du hag eur banne dour sklêr, a-raog lakaad toud o imor da glask ober dezañ disklêria nêt dezo pe 'z eo Poloniad pe n'eo ket, ha piou eo e gwirionez, peogwir, daoust dezañ beza lavaret deh ez eo Poloniad, ne oar ket eur ger poloneg ha den ebed ne anavez anezañ en uzin kirri-nij Wiener-Neustadt e-noa deh roet da wir e oa o labourad enni. Evito n'eo, kazi sur, na Poloniad na micherour. Piou eo 'ta neuze ? Ne baouezont ket d'e hegasi gand an dra-ze, ken na gav dezañ, a-benn ar fin, e-neus lakeet anezo a-walh da goll o amzer hag ez eo deuet ar poent dezañ da anzav n'eo na Poloniad, na micherour, med eun ofiser gall, bet prizonier en Oflag XVIIA ha tehed ahano da fin miz gwengolo diweza.

Neuze, ez eo kaset, an devez war-lerh, da brizon Wiener-Neustadt. Eno, ar henta tra a zo greet dezañ eo e boueza. Setu Per, heb beza estonet, a oar buan

pegement a bouez e-neus kollet abaoe ma 'ma o foeta bro.

Pa oa o vond da guitaad an Oflag XVIIA, e poueze daouzeg lur ha seiz-ugent (152). Bremañ ne ra ket ken nemed daouzeg ha c'hweh ugent (132). Ugent lur teuzet e pemp devez ha c'hweh nozvez. A-walh, neketa, da ziskouez pegen kaled eo bet evitañ ar pennad amzer-ze !

Er prizon-ze, ez eo kemeret c'hoaz evid eun den dañjeruz ha lakeet en eur zal hag a n'eus enni nemed estrañjourien bet paket gand tud ar Gestapo. Gand ar gisti-mañ, ne en em zant ket êz e-touez an estrañjourien-ze.

Goude, ez eo taolet, e-unan, en eun toull-kambr gleb ha yen, e kao ar prizon. Perag ? Abalamour ma ne fell ket dezañ, hervez an droad a ro dezañ reolennou Kenemgleo Jeneva, sinet gand an Almagn ha gand Bro-Hall, mond da labourad evid an Alamanted.

Tennet euz an toull-ze, ez eo lakeet en eur gambr hag a zo enni eur prizonier all, eun ijinour otrichian, dalhet er prizon abalamour ma oa bet eur mignon da rener an Otrich a-raog ar brezel, ar hañseller Schushnigg, bet taolet en toull-bah gand Hitler er bloaz 1938, pa 'n-oa lakeet hemañ e bao war ar vro.

An ijinour-ze a oa eun den a-zoare hag a dlee rei da anaoud da Ber meur a dra, talvouduz dezañ pa glaskas mond kuit evid an eil gwech, dastumet gantañ e-pad an deiz, pa yee da ober e labour zekretour.

Ar re all a oa eno er prizon, a oa oll euz broiou kreiz an Europ. Per a ra anaoudegez gand unan anezo, den a-zoare ivez, eun ijinour yougoslavian, hag a zastum piz evitañ, e-touez ar brizonierien all, kement tra a houzont war al linenn harz etre an Otrich hag an Hoñgri, dreist-oll war al leh ma 'ma an dosta, hag ivez war Vudapest.

E-pad ar zizun ziweza ema er memez kambr gand eun Otrichian all, ijinour ivez, med ijinour mekanisian, eun den a-zoare evel an daou all, eun den a spered lemm, dornet mad, gouest da rei aliou mad ha da ober tresadennou ha kartennou. Er prizon, ez eo sekretour ar Rener hag an hini a zo karget da weled war an oll hardianed. An daou-mañ o-deus ennañ eur fiziañs vraz, ken braz ha ma 'n-eus diganto aotre da vond pa gar da vagajenn a prizon.

An den a ro da houzoud da Ber kalz a draou euz ar re wella war gêr Wiener-Neustadt, war ar ruiou e-no da vond drezo, war al lehiou ma hello klask kuitaad e hardian, dreist-oll war ar horn-tro tosta d'ar "Park". Rei a ra dezañ zoken eun dresadenn resiz euz ar "Park". Rei a ra dezañ an ali da glask tehed en diweza korn-tro a-raog ar "Park". Eñ zoken eo a laka dezañ en e visah paperiou eur prizonier all, dezañ d'o implij ma hell kuitaad ar gardian.

D'an 10 a viz du, Per a zo galvet e buro ar prizon gand mestr ar hardianed. Hemañ a ro dezañ da houzoud ez eo en em gavet ar haporal kaset d'e gerhed gand an Oflag XVIII A.

An den a zo eno dirazañ, ez eo kontant o veza

gwelet anezañ dija, rag en devez war-lerh eo e vo dezo da gemered an treñ da zistrei d'an Oflag. Evel-se e-no an noz a-bez da zivizoud penaoz ober evid sacha e skasou gantañ en despèt d'ar paotr-se, heb ma hellfe e baka.

Poan e-no marteze oh ober. Ouz e weled, an den n'eo ket ar henta deuet, n'eo ket koz evel ar bevrvasa euz gardianed ar brizonierien ; doare kaer a-walh e-neus kentoh ; ar memez oad e-neus gand Per, tregont pe zaou vloaz ha tregont ; eur paotr krenn, mempret mad ha kreñv eveltañ ; sur eo ivez ez eo eun den boazet da ober egsersiz ; med ken sur eo ez eo eun tamm re lard ha re bounner hag ouspenn ez eo re stard e vantell zoudard warnañ. « Kazi sur, a zoñj eñ, ne hello ket redeg ken buan ha keid ha me », rag atao ema en e benn ar zoñj euz ar reder e oa a-raog ar brezel, unan euz ar re wella. « Memez e-giz ma 'maon, emezañ ennañ e-unan, hag e-giz ma 'ma hennez, ken lard, ken pounner, e vantell hag e zeñturenn ken stard warnañ, ez on sur da veza barrekoh egetañ. Gwir eo, ema e bistolenn gantañ, med marteze ne gredo ket tenna ganti. »

Per a ziviz dioustu ar pez a ranko ober warhoaz pa vint o-daou war hent ar gar. Klask a raio tehed just a-raog ar horn-tro a-raog ar "Park", hervez an ali bet roet dezañ. Eun tammig a-raog e raio van da rankoud lasa gwelloc'h al las war eur votez-lèr. Ar gardian a chomo a-zav d'e hortoz. Per neuze a deho gand ar foeltr er horn-tro. Ar gardian, mantret, ne loho ket dioustu, chom a raio war-lerh, ha Per a raio

taol da vond war-zu ar "Park", e leh mond war-zu ar gar. Er "Park", e yelo dioustu dre douez ar gwez hag ar brouskoad, el leh ma ne welo ket ken ar gardian anezañ. Goude, n'e-no da ober nemed kuitaad kêr da vond war ar mêz el leh ma vo êz dezañ en em guzad, ha da vond adarre libr war-zu Budapest.

Rener ar prizon a oa bet, er brezel 14, komandant en arme otrichian, goude beza bet e skol ofiserien Wien. Felloud a reas dezañ dond a-raog an noz da gavoud Per da houlenn digantañ e egskuzi evid an trubuillou e-noa bet da houzañv en e brizon. An dramañ ne blije ket dezañ. Med n'e-noa ket ken a halloud a-walh evid e zistrei dioutañ ; ne helle ket ken ober ar pezh a gare. Med c'hoant braz e-noa da lavared dezañ ar respet e-noa evitañ evid an nerzkalon a ziskoueze. D'ar fin, e stardas e zorn dezañ.

Goude an dra-ze, Per Gergarreg a en em zant prest da ober kement tra a vo red evid en em denna euz pao e hardian ha mond adarre heb dale, libr, war hent Budapest.

En devez war-lerh, dor vraz ar prizon a zo serret war-lerh Per hag ar haporal deuet d'e gerhed. Hemañ a zalh tost d'e brizonier. Aon e-neus na zavfe c'hoant gantañ adarre da dehed. Med ne oa ket o soñjal e vefe ker buan.

Per, a-veh e-neus greet deg paz war ar ru, just amzer dezañ da weled e peleh ema ar horn-tro, e-neus da drei ennañ, pemzeg pe ugent paz pelloh, a chom a-zav, frankil, a laka eur penn-glin d'an douar, a ra van da skoulma startoh las e votez-lèr, a laosk e

visah da goueza en e gichenn, ha yao ! d'an daoulamm ruz da drei dioustu e korn-tro moger ar prizon da vond war-zu "Park" Wiener-Neustadt.

Ar haporal, ar gardian, a zo ken mantret ha ma ne ra nemed leskel eur youhadenn : « Gast daonet ! Ema o tehed ! »

Per a zo pell dija. Ne glev ket anezañ o tond war e lerh. Dre ma ya eh en em houlen : « Petra 'ta em henez o vond da ober ? Daoust ha klask a raio paka ahanon ? Daoust ha tenna a raio warnon ? » Mond a ra gand ar foeltr heb selled war e lerh.

Tud a deu hag a ya dre ar ru heb ober van outañ. Dija em tost da zor vraz ar "Park", pa glev e hardian o youhal d'an dud : « Harzit anezañ 'ta ! Eur prizonier o klask tehed ! »

Med den ebed ne zelaou anezañ. Den ebed ne glask harza Per. Hemañ, en eur redeg gwella ma hell, a wel gand plijadur eun dra farsuz a-walh : eun den o tond war e velo, o kleved ar gardian o youhal, a chom a-zav, a zistro e velo, a zav warnañ da bellaad buan diouz ar gardian. Per, prest, a zo er "Park". Eno, e kemer en tu dehou baliou berr hag a zo war o bord brouskoad ha gwez yaouank hag a guz anezañ beb an amzer, eun tamm bennag.

Neuze e kav dezañ kleved unan o haloupad war e lerh, hag e tro da vond dre vali vraz ar "Park". Homañ a ya euz ar prizon beteg ar gar, ledan ha treset kaer, gand penn-da-benn tammou brouskoad ha gwez yaouank en daou du, greet dezo a-blasou mond war-gil eun tammig, just a-walh da ober plas

d'eur bank pe zaou.

Med dija Per n'ema ket ken ken êz o haloupad. Berr eo warnañ dija hag ouspenn ne hell ket ken mond ker buan, rag lakeet e-neus e voutou-lèr izel, re heb tachou dindanno, gand ar c'hoant ma vefe skañvoh e dreid da redeg. Med bremañ, war dachennou erh o teuzi, amañ hag a-hont, e teu dezañ rikla hag e ya goustatoh.

Ar gwasa eo e klever paziou an hini a zo o haloupad war e lerh. Tostaad a reont buan ha prest ema an den warnañ. E hardian eo ! Hemañ, eur fulor iskiz ennañ, a ro dezañ kerkent, heb damant, gand e zervietenn lèr (an hini a zo e baperiou enni), war gostez e benn, daou daol ker kreñv ha ma kouez astok-korv d'an douar.

Neuze ar paotr, evel kollet e benn gantañ, ken braz eo ar gounnar ennañ, da lopa war gorv Per astennet ; ha dao dezañ, a-daoliou dorn hag a-daoliou boutou !

Pa deu adarre eun tamm skiant dezañ, e kemer e bistolenn, e tro anezi war-zu Per hag e pella dioutañ tri pe bevar baz. Per, bloñset ha perstu toud e gorv, penn hag all, a hell neuze en em lakaad en e zav gand kalz a boan. Heb droug ebed ennañ, e klask gwella ma hell, en eun alamaneg gwall-strobet, rei da entent d'ar paotr, bet ken kriz-se gantañ, n'e-noa da en em gemered ouz den all ebed, nemed outañ e-unan, euz ar pezh a oa c'hoarvezet. « Me, emezañ, a zo eur prizonier hag a zo e zever klask tehed ken aliez ha ma vez tro da ober. C'hwi, a oa ho tever

kaoud ho lagad bepred warnon. P'ho-poa paket ahanon, n'ho-poa droad ebed da skei warnon evel m'ho-peus greet. »

Pa glev anezañ o klask distripa ar gentel-ze en e yez, an Almant a gouez e fulor en eun taol. Med, dre ma ne fell ket dezañ e weled o tehed eur wech all, e tilamm dioustu digantañ e ziou zeñturenn, hini e vragou hag hini e vragou-berr-dindan. Setu Per, red dezañ bale gand e zaouarn en e hodellou, evid chom eun tamm deread. Mond a reont evel-se d'ar gar da gemered an treñ a gaso anezo da genta beteg Wien.

Pa 'maint er vagon, ar gardian a en em laka, lorh ennañ, da gonta da Ber perag e-neus gellet beza barrekoh reder egetañ ha dond a-benn d'e baka : «Me, emezañ, meur a hini a gav dezo ez on re bounner ha re deuh evid gelloud redeg buan ha pell. Med fazia a reont oll. Me am-eus paket ahanoh êz. C'hwi a red buan. Med pell e chomfeh war va lerh en eur redadeg. Gand va feson pounner ha teuh ez on eur reder bet enrollet meur a vloavez e strollad kenta A "ar Vienna" e Wien ha bremañ emeon c'hoaz er strollad-se. N'on ket ar henta deuet na tost. Setu perag ez on bet barrekoh egedoh. »

Per, o klevet anezañ, a zo souezet braz. En taol-mañ, ne oa ket ar chañs gantañ. Med soñjal a ra ivez e oa bet eun tammig re lorhuz. Reder mad e oa e-unan. Med gouzoud a ree ivez ne oa ket ar gwella hag en taol-mañ e-neus kavet gwelloh egetañ. Hen anzav a rank. En oto a zigas anezañ euz gar Wien d'an Ofalg XVIIA e Edelbach, Per a glask, gwella ma

hell, tro da lakaad e zorn war ar paperiou a oa en e visah pa oa bet paket. Bez' e tleent beza e servietenn-
lèr e hardian. Med ne gav hini ebed anezo. Paotred
an Abwerh o-deus dalhet anezo oll ganto.

Pa 'ma en Oflag XVIIA, Per n'eo ket kaset dioustu
d'e varakenn. Dalhet eo e-pad an noz a-bez e buro ar
hamp. Eno, daou ofiser a glask heb ehan gouzoud
digantañ penaoz e-noa gellet kuitaad ar hamp. Med
kazeg a reont. Ne fell ket dezañ hen disklêria dezo.

Diwevad en noz, e klever skei war zor ar buro.
Eun iz-ofiser a deu ennañ hag a ro paperiou d'an
daou ofiser, eul letanant hag eur hapiten. Ar re-mañ
neuze a ya gantañ d'eur gambr all. Gervel a reont
Per eno. Laouen int o-zri, an daou ofiser dreist-oll pa
en em gav dirazo. Diskouez a reont ar paperiou :
« Setu amañ, eme ar hapiten, ar paperiou a oa en ho
pisah pa 'z oh bet paket. Petra a zinifi ar paperiou-
ze ? »

Per a daol eur zell warno. Ne oar ket petra int :
« Ar paperiou-ze, emezañ, n'int ket bet din-me
biskoaz ! » — « En ho pisah e oant koulskoude ! »
eme ar hapiten. Lavared a ra ouspenn : « Ar
paperiou a zo ho re, paperiou faoz, greet espres
evidoh, da vond d'ar Yougoslavia da gavoud Tito. »
Hag e youh kement ha ma hell da glask lakaad Per
da anzav piou e-noa greet dezañ ar paperiou-ze.
Hemañ a oe mud war ar poent-se.

Med azaleg neuze, e oe kemeret gand an
Almanted evid eur prizonier dañjeruz, unan « hag a
ne oa ket », emezo, « war e daol kenta » ha tud an

Abwerh a oe o hedal anezañ da glask tehed eur wech all. Deuet e oa da veza evito, evel ma lavarent en o yez : "*Ein Deutsch-feinlich*" (eun enebour d'ar bobl almant), hag e roent an urz d'e « ziskar dioustu neuze gand eun tenn fuzuill. »

En trede taol da Ber Gergarreg da glask tehed, an abadenn ne bad ket keid.

Talvoud a ra ar boan koulskoude he honta, pa ne vefe nemed abalamour ma tiskouez mad an trubuillou a veze a-wechou o hedal ar brizonierien pa hoarveze ganto koueza e krabanou lod euz an Almanted, dreist-oll re an Abwerh pe re ar Gestapo, ha pegen fall e helle ar re-mañ beza ganto neuze.

Per, distro d'an Oflag XVIIA, e Edelnbach, en Otrich, a chomas trankil eno seiteg miz bennag (miz du 1941 - miz even 1943), daoust d'e spered beza debret heb ehan gand ar c'hoant da vond kuit, ken na teu an Almanted o-unan da rei tro dezañ da êsa kaoud e frankiz eur wech all.

Eur pennad a oa, e oa deuet d'ar re a oa e penn ar hamp an ide da lakaad sevel eur garaj nevez e bourk Edelnbach, ar bourk tosta d'ar hamp, a-veh eul leo dioutañ.

Rei a reont an dra-mañ da houzoud d'ar hapiten Houssay, eun ofiser prizonier evel ar re all, nemed hemañ a ouie an alamaneg koulz hag eun Almant desket mad. Setu ar brizonierien all, e gamaraded, o-doa choazet anezañ da veza o hannad dirag Almanted penn ar hamp evid kement tra o-defe da reiza ganto.

Ar hapiten Houssay a oueze mad kenañ en em denna gand ar re-mañ e-giz ma oa dleet, heb klask ober plijadur dezo, heb plega dezo muih eged na veze red, en eur herzel outo kement ha ma helle. Setu an oll, e gamaraded hag... an Almanted, o-doa ennañ eur fiziañs vraz. Med eñ e-noa ouspenn eur garg all er hamp, choazet gantañ, unan hag a gonte muih evitañ (hag a oa nebeud a dud o houzoud) ; eñ eo a veze o kenurzia, da lavared eo o taol evez da lakaad da vond mad assemblez toud an traou a veze red ober evid sikour da dehed ar re o-deze lakeet en o fenn ober.

An Almanted, evid sevel o garaj, a houlenn digand ar hapiten Houssay kavoud dezo er hamp, e-touez ar brizonie-rien, eun den a vicher hag a astantfe a youl vad ren al labour.

Ar hapiten Houssay a zoñj dioustu evid-se er hapiten Kessler, unan euz e vignoned, ijinour a vicher hag ouspenn ken barreg hag eñ e-unan war an alamaneg. Kessler a asant hag ez eont o-daou da weled penaoz ema an traou el leh ma 'ma ar garaj da veza savet, e bourk Edelbach. Santoud a ra dreist-oll ez eo evitañ ar gwella tro da helloud tehed, marteze gand eur hamarad. Setu-eñ da lavared da Houssay : « Al labour, a gredan, a vo tenn a-walh. Ne gav ket dit e vefe red din kaoud unan da rei skoazell din ? » — « Ya, sur. Goulenn a rin ; ne zoñjan ket e vefe nahet dit. »

Distro d'ar hamp, Houssay a en em laka heb dale da glask eur prizonier gouest da zikour Kessler. Med

e feson da ober a hellfe lakaad meur a hini da vousec'hoarzin ha zoken da chom mantret. Gervel a ra da zond d'e gavoud Per Gergarreg ha tri ganfard all. O-fevar int euz a re a ra an Almanted anezo "residivisted", da lavared eo paotred hag o-deus dija êseet mond kuit euz o hamp diou pe deir gwech. Hag etre ar pevar-ze, penaoz ema o vond da ober e choaz. O! n'eo ket diêz. Gouzoud a ra petra int gouest da ober. Bez' int tud kaloneg hag a n'o-deus aon rag netra. N'e-neus da ober nemed tenna d'ar zort ano an hini a yelo gand Kessler da ober van da rei skoazell dezañ, e gwirionez da glask mond kuit gantañ. Ano Per eo a zo tennet.

Med Per, dre ma 'z eo pell 'zo anavezet mad e ano gand an Almanted, a zo red dezañ mond dindan ano eur prizonier all.

Eur mignon dezañ, an hini e-noa sikouret anezañ dija da dehed en taol kenta, ar hapiten Paol Guiomar, eur Breizad eveltañ, a asant e kemerfe e ano.

Pa'z a da labourad, bremañ n'eo ket ken evid an Almanted Per Gergarreg, med Paol Guiomar. Kollet e-neus e ano ha gantañ e niverenn a brizonier, an hini engravet war ar vedalenn houarn a ranke kaoud atao gantañ. Homañ a zo bremañ gand Paol.

Kessler ha Per ne chomont ket da goll o amzer war chantier ar garaj. Labourad a reont evid an Almanted, med nebeutoh eged evito o-unan, evid aoza an oll draou a zo red dezo evid mond kuit. An diêsa tra dezo da gavoud eo, e bourk Edelbach

(hemañ n'eo ket braz), eur halatrez en eur hrañj, dezo da en em guzad, d'an devez choazet da vond kuit, da fin an deiz, goude o labour, da hedal an noz da zond.

Pa deu an devez merket, prest an traou ganto, Per hag e gamarad a zo e poent kuzet mad ha brao e-touez eur foenn soupl hag a zo gantañ eur c'hwez-vad meurbed. Med bez' emaint ivez e-touez eun niver a razed a bep seurt ment.

Ar re-mañ, ne blij ket kalz dezo beza ganto. Aonig da genta pa oant o tond euz o zoull, ez int deuet buan da veza hardiz ha dicheg zoken ganto. Dond ha mond a reont heb ehan beteg an daou zen, hag a-wechou warno, divergont, d'ar haloup en eur hoari etrezo, en eur chom a-zav a-greiz-toud en o hichenn, da furchal ha da hwesa gand o fri begeg, da zebri eun tamm boued, da rendaeli, en eur hwitellad c'hwitelladenou berr, skiltr a joa pe a fulor, eur remu iskiz ganto.

Med Kessler ha Per Gergarreg, pa gav dezo, dija, ne zaleint ket pell ken da helloud kuitaad ar halatrez hag ar razed, a grog aon enno a-greiz-toud, pa glevont paziou pounner er-mêz o tostaad.

Ar razed o-deus klevet ivez. Kerkent, oll asamblez, en eur en em bunta heb damant, ez eont gand ar foeltr da glask o zoull. « Petra 'ta a zo c'hoarvezet ? Daoust ha bez' e vefe dija an Almanted o klask ahanom ? » a en em houlen an daou baotr.

Ne rankont ket gedal pell evid gouzoud hag an taol a zo kaled kenañ evito. Med ne ouzont ket

peseurt trubuill a zo c'hoaz o hortoz anezo. Kleved a reont tud o tond er hrañj, pevar pe bemp da nebeuta. Ne ententont ket c'hoaz ar pez a deu ganto, med kalz a drouz a zo ganto, evel ma vefent o furchal, rag cheñch a reont plas da veur a dra. A-benn eur pennad, e teu an traou da veza gwasoh : Kessler a gav dezañ kleved eun ofiser o kemenn rust d'eur zoudard mond da glask eur skeul evid sevel er halatrez.

Prest goude, e klevont o-daou eun den o vunta war holo toull ar halatrez. Ar golo savet, euz al leh ma 'maint e-touez ar foenn, e welont eur boned glaz oh en em ziskouez goustadig, goustadig, ha dindannañ, ken goustad, eur penn hag a ro, dre laer, eun taol-lagad aonig en tu-mañ, en tu all, dirazañ, hag a-benn ar fin, gand kalz a evez, war-zu penn all ar halatrez. Neuze, en eun taol-kont, ema ar horv en e zav war ar plañchod. Eur zoudard eo, eun den en oad dija, e fuzuill gantañ, prest da denna. Ne wel netra ebed nemed eur bern foenn er penn all. Hen lavared a ra kreñv d'ar re a zo en traoñ. O gervel a ra da zond gantañ d'an neh. Eñ a ra, heb pres warnañ, pevar pe bemp paz war-zu ar bern foenn. Ar re all (tri int), pa 'maint er halatrez, a ya, daou en eun tu d'ar bern, egile gand an hini kenta, en tu all. Ne welont ket dioustu an daou brizonier, rag ar re-mañ a zo goloet a foenn hag ar halatrez a zo teñval a-walh. Med unan euz ar zoudarded a zank e vaionetez don er foenn. Per Gergarreg ha Kessler ne fiñvont nemed pa 'ma ar zoudard war-nes toullgova

an hini tosta dezañ. O-daou ez int lakeet boud gand an taol dichañs 'zo kouezet evel-se ken buan warno.

Greet eo dezo sevel heb damant.

Ar pevar zoudard hag an adjudant a ra d'an daou brizonier diskenn euz ar halatrez beg kanol o fuzuill harp ouz o hein. Dalhet int eur pennad er hrañj, da hedat da zond ar jeneral a zo e penn ar hamp hag e penn ar hompagnuneziou rannet tro-war-dro, evid diwall ar vro. Hemañ, kerkent ha ma 'n-oa gouezet, goude an apel diweza, ez eo unan euz an daou brizonier Per Gergarreg, an hini bet paket diou wech dija o klask tehed, a oa fellet dezañ kas e-unan da benn an enklask d'o havoud.

Abae ez eus ennañ eun imor spontuz.

En em gavoud a ra, ruz e benn kement a zroug a zo ennañ. Kerkent ha ma 'z eo digaset Per dirazañ, e ro dezañ eun taol botez. Mond a ra zoken, dallet gand ar fulor, beteg paka eur forh tri biz a zo tost dezañ, lakaad he bizied dezañ war e fas hag o flanta ennañ.

Ar hapiten Kessler (gouzoud a ra an alamaneg kerkoulz hag ar galleg) a lavar d'ar jeneral : « An dra emaoñ oh ober, jeneral, ne zere ket tamm ebed ouz eur jeneral. » Ar ger-ze a laka hemañ da zodi kement ha ma kemenn d'ar zoudarded kas an daou baotr ouz ar voger. Eñ a ra daou baz war e giz hag e kemenn d'ar zoudarded en em reñka an eil e-kechenn egile dirag an daou brizonier, o fuzuill troet war-zu enno, prest da denna.

Kessler, distrafuill, trankil, gand kement a nerz en

e vouez ha war eun ton ken rust ha ken seh hag hini ar jeneral, a gemenn d'ar zoudarded lakaad kros o fuzuill d'an douar. Ind-i, mantret, a zo kerkent kros o fuzuill ganto war an douar e-kichenn o zreid.

Per Gergarreg, o weled anezo ken sentuz da Gessler ha ma 'z int d'ar jeneral, e-neus poan o vired da ziroll da hoarzin. Ha Kessler, goapauz, da houlenn digand hemañ : « Daoust ha lakeet ho-poa en ho penn e hell eur jeneral lakaad diskar evel-se daou brizonier paket o klask tehed ? Ne hell ket. Ne hell nemed o zaol pemzeg devez pe deir zizun en toull-bah. N'eo ket gwir, jeneral ? »

Hemañ, goude, a ra dezo o-daou mond en eur porz e-kichenn, beg kanol fuzuill ar zoudarded atao harp ouz o hein.

Ha neuze, ar jeneral, ken sod atao, a gemenn adarre d'ar re-mañ o lakaad ouz ar voger ha beza prest da denna warno. Med, a-greiz-toud, cheñchet gantañ penn d'ar vaz, e ro urz dezo d'o lakaad er gabiniji ha da brenna an nor warno. Neuze, a-veh diou pe deir munutenn goude, e teu gantañ an urz d'o zenna ahano ha d'o has, disparti, d'ar hamp, beg kanol eur fuzuill harp ouz kein pep hini anezo, ha kemennet mad d'ar zoudarded o diskar heb damant evel chas klañv, ma sav c'hoant ganto eur wech all da dehed.

Er hamp, Per a zo furchet mad gand ofiserien euz an Abwerh. Ne gavont warnañ nemed paperiou heb an disterra talvoudegez evito. Med ar ganfarted-se a zo tud gwall-guriuz. Eur bern traou o-dez atao da

houlenn digand eur prizonier paket o klask mond kuit euz e gamp, evel : piou e-neus roet skoazell dezañ ? Piou e-neus greet e baperiou dezañ ? Digand piou e-neus bet arhant almant ?... ha kant tra evel-se... Per ne respont da houlenn ebed. Aon e-neus, ma respont, da lakaad unan bennag euz e gamaraded da veza paket e gwask gand tud an Abwerh, tud hag a n'o-deus respet ebed evid netra. Gweled anezañ o chom heb respont d'o goulennou a laka anezo en eur fulor spontuz.

Unan anezo a zo eet kement a gounnar ennañ ha ma 'z a beteg rei da Ber eur wall-vuntadenn ha zoken eun taol-dorn war e fas.

Ar feson-ze da baotr an Abwerh da skei war eur prizonier ne blij ket d'an ofiser a zo en e garg gweled war ar brizonieren, ar homandant Von Norman. Hemañ a gompren perag e fell da Ber Gergarreg chom mud dirag goulennou tud an Abwerh.

Gwall-skoet e spered gand ar pezh e-neus gwelet, ar homandant a deu en devez war-lerh da skei war zor toull-kambr Per er prizon. Lavared a ra dezañ, mezeg a-walh : « Ne ya ket din, tamm ebed, kapiten, ar pezh o-deus greet deoh deh tud an Abwerh o taol dismegañs warnoh ha war ho pro ha zoken o skei warnoh. N'o-deus gwir ebed da wallgas eur prizonier evel-se ha da skei warnañ. Eun ofiser hag eur zoudard prizonier o-deus bepred droad da glask tehed ; o dever eo zoken, hag ar re a zalh anezo a rank atao kaoud respet evito. » — « Hemañ, a zoñj Per, a zo eun den a wechall. Rag a n'eo ket tost dezañ

heulia ar re yaouank entanet gand Hitler evel ma 'z eo paotred an Abwerh. Per a rank chom pemzeg devez e-unan en eur hoz toull-kambr bihan, teñval ha mouest euz ar prizon. Er hampou prizonierien e oa an dra-ze, hervez ar reolenn, lod kement hini bet paket o klask tehed.

Echu gantañ e binijenn, e hell distrei d'e varakenn e-touez e gamaraded.

Ar re-mañ, pa en em gav, a ra da Ber eun digemer mad kenañ : c'hoarz ha you iskiz a zo ganto. Trist ha laouen int asamblez : trist, dre ma n'e-neus ket gellet kenderhel da vond beteg Bro-Hall, goude beza eet keid-all dija ha dre ma n'eus kollet eur wech all e liberte ; laouen, dre ma 'z eo distroet yah ha kreñv en o zouez.

Med ne chom ket pell ganto ; teir zizun nemetken. D'an deg a viz even 1943, goude "apel" diweza c'hweh eur, e-neus ar zouezenn da weled eun ofiser almant o tond d'e gavoud. Hemañ, rust an ton gantañ, evel ma vez bepred gand ar brizonierien, a gemenn dezañ ober e bakadenn gand e damm traou. Brokuz, e ro dezañ eun hanter-eur da ober anezi. « Da vond da beleh ? » a houlenn Per digantañ, eun tamm enkrez en e galon. « Da gastell-kreñv Kolditz », eme an ofiser. Ar helou euz an dra-mañ a ya buan dre ar hamp.

Kolditz a zo kalz donnoh en Almagh eged Edelbach, en Otrich, al leh ma 'ma an Oflag XVIIA ; bez' ema er Saks, eun hanter-kant kilometr bennag euz Leipzig, e tu ar zav-heol.

Eno ema an Oflag IVC, en eur hastell kreñv koz, hag a zo dalhet kloz ennañ prizonierien euz meur a vro, Bro-Hall, Bro-Zaoz, Beljik, Holland, Pologn, ma 'z int bet paket diou pe deir gwech o klask tehed diouz o hamp.

Kerkent ha ma ya beteg enno ar helou ema o vond di, e teu, pres warno, eun toullad brao a gamaraded da glask lavared kenavo dezañ. Med ne hellont ket e weled oll, rag kaset eo heb dale, er-mêz euz an orjal-dreineg, d'eur varakenn hag a vez dalhet enni eun devez pe zaou, kement prizonier a vez war-nes kuitaad ar hamp pe da veza liberet (ar pez ne hoarvez ket aliez), pe da veza kaset d'eur hamp all.

Per Gergarreg, e-pad an teir zizun ma 'z eo bet e-touez e gamaraded, n'eo ket chomet da zigeri e veg e-doug an deiz en eur zelled ouz an heol oh ober e dro war an oabl. Klasket e-neus kentoh adarre an tu da dehed diouz ar hamp eur wech all hag ez eo deuet a-benn da gaoud eun dra prisiuz evid-se : eur skwerenn euz ar paperiou a houlenn an Almanted o harga digand kement ofiser gall prizonier hag a zav c'hoant gantañ mond da labourad en Almagn.

Unan euz e gamaraded, ar hapiten Chevalier, e-neus gallet, gand ar paperiou-ze, ober re all heñvel-poch outo, gouest da ruilla an Almant al lemma e spered. Med n'e-neus ket bet c'hoaz tro d'o rei dezañ. Dond a ra a-benn koulskoude, heb koll amzer, kerkent ha ma rank Per kuitaad ar hamp, da rei da houzoud dezañ e hello o haoud digand eur zoudard gall, kerkent ha ma vo bet furchet gand an

Almanted.

Just a-raog beza kaset er-mêz euz an orjal-dreineg, Per a wel oh erruoud en e raog e-kichenn ar varakenn ema o vond da veza dalhet enni e-pad an noz, pemzeg pe ugent ofiser gall prizonier euz ar hamp, prest da vond kuit ivez. Med ar re-mañ ne blijont ket kalz dezañ, rag bez' int re hag a ya a volontez vad da labourad evid an Almanted. Ar baotred-se a zo deuet da skuiza o veza dalhet kloz er hamp hag o-deus goulennet mond da labourad da Verlin. Bremañ pa 'maint war-nes mond kuit ez eus kroget aon, enno, aon na teufe ar brizonieren all, o hamaraded, da ober cholori dezo pe d'o wallgas zoken pa vint o vond er-mêz euz ar hamp. Setu o-deus goulennet digand an Almanted lakaad an "apel" er hamp just d'ar poent-se, evid o derhel pell diouto.

Bremañ, an ofiserien-ze a en em zalh e-kichenn dor ar varakenn ; eno emaint, evel Per, o hedal mond enni da dremen an noz. Ar bevrvasa anezo a chom da gonta kaoziou gand ar zerjant karget d'o diwall, rag n'eo ket tost dezo beza libr c'hoaz.

Per a zo neuze souezet braz, pa wel unan anezo o tostaad outañ. E anaoud a ra eun tammig. En em gavet eo bet gantañ eur wech bennag d'ar poent ma 'z eent o-daou da heulia kenteliou Skol-Veur ar hamp. « Petra ar foeltr, a en em houlen Per, e-neus ar hanfart-mañ da glask gouzoud dignanen ? » Souezetoh eo c'hoaz pa glev anezañ o lavared dezañ : « Selaou 'ta mad ahanon, paotr. Ma 'peus

c'hoant chom beo, arabad eo dit bremañ klask tehed eur wech all. Da zaou hardian am-eus klevet bremaig o lavared d'ar zerjant a zo ganeom-ni : "Ma klask mond kuit e tennim warnañ kerkent." Bet o-deus an urz da denna warnout ha da ziskar ahanout. Kred ahanon. Ar wirionez a lavaran dit. » — « Ar wirionez eo marteze, a respont Per dezañ. Med n'eo ket a-walh da vired ouzin da genderhel da glask tehed ! »

Neuze e wel o tond ar zoudard gall a oa bet lavaret dezañ e teufe gand e gamarad, ar hapiten Chevalier ; e gwirionez n'eo nemed eun hanter-gall, med bez' eo unan barreg da en em denna gand ar hardianed, rag gouzoud a ra mad an alamaneg. « Setu amañ, eme ar paotr da Ber, ho paperiou hag an arhant almant prometet deoh gand ar hapiten Chevalier. » Komzou hag a oa o hedal hag a ra vad dezañ ; rei a reont kalon dezañ adarre.

Pa 'ma an noz o tond, ez eo greet dezañ mond en eur gambr vihan euz ar varakenn ha prennet mad warnañ prenest ha dor. Daoust dezañ beza dalhet kloz, daoust dezañ kleved heb ehan an drouz a ra er-mêz an ofiserien a zo o vond da labourad da Verlin, o konta kaoziou etrezo koulz lavared beteg ar mintin, e ra eur housk mad. Eñ a zo e goustiañs e peoh. Hini ar baotred-se, n'eo ket sur e vefe, re a drouz a zo ganto.

Diouz ar mintin, abred, e teu d'e gerhed eur zerjant, eur paotr yaouank a bemp pe hweh vloaz warn-ugent, jubenner er hamp, unan hag a vez

gantañ kalz a ardou, kement ha ma 'z eo bet lesanvet "Zazou" gand ar brizonierien, hag eur zoudard kenta klas. Hemañ, Per a ouezo diwezatoh ez eo ginidig euz ar Saks, ar vro ema Kolditz enni.

Serjant ha soudard a zo armet mad evid diwall o frizonier ; fuzuill ha pistolenn a zo ganto hag ar zerjant e-neus evel plijadur o tiskouez e re da Ber ha marteze ar c'hoant da rei dezañ da entent ez eo prest da denna warnañ heb truez ebed, ma vez red. « Gwir eo 'ta, a zoñj Per, ar pezh a lavare va hamarad bremaig. »

Pa 'maint e gar Pasau da beder eur goude lein, ez eo lavaret d'ar zerjant ne ya ket pelloh an treñ : re ziwezed emaint bremañ evid mond beteg Kolditz. N'eus treñ ebed da vond di a-raog an devez war-lerh, da eun eur goude lein. Eun devez a-bez da hortoz gand o frizonier ! An dra-mañ n'eo ket da blijoud d'an daou hardian. Diêz e ya o fenn o soñjal o-deus c'hoaz da chom gantañ d'e ziwall daou hanter-devez hag eun nozvez, amañ, er gar-mañ, digor d'an oll avelioug, a dremen enni kement a dreñioug, a vez bepred enni kement a dud o tond hag o vond war ar haeou, a zo enni kement a doullou kuz. « Ar haillon-ze, a lavar "Zazou", ar zerjant, a zo gouest, kaer om-bo ober, da hoari deom eun dro ken fall ha ma hellfe ol lakaad da veza kaset d'ar falla toullou euz ar Rusi. » O bleo a zav dezo o-daou sonn war o fenn pa zoñjont e hellfe an dra-ze c'hoarvezoud ganto. Pebez gwall-daol a zo kouezet warno pa 'z eo bet roet dezo an urz da vond da gas

an amprevan-ze da Golditz. Da eun den evel hennez, chom amañ er gar, eun nozvez, a zo a-walh, kazi sur, evid e lakaad da zodi gand ar c'hoant da vond kuit. Setu e-leh mond da gousked êz en eur gwele, e vo red dezo o-daou beza dihun ha war evez an noz a-bez evid e gaoud bepred dirag o daoulagad. Pebez nozvez skuizuz emaint o vond da houzañv gantañ !

Per Gergarreg n'eo ket tost dezañ beza ken trabaset hag an daou-ze.

Ar pezh a ra trabas dezo a vo evitañ evel eun tamm skoazell. Amañ, er gar-mañ, eo e rank klask tehed. Ne gavo ket ken na koulz tro da ober, na koulz leh : an noz a zo teñval kenañ rag an amzer a zo goloet, lampou ar gar a zo treud meurbed ar goulou ganto, amañ hag a-hont ez eus toullou-kuz, êz da gavoud, ma vez red ; ouspenn, er hrañj vraz, er "hall", ha war ar haou e vez atao kalz a dud. Traou mad oll evid Per, ma ouez tenna e vad diouto.

Pasau, e kreisteiz an Almagn, war vord ar ster Danao, stok ouz harz an Otrich ha tost da hini ar Tchekoslovaki, n'eo ket eur gêr vraz. Êz e vo dezañ he zreuzi a-raog an deiz ha kaoud c'hoaz goude amzer da vond pell a-walh war ar mêz evid kaoud tro da en em guzad en eur hoad bennag da hortoz an noz war-lerh da zond.

Divizet eo dija gantañ tehed hag eh en em laka da glask an tu hag ar gwella poent da ober. Med kemered a ra e amzer.

Da genta ez a da dostaad ouz strollad an ofiserien hall a zo o vond da Verlin. Lod euz ar re-mañ a deu

hag a ya beb an amzer war ar hae. Chom a reont ivez a-wechou da gaozeal gand ar zerjant almant a zo o tiwall anezo. Klevet a ra hemañ o lavared dezo ema o vond ganto da ober eun dro pourmen e kêr.

Ha Per Gergarreg da zoñjal : « N'eo ket gand ar re-mañ eo e hellin tehed. »

Med neuze e kouez dindan e zaoulagad eun dra hag a ne oa ket o soñjal ennañ. E hardian, ar zerjant "Zazou", a zo deuet d'e heul. Klevet e-neus evel Per ar zerjant all o kaozeal simpl hag hegarad kenañ gand an ofiserien gall, prizonierien c'hoaz, hag ez eus savet ennañ evel eur barrad jalouzi hag imor. Per e-neus lennet an dra-mañ kerkent e daoulagad ha war benn ar paotr. « Hemañ, a zoñj eñ, ne oar ket en em zerhel. N'eo ket gouest da chom mestr dezañ e-unan. Kazi sur e c'hoarvezo gantañ ober eur fazi bennag. Din-me e vo neuze tenna buan va mad dioutañ. »

An dra-mañ a ra kalz a blijadur hag a ro eun tamm esperañs dezañ.

Abaoe ma 'ma ar zerjant "Zazou" hag ar zoudard o tiwall anezañ, Per a oar n'eus enno o-daou nemed aon, aon d'e weled o klask tehed eur wech all.

An aon-ze a gresk a-greiz-toud er zerjant pa wel pemp pe hweh paotr yaouank, implijidi euz ar gar, o tond da gavoud Per ha dreist-oll pa glev anezo o kaozeal galleg gantañ. Med ne gred ket ober dezo pellaad dioutañ.

Ar baotred-mañ a zo deuet laouen beteg Per kerkent ha m'o-deus gwelet gand e wiskamant ez eo

eun ofiser gall. « Chwi emezo dezañ, sur, a zo eur prizonier, eur gwir prizonier. N'emaoh ket, evel ar ganfarted all pelloh aze, o klask mond da labourad evid an Almanted. Ar re-ze ne fell ket deom o gweled. » — « Ho kompren a ran, a respont Per dezo. Med c'hwi, petra emaoñ oh ober amañ ? » — « O ! ni, eme unan anezo, n'emaom ket amañ a volonteze vad. En eur feson ez om prizonieren eveldeh. Rag n'emaom amañ, nemed abalamour m'o-deus an Almanted greet deom dond. »

O weled ar baotred-se e-kichen Per, ar zerjant "Zazou", diêz e benn, ne hell ket mired da zoñjal : « Ar baotred-se a zo prest marteze da rei skoazell dezañ evid tehed. » Hag e gwirionez ne fazi ket. Lavared a reont da Ber : « M'ho-peus c'hoant tehed, ez eo red deoh gortoz warhoaz evid ober. Perag ? Warhoaz, an archer a vo e gward amañ a zo eun Alzasi bet enrollet en despet dezañ gand Hitler. Henez evid ho sikour n'e-no da ober nemed serri e zaoulagad pa veoh o klask mond kuit. » Med Per a fell dezañ tehed kerkent ha ma kavo an dro da ober, heb lavared netra ebed d'ar baotred.

Ar zoudard, paotr ar Saks, a zo deuet buan ivez da gavoud hir an amzer o tiwall Per. Gwelloc'h e-neus kavet mond eur pennad er-mêz euz ar gar da glask eun êr hag a n'eus ket gantañ c'hwez fall maged ludueg marh-du an treñ. Hag ar zerjant e-neus roet aotre dezañ.

Ar zerjant, e-unan neuze gand e brizonier, a deu da zoñjal e hello ivez bremaig, d'e dro, pa vo distro

ar zoudard, mond da ober eun dro e kêr. An dramañ a ra n'eo ket ken ken rog an traou gantañ. C'hoarvezoud a ra gantañ zoken lavared eur ger bennag da Ber, ha tamm ha tamm e teu da daol nebeutoh a evez warnañ. Per hen sant buan. Santoud a ra zoken, ken buan all, n'eo ket ken kreñv ennañ hag a-raog ar c'hoant da denna warnañ. Marteze ez eo deuet da houzoud n'eo ket ken êz ha ma kave dezañ tenna war eun den.

Strollad an ofiserien hall a zo distro euz o fourmenadenn e kêr. Laouen int oll, marteze o soñjal emaint prest bremañ da ren eur vuhez disheñvel diouz an hini ken trist ha ken kriz o-deus bet beteghenn, e-pad tri bloaz er hamp, a-dreg an orjal-dreineg, pa 'maint o vond da veza libr (hen lakeet o-deus da vihanna en o fenn).

Ar zerjant almant a zo ganto a deu neuze da gavoud an hini a zo o tiwall Per. En eur lakaad a reont da gonta kaoziou. Hemañ, laouennaet, a zeblant neuze ankounac'haad eur pennad e brizonier.

Etretant an noz a zo kouezet buan, teñval kenañ. An amzer a zo bet pounner e-pad an deiz, an oabl karget a goumoul du.

En eun taol-kont e tiroll neuze war Gêr Pasau eur barr arnev spontuz. «Eun amzer mad meurbed evidon, a en em lavar Per, ma hellan tehed va zaou hardian. Eun amzer ken kriz e gwirionez ha ma ne gredo ket eur hristen lakaad e dreid er-mêz diouz e di. Diêz kenañ e vo din mond war-raog, med diêsoh

e vo c'hoaz d'ar re a vo greet dezo mond war va lerh da glask paka ahanon. » An noz a zo teñval-dall. Luhed a vilierou a droh a-dreuz hag a-hed ar houmoul du. Trouz skrijuz an talmou kurun berr ha seh. Ha da heul, a-greiz-toud, eur barrad druz a gazarh teo o holoi en eun taol-kont an douar gand eun tapis gwenn teo iskiz. Prest goude ar hazarh, e teu eur barrad glao, pil-dour hag a deuz buan ar hazarh.

Per a zo laouen e galon o weled ar pezh a zo o c'hoarvezoud : « An taol-chañs e oan o hedal ! emezañ ennañ e-unan, gand kement-se a hlao, ma pad, memez ma vez lakeet eur bern tud d'am hlask, ne vint ket gouest da heulia ahanon. Ar chas zoken ne hellint ket kavoud va roudou, re a zour a zo war an douar hag an heñchou. Pa deuo an deiz, e vin pell dija war ar mêz. Mall eo din bremañ sachha va skasou ganen ahalenn. »

Gouzoud a ra ivez n'ema ket gwall-bell Pasau diouz Bro-Hall ; kalz tostoh ema da vihanna eged Kolditz.

Eun dra a zo c'hoaz : ar baotred yaouank e-noa bet kaoze ganto deh o-deus roet dezañ da houzaout e peleh e hello kavoud buan dre ar vro, war e hent, tud prest da rei skoazell dezañ.

Setu ne fell ket dezañ dalea pelloh da glask an tu da vond kuit.

Selled a ra mad en-dro dezañ. Strollad ar brizonierien hall a zo war ar hae eveltañ, o gardian ganto. Kenderhel a reont da zond ha da vond beb an

amzer.

Ar zerjant a zo ganto hag an hini a zo gand Per, "Zazou", a zo o-daou o kaozeal gand eur vaouez yaouank.

An dra-mañ a zo eun dra vad evid Per, eun taol-chañs all, rag bremañ n'eus lagad ebed ken o para warnañ. Ar zoudard, e eil gardian, n'eo ket distroet c'hoaz euz e bourmenadenn e kêr.

An traou ne zaleint ket ken da vond buan gantañ.

Heb pres warnañ, Per a zistro war e vank da azeza eur pennadig, just a-walh da daol eur zell war-zu e zerjant, evid gweled ha bez' eo atao muioh chalet da ober lez d'ar vaouez eged da ziwall e brizonier.

Sevel a ra neuze diwar e vank, en eur leskel e visah warnañ, evid rei da gredi ne zaleo ket da zond en-dro. Hag e tosta adarre ouz strollad an ofiserien hall. Ar re-mañ, ar bevrvasa anezo a gendalh da zond ha da vond war ar hae. Per a ra evelto. Med unan anezo a deu d'e gavoud. Santet e-neus ar pezh ema Per o vond da ober. O weled anezañ, ez eus kroget aon ennañ ha deuet truez ennañ. Setu ez eus ivez savet c'hoant gantañ da rei da houzoud dezañ ez eo prest e hardianed da denna warnañ ma klask tehed. Lavared a ra dezañ sioulig: « Kamarad, arabad eo dit klask mond kuit. Ar zerjant hag ar zoudard a zo prest da ziskar ahanout. »

Per ne ra van ebed ouz e gleved.

Muioh eo darbaret gand ar pezh ema ar zerjant oh ober. « Daoust ha va gweled a ra? » a en em

houlenn. Eun taol-lagad war-zu ennañ. Atao ema gand e gamarad hag ar vaouez.

« Mad eo ! » emezañ kerkent, eur barrad aon hag enkreuz en e galon, e feskennou stok stard an eil ouz eben, heb selled war e lerh, heb gouzoud petra a hoarvez a-dreg e gein, ez a, a-zoug e gamm, en eur lakaad stard e droad war an douar, war-zu an noz a wel dirazañ er penn all d'ar "hall" braz. « Deuet eo ganez ! » a en em lavar neuze, gand eur joa vraz. Eur buntadenn war an nor, hag ema er-mêz en êr vad, dindan ar glao, eur pil-dour evel ma n'eus ket gwelet biskoaz. Med ar pil-dour ne vir ket outañ da glask an tu da vond er-mêz euz ar gar.

Da genta ez a war-zu an tu dehou. Med ne ya ket pell eno ; koueza a ra dioustu war eur hrañj vihan serr an nor warni, stag ouz ar "hall" ema o paouez kuitaad. Dond a ra kerkent war e giz da gemered an tu kleiz. Amañ ema buan a-walh war eun dachenn vraz deñval, dizolo da weled ; ne ya ket pell ar gwel warni, rag n'eus goulou ebed. Med en tu all, ez eus dirazañ diou reñkad lampou, pell an eil diouz eben ha treud ar goulou ganto.

Treuzi a ra koulskoude an dachenn-ze, gand mil boan o steki e dreid ne oar ket ped gwech na war betra, mein, tammou koad marteze, ha surroh tammou houarn koz (saillou pe draou all evel-se).

Pa 'ma en tu all, e oar dioustu e peleh ema, rag, e-harz al lampou, eun tammig izelloh, e wel, o taskrena war an dour, skleur ar goueleier. « Amañ, emezañ ennañ e-unan, emeon war vord ar ster

Danao. » Heulia a ra ar bord daou pe dri hant metr, en eur redeg da glask tomma dezañ, rag, gleb e-giz ma 'z eo, e teu riou dezañ dija.

Med soñjal a ra ez eo gwelloh dezañ pellaad buan diouz kêr.

En em gavoud a ra neuze war eur hael peulioù koad teo, kazi sur re bet lakeet da zerhel eul linenn hent-houarn war ar vein. Lammad a ra dreisti hag ema war eul linenn.

Ahano e wel ar gar. En homañ hag en-dro dezo kalz a lampou bihan a deu hag a ya, amañ hag a-hont. Sur eo ez eo eñ eo emaer o klask eno. Eñ a gendalh neuze da vond eur pennad a-hed al linenn, hag ar reñkad bagoniou, med heb soñjal sevel en eur vagon.

Pa guita al linenn, e-leh mond dre ruiou kêr, ez a heb ehan dre jardrinou, dreist grillajou ha mogerioù. Eur wech e tigouez e porz eun ti, eur porz kloz, hag a gave dezañ ne hellfe ket mond er-mêz dioutañ. Dond a ra koulskoude a-benn da ober gand kalz a boan hag a basianted.

A-benn ar fin, eur pennad brao a-raog an deiz, eh en em gav war ar mêz, war eur gribenn uhel a-walh ha war eun hent, eun hent hag a zo koajou braz en e zaou du, re hag a vo êz dezañ en em guzad enno. Med ne oar ket peleh ema.

Evid chom heb beza paket gand ar re a oar emaint o haloupad war e lerh, Per a ziviz mond don en unan euz ar hoajou braz, en hini kenta. Marteze e hello kavoud ennañ eur wezenn vraz bennag da rei

dezañ goudor pa deuo ar glao da baouez. Beteg-henn e oa c'hoarvezet gantañ meur a wech beza paket dindan ar glao ha kaoud e zillad gwall-hlepet. Gouzoud a ree ivez pegen diêz e vez bale gand dillad gleb hag a stag bepred ouz ar hrohenn ha gand an dour er boutou-lèr. Dond a reer ganto da skuiza kalz buannoh. Med biskoaz n'e-noa bet da chom keid-all dindan ar glao, heb beza a-wel da gavoud eun disglao ha da gaoud dillad seh da lakaad da fin an abadenn. An dillad a zo gantañ bremañ, e ranko o derhel evel ma 'maint ken na teuo an heol d'o zehi. Med ar gwasa eo e sant evel eur pistig en e gostez. « Daoust hag o vond da veza klañv e vefen ? » a en em houlenn neuze. Med ne chom ket da zoñjal en dra-ze, mond a rank war-raog hag ez a dre ar hoard, pell, ken na en em gav dirag eur bochad gwez braz hag a blij dezañ, re gaer kenañ, gwez koz meurbed, gwez-dero ha gwez-fao mesket. Choaz a ra en o zouez eur wezenn-fao, ar vrasa a-bell, sonn he horv a zeiz pe eiz metr tro en traoñ hag a bemzeg metr uhelled beteg he brankou izella, ledet ledan en-dro dezi, war bemzeg pe ugent metr hed, ar re all an eil uheloh o beg eged eben war-zu an oabl. Mantruz eo ar bern deliou warno, ken fonnuz ha ma en em houlenn Per penaoz e hell an dour-glao o zreuzi ha dond da goueza evel ma ra dindanni war an douar, a veradou ken braz.

Re hleb eo an douar da en em astenn warnañ. Med ken skuiz eo Per ha ma 'h azez kerkent e-harz ar wezenn, harpet gantañ e gein ouz he horv, griz-

wenn e grohenn flour. En despet d'ar beradou a gouez ingal war e houzoug e hell repoz eun tamm, heb gelloud kousked, a-veh ma teu dezañ mori eun tammig bennag beb an amzer, pa ne gren ket gand ar riou. Deh da noz, pa 'n-oa gwelet an arnev o tond, e-noa kavet e oa eun taol-chañs evitañ (hag e oa unan e gwirionez), med ne oa ket tost dezañ soñjal e oa o vond da badoud keid ha ma ra ha da daol kement-se a zour. Evid gwir, e stad n'eo ket kran bremañ. Koulskoude n'eus tamm keuz ebed ennañ da veza en em lakeet er stad-se ; ken stard eo atao ennañ ar volontez da zond a-benn da dehed da vad.

Ha neuze, an deiz ne zale ket da zond ha gantañ e teu eur wech all nerz ennañ hag esperañs.

Med eur wall gudenn e-neus da zibuna.

Pa gav ez eo poent dezañ en em lakaad e roud adarre, e sant a-greiz-toud naon o tond dezañ. Eun naon du. N'e-neus debret tamm boued ebed abaoe pred kreisteiz an devez a-raog, an tamm bara du hag an tamm saosison treud divlaz bet roet dezañ, a-raog kuitaad an Oflag XVIIA, da zebri en treñ.

Med e gwirionez n'e-neus tamm boued ebed ken. Ar pezh a chome gantañ c'hoaz deh da noz, e gar Pasau, a zo marteze atao eno, en e visah, laosket gantañ war eur bank, just a-raog tehed.

Bremañ, e peleh ha penaoz e kavo boued ? Ne oar ket. Er hoajou-mañ ne welo den ebed. Hag a-hend-all n'e-neus ket kalz a dra da hedall. Al loened gouez, braz ha bihan, a zo eet oll da guzad en disglao hag a chomo eno keid ha ma pado ar glao.

Med, pa n'ema ket o hedal, e kav dezañ kaoud eun dra bennag da lakaad dindan e zent, eun dra hag a blije dezañ kalz, a-raog ar brezel, pa oa e Kêr "Chalon-sur-Saône" (e departamant ar "Saône et Loire"). Gweled a ra o sevel goustadig, goustadig, ouz krohenn flour ha gleb ar wezenn-fao dosta, eur mell bigorn-melhwed, e gerniel sonn gantañ, lorch ennañ, kazi sur, o vond war-zu deliou tener c'hoaz hag a raio dezañ eur hovad mad iskiz. Hennez e-neus naon kement ha Per. Per, ouz e weled : « Setu aze, emezañ, eun taol-chañs adarre. Eur bigorn braz eo, hag a lako va hov da veza sioul eur pennadig, marteze zoken e hellin kaoud meur a hini all eveltañ. » Ar bigorn-ze, kerkent ha ma 'neus gwelet anezañ, e-neus digaset da zoñj dezañ euz ar bigerniel-melhwed e-noa bet tro meur a wech da zebri en eur restaorant e Chalon hag a gave kenkoulz eno. Kement a joa a zo ennañ o weled ar bigorn ha ma lavar dezañ : « Te, paour-kêz, n'ema ket ar chañs ganez. Med, din-me, emhout o vond da ober eur vad iskiz ! Per n'e-noa ket biskoaz tañvet bigorn-melhwed beo ebed. Ne ouie ket c'hoaz petra e oa bigerniel-melhwed a vez red, a-raog o lakaad war an daol, prest da veza debret, ober dezo yuna e-pad meur a zvez a-raog o aoza hag o foaza e-giz ma 'z eo dleet.

Mond a ra laouen ha pres warnañ da baka al loenig ; e baka a ra heb poan. Ar velhwedenn a zo dioustu ganti he herniel e kled, pep hini en e doull, hag he horv stardet mad en he hrogenn. Per a dorr ar

grogenn ; frigaset eo ha ganti eul lodenn euz ar horv. Hemañ a zo neuze dirazañ noaz, lard hag a-dammou, prest da veza debret. Terri eur bigorn-melhwed a zo eun dra, med debri hemañ e kriz a zo eun dra all. Per ne oar ket c'hoaz he-deus eur velhwedenn eur hlaourenn heuguz ha peguz en-dro d'he horv hag ennañ. Setu kerkent ha ma 'neus lakaet eun tamm en e henou, e sant ez eo stag ar hlaourenn ouz e vizied, ouz e vuzellou, ouz e deod, ouz e staon, ouz e zent, kement ha ma rank dioustu klask krañchad anezañ, ha gand pegement a boan ! Kaer e-neus ober, e chom glaourenn en e henou ha blaz. Ne deu a-benn d'en em zizober diouto nemed pa deu dezañ soñjal paka eun dornad deliou askol-danteg (louzaouenn ar staoter) hag o chaokad gwella ma hell, rag kaled int, hag en eur houzañv ouspenn c'hwervded ar re-mañ.

An abadenn-ze, Per ne blij ket kalz dezañ he honta. Heug a deu dezañ c'hoaz bremañ kement tro ma c'hoarvez gantañ kaoud soñj anezi.

Goude an dra zisplijuz-se, Per a vale e-pad an deiz goullo e gov, gleb e zillad, rag ar glao a gendalh da goueza heb ehan. E-pad an deiz-se, penn-da-benn, Per ne baouez ket da zoñjal pegement a vad a rafe dezañ en em gavoud gand eur prizonier gall o labourad en eun tiegez ha kaoud digantañ eun tamm boued bennag.

Med, e-leh eur prizonier gall, eh en em gav gantañ eun... archer almant, eur mell hini, kreñv ha ruz e benn, eun tamm oad dezañ dija. Hemañ, pa dremen

e-kichenn Per, ne ra van ebed ouz e weled, ne ra nemed rei dezañ eun taol-lagad dievez, ne houlen ket zoken e baperiou digantañ. Setu Per, eun tammig souezet, da genderhel dineh gand e hent. N'e-neus ket santet ema hemañ o c'hoari eun dro fall dezañ.

En em gavoud a ra prest en eun draonienn vrao, ledan, hag a zo enni prajeier braz, mad ar foenn da veza trohet enno ; etrezo, d'o dispartia an eil diouz egile, ez eus kleuziou izel hag a zo warno haleg uhel kaer. War an hent, dirazañ, eur pont e penn diou reñkad haleg ar hleuziou. Laouen eo ouz e weled. Warnañ e hello chom eur pennad azezet da ziskuiza en eur zelled ouz ar prajeier, ouz ar sterig a red an dour ennañ ken trankil etre ar bochadou raoskl uhel.

Med a-greiz-toud, Per Gergarreg a zo tennet euz e zoñjou. Eun dorn braz a bouez pounner war e skoaz. Mantret e chom, pa dro e benn, o weled ez eo hini an archer en em gavet gantañ eun tammig kentoh. N'e-noa ket klevet anezañ o tostaad. Kazi sur, e oa chomet kuzet er prad tosta, e-kichenn ar gloued, a-dreg an haleg.

An archer a ouie dija, pa 'n-oa gwelet anezañ da genta, e peleh e pakfe anezañ hep poan.

Goulenn a ra digand Per : « Kapiten Danielou ? » Hemañ, heb beza trubuillet a respont : « N'on ket. Setu amañ va faperiou. » Hag e tigouez dezañ e baperiou faoz. « Ne dalv ket ar boan deoh nah, kapiten, eme an archer. Er mintin-mañ, em-eus bet dirag va daoulagad meur a boltred ahanoh. Eun toullad brao am-eus em buro, e-touez ar paperiou

bet digaset din, rag din-me eo ez eo bet kemennet ober eun enklask diwar ho penn. Domaj eo, kapiten ; n'ho-peus ket bet a chañs. » Gleb c'hoaz e zillad, skuiz, eun naon du o heskina e gov dezañ, Per a ya da heul an archer da di an archerien, e Pasau.

Pa 'maint o-daou o vond war-zu kêr, eh en em gav ganto (evel ma vefe e blanedenn oh ober goap outañ) daou brizonier gall, an eil goude egile. Pa welont Per gand an archer, daoust ma ne oant ket asamblez a-raog, e reont o-daou heñvel gantañ, da houlenn digantañ e ano, euz peleh ema o tond, penaoz e hellfent rei skoazell dezañ. Per, ouz o hleved, ne hell ket mired da zoñjal : « Perag n'int ket deuet kentoh ? Bremañ ne hellont ket ken ober netra ebed evidom ! »

Pa en em gav e ti an archerien e Pasau, Per a glev lavared dioustu ez eus tehet diouz eur hamp eun toullad prizonieren zaoz. An dra-mañ eo e-noa lakaet kalz a archerien da veza war an heñchou hag a ree e oa diêsoh dezañ en em denna. Re a dud a oa bremañ war evez dre ar vro.

Ar henta tra a houlenn an archerien digantañ, pa 'ma en o zi eo : « Daoust hag arhant almant ho-peus c'hoaz ganeoh ? » — « Ya, eme Ber, bez' em-eus eun toullad markou. » Hag e ro dezo pemp billed a eur mark. Evel-se, dre ma n'eo ket furchet e chom gantañ c'hoaz eun toulladig, a-walh dezañ da vond kuit eur wech all ma kav tro da ober.

Unan euz an archerien a ya neuze er-mêz eur pennad hag egile da gerhed da Ber eur banne bier,

gand truez outañ, kazi sur, o weled anezañ gleb e zillad ha skuiz-maro.

Bremañ ema an traou o vond da cheñch evid Per. An archer a zo kemennet dezañ e gas d'ar henta estaj.

Eno ez eus daou zen o hedal anezañ, eur zivil hag eur zerjant.

Ar zivil ne raio netra ebed nemed selaou (Per, diwezatoh, a ouezo, hemañ eo hen lavaro dezañ, outañ e-unan, ez eo komiser-polis).

Ar zerjant a zo eur paotr euz an Abwerh, da lavared eo euz ar strollad-se euz an arme karget da glask evid homañ kaoud eun tamm sklêrijenn war draou hag a chom kuzet aliez d'ar beurvasa euz an dud, karget amañ da lakaad Per Gergarreg da rei dezañ da houzoud peur ha penaoz e-noa gallet tehed diouz an Oflag XVIIA, gand piou e oa bet skoazellet, piou e-noa greet dezañ e falz-paperiou, piou e-noa roet dezañ an arhant almant a oa gantañ... hag all...

Med ar henta tra a ra eo tenna e boltred dezañ. «Eur wech all!» a en em lavar Per, en eur vouc'hoarzin. Boazet eo bremañ. Goude, e klev ar zerjant o houlenn dre delefon ober d'ar zerjant ha d'ar zoudard a oa o tiwall ar prizonier en treñ hag e gar Pasau, dond adarre d'e ziwall bremañ, tra ma chomo amañ.

Per e-neus neuze ar zouezenn da houzoud ne oar den ebed bremañ e peleh ema ar zerjant "Zazou" na petra eo deuet da veza. Kroget ez eus aon ennañ marteze da veza kaset dirag tribunal an arme,

kondaonet gantañ ha gwall-gastizet evid beza laosket Per da dehed eur wech all.

Diwezatoh, pa vo kaset da Lübeck, e klevo lavared e oa bet paket ar zerjant e Wien, kêr-benn an Otrich (ahano e oa ginidig), ha kondaonet.

Ar gardian all, ar zoudard kenta klas, ginidig euz ar Saks, a zo roet Per Gergarreg dezañ da gas da gastell-kreñv Kolditz e-giz ma oa bet kemennet dezañ dija pa oa c'hoaz gantañ ar zerjant "Zazou".

Serjant an Abwerh a gendalh da houlenn digand Per diskulia dezañ kement tra a fell d'an Abwerh gouzoud. Med Per a fell dezañ chom mud war an oll draou-ze. N'e-neus c'hoant ebed, e mod ebed, da rei dezañ ano ar re o-doa roet skoazell dezañ evid tehed, ha ne roo ket. Ne fell ket dezañ e kouezfe kounnar an Almanted war hini ebed anezo. Ar zerjant neuze a ya droug ennañ, kement ha ma 'h en em laka da glask ober aon dezañ en eur baka krog stard en e zillad hag en eur heja anezañ heb damant evid rei dezañ da gredi ez eo prest ivez da skei warnañ. Med Per ne ra van ebed ouz an dra-ze. Ne ra nemed lavared hag adlavared d'ar paotr ez eo eun ofiser hag e fell dezañ e vefe greet dezañ evel ma 'z eo dleet ober d'eun ofiser, hervez reolenn Kenemgleo Jeneva, sinet gand an Almanted evel gand Bro-Hall. Med ar zerjant, o kleved an dra-mañ a ya muioh a zroug ennañ c'hoaz hag a gendalh da heja Per muioh-mui. Per, eñ, a gendalh ivez da chom mud.

Med an archerien, a-benn ar fin, a zo echu ganto

an enklask ; karget eo ivez ganto an oll baperiou a oa red dezo karga. Ha bremañ, n'o-deus da ober nemed kas Per da gastell-kreñv Kolditz e-giz ma oa bet kemennet da genta en Oflag XVIII A. Setu, e kavom anezañ war hent gar Pasau o vond da gemered an treñ.

Da vond gantañ beteg ar gar ema ar zoudard kenta a oa deuet gantañ dija beteg Pasau, an hini ginidig euz ar Saks, hag ar zivil, ar homiser-polis, a oa bet o selaou anezañ e-pad enklask serjant an Abwerh.

Pa 'maint, ar gardian, ar zivil ha Per, o tiskenn skalier ti an archerien, ar zivil da genta, Per etrezañ hag ar zoudard, hemañ a gav mad derhel beg e fuzuill karget bepred stok ouz kein Per.

En em gavet en traoñ, ar zivil a en em laka en tu dehou d'ar prizonier, hag ar zoudard en tu kleiz. Per, souezet braz, a glev neuze ar zivil o lavared dezañ piou eo. Bez' eo, emezañ, komiser-polis an arondisamant. Er garg-se ema goude beza bet (evel ma c'hoarvez ivez a-wechou e Bro-Hall) serjant en arme. « Kalz a dristidigez am-eus bet, a lavar eñ, pa 'm-eus gwelet penaoz ez oh bet gwall-gaset, c'hwi, ofiser, prizonier a vrezel, bet paket o klask tehed, gand eun den euz an arme. Ne blij tamm ebed din ar pez am-eus gwelet ar zerjant oh ober deoh. »

Lavared a ra ivez da Ber, e-neus lennet an oll baperiou a oa diwar e benn etre daouarn ar zerjant. Setu e oar ez eus ganet dezañ eur mab prest goude ma oa bet greet prizonier, eur mab ha n'e-neus ket

gwelet anezañ c'hoaz. Hag e lavar ouspenn da Ber en eur zevel e vouez evel d'hen rei da entent sklêr d'ar zoudard : « Kompren a ran mad e hell eun tad a famill beza tentet (ha preset zoken) da vond da weled e vab nevez ganet. »

Per, o kleved anezañ a chom mantret. En em houlen a ra zoken meur a dra : « Petra 'ta a zo o lakaad hemañ da gaozeal evel-se ? Ne anavez ket ahanon. Me, n'hen anavezan ket. Petra ema o klask kaoud diganen ? Daoust ha c'hoant e-neus nemetken d'am lakaad da zoñjal ez eo eun den mad, gwelloh da vihanna eged paotr kriz an Abwerh ? Daoust ha ne vefe ket kentoh o klask lakaad va halon da denerraad, en eur zigas soñj din euz va mab, da ober din evel-se disklêria dezañ ar pezh am-eus nahet ober d'ar zerjant ? Daoust ha n'eus ket eun dra all en e benn ? Gouzoud a ra, sur, ar homiser-polis, ar pezh a zo bet kemennet d'an daou hardian a oa ganen en treñ : tenna warnon dioustu ma klaskfen tehed eur wech all ; marteze e oar ivez e-neus c'hoant ar zoudard en em zizober ahanon kenta ma hello, memez ma 'm-eus c'hoant ebed da glask mond kuit. Ha neuze, chomet eo ganen ken na 'z om en em gavet er post-gward, da lavared eo ken na oan ket ken a-wel da veza va-unan gand va gardian. An dramañ hag ar pezh e-noa lavaret din a-raog a ra din kredi e oa o klask savetei va buhez din ha netra ken. Rag ne guita ahanom nemed pa oar ne vin ket va-unan gand ar paotr. »

Med, pa en em gavont er post, an hini a zo en e

benn, an adjudant, n'ema ket ennañ. Ar zerjant eo a zo e dro gward. Hemañ, war houlenn ar zoudard, a laka Per en eun toull-kambr hag a ne hello ket tehed dioutañ ; prennet eo an nor warnañ.

Ar gardian neuze a gont da zerjant ar post an dro fall e-neus c'hoariet Per dezañ ha d'ar zerjant a oa gantañ en treñ beteg Pasau, hag an urz a oa bet roet dezo o-daou en Oflag XVIIA : tenna war ar prizonier ma teufe dezañ klask tehed. « Bremañ, emezañ, e fell din tenna warnañ kenta ma hellin ober, ne hortozin ket anezañ da glask mond kuit. Ober a rin kerkent ha ma welin anezañ o chom a-zav, pa ne vefe nemed evid lasa e voutou-lèr. » Serjant ar post a respont dezañ kerkent : « Ya, mad a rafes. Med perag gortoz c'hoaz ? Hennez a zo gouest atao da hoari eun taol fall dit, evel ma 'neus greet dija. » — « Ya, sur », eme ar gardian, divizet kerkent gantañ da vad diskar Per kerkent ha ma hello.

An adjudant a en em gav neuze er post-gward. Pa 'z eo kontet dezañ ar pezh a zo c'hoarvezet hag e-neus ar gardian divizet en em zizober euz e brizonier en eur rei eun tenn dezañ, an adjudant ne ya ket an dramañ dezañ tamm ebed. Goulenn a ra digand ar paotr perag e-neus divizet tenna warnañ evel-se, heb rezon ebed. « Perag ? emezañ, abalamour ma 'z eo bet kemennet din ober, ma klaskfe tehed. Tehet e-neus eur wech all dija amañ, e Pasau, ha gouest eo da ober adarre, ha me ne fell ket din e rafe, peogwir e vefe evid mond d'ar Yougoslavi da gavoud Tito. » — « Med, a houlenn neuze an adjudant digantañ,

daoust ha gwir eo ez eo bet paket amañ war hent Nuremberg ? An hent-se n'eo ket an hent da vond d'ar Yougoslavi. Hent Bro-Hall eo kentoh. Hag e oas prest da ziskar anezañ war gaoziou goullo evel-se ? »

Med ar zoudard a zo kaled e benn hag e chom gand ar volontez da denna war e brizonier kenta ma hello kaoud tro da ober.

Per, skuiz-marzo a zo ivez enkreuz en e galon ; euz e doull-kambr e-neus ententet eun tamm bennag euz ar pezh o-deus lavaret da genta ar gardian hag ar zerjant ha goude an adjudant. Gouzoud a ra ar c'hoant braz a zo en e hardian da denna warnañ.

Gelloud a ra kousked koulskoude.

En devez war-lerh ez eo dihunet abred. Med e hardian ne ro koulz lavared tamm amzer ebed dezañ da wiska e zillad ; mired a ra outañ zoken da lasa e voutou-lèr, rag atao ema en e benn ar c'hoant da rei eun tenn dezañ pa vo pleget da lasa anezo. Per a deu da zoñj dezañ neuze euz ar pezh a oa bet lavaret deh da noz gand ar paotr hag e kav dezañ ez eo prest hemañ da ober ar pezh e-neus divizet. « Deuet eo, kazi sur, a en em lavar, va eur zsiweza. » Setu Per n'eus pres ebed warnañ o lakaad e zillad. Ar zoudard a ya neuze eun droug spontuz ennañ, kement ha ma tiframm e bakadenn digantañ ha ma kas anezi pell dioutañ dizamant gand eun taol troad. « Daoust ha ma n'ema ket bremañ o klask an tu da denna warnon ? a en em houlen Per. C'hoant e-neus marteze d'am lakaad da goll pasianted ha da en em zevel a-eneb dezañ. Dezañ da helloud lavared

goude : "Me, n'am-eus ket greet nemed en em zivenn". » Med Per a oar mad en em zerhel ; chom a ra trankil ha sioul dirazañ.

Neuze eh en em gav an adjudant, deuet da weled penaoz ema an traou etre ar gardian hag e brizonier. Trabaset e oa e spered ganto. Divizet e-neus zoken mond ganto beteg an treñ. Eñ (koulz ha Per) a oar ne hello ket ken tenna war ar prizonier nemed klask a rafe tehed e gwirionez. Re a dud a vo en-dro a-ziwar vremañ.

Evel-se, gardian ha prizonier, ez eont o-daou heb trabas ebed beteg Kolditz, don en Almagn, eun tregont kilometr bennag pelloh eged Leipzig, er Saks, eun tregont kilometr all izelloh war-zu ar hreisteiz eged ar gêr-mañ.

Kolditz a zo eur gêr vihan anavezet dreist-oll dre ma 'z eus enni eur hastell-kreñv koz. Hemañ a zo a-uz dezi, eur hant metr bennag uhelloh, war eun dorgenn sonn he hosteziou hag a zo diêz meurbed krapa warni, da genta dre ruiou koz striz, ha goude, dre skalierou hag a gaver n'eus fin ebed dezo.

Ar hastell, en neh, a zo en-dro dezañ diou zouvez zon ha ledan kenañ hag eur voger vraz, uhel ha ledan ivez, hag a ra dezañ beza ar gwella prizon da zerhel pell en e gambrou trist ar brizonierien an diêsa da ziwall. Rouez eo ar re o-doa gelled tehed dioutañ.

Per ne chomo ket pell ennañ. Eur miz goude ma 'z eo en em gavet, da fin miz gouere 1943, ez eo kaset, gand an oll brizonierien euz Bro-Hall a oa e Kolditz,

d'an Oflag XC, da Lübeck. Eno e ranko gortoz ken na teuo ar Zaozon da rei dezañ e liberte, d'an 2 a viz mae 1945.

Petra ober pa vezer prizoniad brezel, nemed
soñjal mond kuit ?

Setu ar pezh a ree meur a hini etre 1940 ha 1945.

Nebeud anezo a deuas a-benn.

Setu amañ ar pezh a zo kontet el leor-mañ gand
Yves Miossec.

Daoust dezañ, ez echuo Per ar brezel en eur
hastell-kreñv, sellet piz outañ.

Yez e gorn bro a deu gand Yves Miossec, eur yez
êz, brao-kenañ, a blijo d'an oll vrezonegerien.

N° I.S.B.N. : 2-86775-139-X